

Van smart naar geld

Van smart naar geld

Ervaringen van tien slachtoffers van letselschade met hun schadevergoedingsprocedure tot en met de Hoge Raad

Siewert Lindenberg

Kluwer

a Wolters Kluwer business

Deventer - 2013

Omslagontwerp: H2R+ creatieve communicatie bv. Dit omslagontwerp is gedeeltelijk door de ontwerper gedoneerd aan het Fonds Slachtofferhulp.

Ontwerp binnenwerk: Alfred Birnie BNo

ISBN 978-90-13-12130-8

E-book: 978-90-13-12131-5

NUR 822-203

© 2013 Kluwer, Deventer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van art. 16*h* t/m 16*m* Auteurswet jo. het Besluit van 27 november 2002, *Stb.* 2002, 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp).

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever(s) geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de gevolgen hiervan.

Kluwer BV legt de gegevens van abonnees vast voor de uitvoering van de (abonnements)overeenkomst. De gegevens kunnen door Kluwer, of zorgvuldig geselecteerde derden, worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten. Indien u hier bezwaar tegen heeft, kunt u contact met ons opnemen.

Op al onze aanbiedingen en overeenkomsten zijn van toepassing de Algemene Voorwaarden van Kluwer bv, gedeponereerd ter griffie van de Rechtbank te Amsterdam op 8 augustus 2007 onder de potnummer 127/2007. Deze vindt u op www.kluwer.nl of kunt u opvragen bij onze klantenservice.

Inhoudsopgave

Een ontdekkingsreis – 7

Mijn glas is altijd halfvol – 13

Tamara van Uitert, slachtoffer van een lekkende babykruik

Een mens *is* niet zijn beperking – 21

Eabele Dillema, als vierjarige aangereden door een auto

Ik kan je de boom wel aanwijzen – 33

Lars Ruröde, als kind slachtoffer van een ongeval met een melkmachine

Er gebeurt niks voor niks – 41

Lies Cijssouw-Sommeijer, haar man overleed aan kanker door blootstelling aan asbest

Je wilt bewijzen dat je normaal bent – 49

Hanneke Kruidhof, liep als 11-jarige op school ernstige brandwonden op

Ik dacht: ze wachten tot ze dood is – 59

Dennis en Marieke Molenaar, ouders van Kelly die werd geboren met ernstige handicaps als gevolg van een chromosomale afwijking die door de verloskundige niet was onderkend

Het blijft altijd bij je – 71

Ben Kooiker, werd als taxichauffeur slachtoffer van een aanrijding door een trein

De rechtszaak was het tweede ongeluk – 79

Tehila Koblenz, slachtoffer van een aanrijding door een tram

'Geluk gehad' – 89

Menno de Kuyer, piloot die het slachtoffer werd van een taxi-ongeval in Abidjan

Binnen drie seconden was alles veranderd – 97

Mieke van Oss, liep een dwarslaesie op door een val uit een hangmat

Enkele afrondende observaties – 105

Dank – 117

Een ontdekkingsreis

Dit boekje is het verslag van tien interviews met slachtoffers van letsel die daarvoor een ander aansprakelijk stelden en daarover procedeerden tot en met de hoogste civielrechtelijke rechterlijke instantie in Nederland.

Het idee voor dit onderzoek is jaren geleden geboren. Ik ben daarbij ongetwijfeld geïnspireerd door het boekje van Freek Bruinsma, *De Hoge Raad van onderen*, dat ik tijdens mijn eigen studietijd las. Hij beschrijft ervaringen van ‘gewone mensen’ die tot en met de Hoge Raad procedeerden en hij vraagt zich af hoe de rechtspraak van de Hoge Raad aansluit bij de beleving van de ‘consument’. Maar mijn insteek was een heel andere. Het ging mij niet zozeer om de rol van de Hoge Raad, maar om kwesties die inhoudelijk met het schadevergoedingsrecht samenhangen. Na een aantal jaren puzzelen op het aansprakelijkheidsrecht raakte ik steeds meer geïntrigeerd door het volgende.

Het aansprakelijkheidsrecht beoogt de benadeelde zoveel mogelijk te brengen in de (financiële) situatie zoals die zonder het ongeval zou hebben bestaan.¹ Waarom discussiëren we dan moeiteloos vele jaren over die fictieve situatie, maar vragen we ons nooit af hoe de schadevergoeding ‘past’ op de tijdens dat jarenlange debat in kaart gebrachte schade?² Wat doen slachtoffers met de vergoeding die zij ontvangen en hoe verhoudt dat

---

¹ Zie voor letselschade uitdrukkelijk in deze zin HR 5 december 2008, NJ 2009/387 m.nt. J.B.M. Vranken (Rijnstate/Reuvers), rov. 3.3.

² Zie over deze vraag nader S.D. Lindenbergh, ‘Vaststelling van letselschade, veel aandacht voor een fictieve toekomst, weinig voor daadwerkelijke financiële zekerheid’, *MeV* 2008, p. 118-124.

zich tot de vragen waarover daaraan voorafgaand door juristen is gestreden?

Ik licht dat toe. In complexere letselschadezaken duurt het vaak jaren (soms vele) voordat een eindregeling wordt bereikt. Dat komt omdat beide partijen – begrijpelijkerwijs – van inzicht verschillen over hoe het leven met het letsel zich zal ontwikkelen en hoe het leven zich zonder het letsel zou hebben ontvouwd. Wat kan het slachtoffer met dit letsel nog verdienen? Zou het bijvoorbeeld zonder dit letsel inderdaad – zoals zijn ouders op basis van resultaten voor het ongeval stellen – profvoetballer zijn geworden? Of lag – zoals de wederpartij beweert – een minder lucratieve loopbaan in het verschiet? Het gaat hier om ‘professioneel koffiedikkijken’, waarbij de belangen van de ‘kijkers’ sterk uiteenlopen. Dat zorgt voor discussie. Het debat eindigt meestal in een onderhandeling, door benadeelden vaak ervaren als een ordinair soort ‘handjeklap’, die resulteert in een concreet bedrag. Als dat in een vaststellingsovereenkomst is vastgelegd, en het geld is uitbetaald, is de zaak voor juristen klaar. Zij beperken zich vervolgens tot de mededeling dat het slachtoffer ‘vrij is’ in de besteding van de vergoeding. Maar voor het slachtoffer is er hooguit een hoofdstuk afgesloten en begint het volgende: hoe kan met dat bedrag de schade worden gedekt? Men zou denken dat de inzichten van de professionals, die in de discussie over de schaderegeling vaak jarenlang op hun houdbaarheid zijn beproefd, voor het slachtoffer een leidraad zouden kunnen vormen bij de beslissingen over de besteding van de uiteindelijke vergoeding. Is dat ook zo? Sluit de werkelijkheid van benadeelden met letsel die daarvoor via het aansprakelijkheidsrecht een vergoeding ontvangen (ook maar enigszins) aan op de prognoses die het onderwerp waren van het debat onder de juristen die zich daarmee bezighielden? Omdat juristen dat niet tot hun taak rekenen, weten we er eigenlijk niets over. Toch zouden inzichten hierin kunnen bijdragen aan een betere afwikkeling van letselschades. En als de werkelijkheid van slachtoffers *niet* blijkt aan te sluiten bij de door de juristen gevonden prognoses, dan roept dat indringend de vraag op waar we bij de begroting van letselschade eigenlijk mee bezig zijn. Wat rechtvaardigt dat we

aan de hand van boterzachte inschattingen vaak jarenlang debatteren over de omvang van een letselschadevergoeding als de uiteindelijke uitkering materieel geen recht blijkt te doen aan de situatie van de benadeelde? Als dat toeval is, omdat de concrete toekomst zich nu eenmaal niet laat voorspellen, dan is dat onvermijdelijk. Maar als er structureel niks van blijkt te kloppen, dan geeft dat te denken.

Naar antwoorden op die vragen was ik benieuwd, maar het vinden daarvan vergt een wel heel grondig en langdurig interdisciplinair onderzoek, waarvoor ik als jurist onvoldoende ben toegerust. Het zou een uitvoerige empirisch verantwoorde analyse vragen van een groot aantal juridische debatten die hebben geleid tot afwikkeling van letselschades, maar ook een jarenlange monitoring van slachtoffers ten aanzien van de besteding van door hen ontvangen vergoedingen. En waarschijnlijk zou het nog van alles meer vergen, wat ik als niet-empiricus niet eens kan bevroeden. Door die bedenkingen heb ik me lange tijd laten weerhouden en ze hebben ertoe geleid dat ik een veel bescheiden aanpak heb gekozen, die zich beter liet verenigen met mijn beperkingen, zowel in expertise als in tijd: ik ben gaan praten met slachtoffers.

Maar hoe vind je die? Wie is het slachtoffer geworden van letsel, heeft daarover geprocedeerd en is bovendien bereid daarover te praten? Uit de rechtspraak kende ik namen van slachtoffers, omdat zij daarin met naam en toenaam worden genoemd. Maar hen via *google* trachten te traceren en opbellen leek mij onfatsoenlijk. Daarom heb ik contact met hen gezocht via anderen. Zo wist ik van Eabele Dillema dat hij eens had gesproken met een lid van de Hoge Raad, Floris Bakels³, en heb ik hem gevraagd voor mij contact te leggen. Over Lars Ruröde wist ik dat zijn zus jaren geleden secretaresse was op een advocatenkantoor (iedereen vroeg haar: 'Ben jij familie van Lars?', die zij 'kenden' uit hun studieboeken). Het kantoor wist haar te traceren en zij was bereid mij

---

3 F.B. Bakels, 'Recht en verdriet', AA 2005, p. 568-570.

met haar broer in contact te brengen. En toen ik twee interviews had gehouden en daarover vertelde tijdens een diner met collega's, zei één van hen: *'Maar dan moet je ook Tamara van Uiter, het slachtoffer van de lekkende babykruik, interviewen. Zij was onze oppas toen wij klein waren.'* Verder ging het min of meer vanzelf: vaak werd ik benaderd door rechtshulpverleners die mij in contact brachten met een voormalige cliënt, een enkele maal heb ik zelf meer gericht contact gezocht.

Aanvankelijk wilde ik bij voorkeur mensen interviewen die als kind het slachtoffer zijn geworden van letsel, omdat het juist bij kinderen moeilijk is om de betekenis van het letsel voor de omvang van de schade vast te stellen: hoe zou het leven er zonder het letsel uit hebben gezien? Daarover publiceerde ik in 2009.⁴ Gaandeweg ben ik ook anderen gaan interviewen die op latere leeftijd letsel hebben opgelopen, mede omdat het onderzoek geleidelijk een eigen wending nam. Over de precieze samenstelling van de vergoedingscomponenten bleek weinig te achterhalen, maar de persoonlijke ervaringen met het letsel en met de schadevergoedingsprocedure bleken zo sprekend dat daarop de nadruk is komen te liggen.

En zo is dit onderzoek geworden tot een soort ontdekkingsreis: ik ben op pad gegaan met een globale bestemming, maar heb me laten verrassen door wie en wat ik tegenkwam. Vanuit wetenschappelijk oogpunt lijkt dat misschien dubieus omdat een scherpe hypothese en een concreet werkplan ontbraken, maar ik heb het ervaren als de ultieme manier van onderzoeken: met belangstelling, soms verwondering en vaak bewondering, bestuderen wat je ziet en hoort. Het gaat hier eigenlijk om een vorm van narratief (*narrare* is Latijn voor vertellen) onderzoek.⁵ Dat is een vorm van kwalitatief onderzoek door middel van het opte-

---

⁴ *'Vier kinderen en hun lotgevallen in het aansprakelijkheidsrecht'*, *NJB* 2009/2075.

⁵ *Vgl. voor een fundamentele verkenning daarvan het klassieke artikel van Jerome Bruner, 'Life as a narrative', Social Research VOL 71: NR. 3 (2004). Zie voor een introductie in de narratieve methode voorts R.H. Hoyle, M. J. Harris, et al., Research Methods in Social Relations, Wadsworth/Thomson 2002, p. 394 e.v.*

kenen van vertellingen, waaruit een beeld ontstaat van een bepaalde problematiek. De interviews hebben plaatsgevonden van 2009 tot 2013. Het waren telkens open gesprekken, die in die zin waren gestructureerd dat vaste thema's aan bod kwamen: de gang van zaken rond het ongeval, de gevolgen van het ongeval voor de geïnterviewde en haar of zijn omgeving, de beleving van de procedure, de uiteindelijke afwikkeling, de bestemming van de vergoeding en de situatie zoals die nu is.

Het onderzoek was niet alleen in figuurlijke zin een reis. Ik mocht er ook voor op pad, naar Groningen en Zeeland, Friesland en Brabant, Amsterdam en Enschede. En ik ben telkens gastvrij onthaald. Door Eabele Dillema, die op de vraag *'Hoe gebruik je de koffie?'* antwoordde: *'Met een rietje graag.'* Door mevrouw Kruidhof, de moeder van Hanneke, die mij ontving met een broodmaaltijd en bij mijn aankomst na een rit van Enschede naar Losser op een OV-fiets uitriep: *'Nou, een professor, en ook nog op de fiets!'* En door de ouders van Kelly, die mij zelfs voor een tweede maal uitnodigden omdat zij vonden dat in het verslag van het eerste gesprek hun frustratie nog onvoldoende doorklonk.

De gastvrijheid gold ook anderszins: ik voelde mij te gast in de levens van de mensen die mij ontvingen. Allemaal waren ze in staat en bereid om met grote openheid te spreken over hun lotgevallen en ervaringen. Ze waren ook bereid om die ervaringen via dit onderzoek met een breder publiek te delen. Hun motief was steevast dat anderen, vooral juristen, hiervan zouden leren. Met allen besprak ik tevoren de gang van zaken: na het interview maakte ik een verslag en zond hun dat toe met de uitnodiging wijzigingen aan te brengen of opmerkingen te maken. Ten aanzien van de uiteindelijke tekst van deze publicatie is hetzelfde recept beproefd. Ontvangen schadevergoedingsbedragen worden hierna uit privacyoverwegingen niet genoemd, tenzij de geïnterviewde daartegen geen bezwaar had. De nadruk is komen te liggen op de verhalen van de slachtoffers als zodanig. Waar zij vertellen over anderen zijn dezen geanonimiseerd omdat 'wederhoor' niet heeft plaatsgehad.

De verhalen van de geïnterviewden spreken in hoge mate voor zich. Het zijn hun ervaringen en inzichten die zijn opgetekend uit hun mond. Ik heb dan ook lang gearzeld of ik er zelf nog iets aan zou toevoegen. Toch heb ik besloten in een afrondend hoofdstuk een paar eigen observaties te belichten.

Rotterdam, juli 2013

Mijn glas is altijd halfvol

TAMARA VAN UITERT, SLACHTOFFER VAN EEN LEKKENDE BABYKRIUK

Blind date

In juni 2009 tref ik Tamara van Uitert op een terras in de binnenstad van Arnhem. Ze had aanvankelijk geaarzeld over medewerking aan het interview, omdat praten over het ongeval altijd weer van alles oproept, ook bij haar ouders, maar ze heeft er toch mee ingestemd. Tevoren laat ze me via e-mail weten:

Ik vind het sympathiek dat je benieuwd bent naar de verhalen achter de rechtszaken. Aparte blind date lijkt het wel (geen zorgen, ben gelukkig getrouwd), maar ik ben straks dat vrolijke, kleine juffrouwetje dat op de afspraak zal verschijnen.

Zij ziet er stralend uit en op het eerste gezicht is aan niets te zien dat zij op de dag van haar geboorte het slachtoffer is geworden van een lekkende kruik.

De eerste dag van haar leven

Op 15 november 1965 werd Tamara in Utrecht geboren. Na haar geboorte werd zij door de kraamverzorgster in haar wieg gelegd met een bij de plaatselijke drogist door haar vader aangeschafte Jumbokruik. De gesloten kruiken die de kraamhulp zelf had meegebracht werden ondertussen opnieuw *au bain marie* opgewarmd. Haar vader is naar buiten gegaan om in een telefooncel te bellen (zij hadden toen nog geen telefoon) en om daarna aangifte te doen van de geboorte. De kraamhulp is vervolgens naar de keuken gegaan om lakens te wassen in grote pannen op het gasfornuis. Haar moeder hoorde Tamara huilen en heeft

de kraamhulp geroepen, maar die hoorde dat aanvankelijk niet door het lawaai in de keuken. Na enige tijd is de kraamhulp gaan kijken en ontdekte zij dat de kruik had gelekt. Zij is toen naar de burens gerend en heeft daar de huisarts gebeld. Die is gekomen en is met Tamara en de kraamhulp naar het militair hospitaal (in Utrecht) gereden.

Tamara heeft daarna enkele maanden in het ziekenhuis gelegen. Ze vertelt daarover:

Voor mijn ouders was dat heel onwerkelijk: ik was het eerste kind en zij hebben zich nauwelijks ouder kunnen voelen. Ik was net geboren en moest toen alweer weg. Het was voor hen een geweldige schok en het is enige tijd erg spannend geweest of ik het wel zou halen. Toen dat duidelijk werd, waren ze natuurlijk erg opgelucht. Pas toen ik in de couveusekamer lag was mijn moeder heel trots. Ik was natuurlijk veel groter dan de andere kinderen daar, die te vroeg geboren waren, en iedereen had het over mijn grote ogen.

Tijdens haar jeugd heeft Tamara jarenlang een korset moeten dragen in verband met scheefgroei van haar rug, veroorzaakt door de littekens van de brandwonden. De littekens bevinden zich aan één kant van de rug, waardoor zij de wervelkolom kromtrekken. Zij is eenmaal geopereerd voor een huidtransplantatie. Er zijn daarna wel meer operaties overwogen, maar het littekenweefsel zat te diep en bovendien moest de huid dan ergens anders vandaan worden gehaald. Over het leven met het letsel vertelt zij:

Ik heb geen pijn en ook geen jeuk. Ik heb dat ook nooit gehad. De littekens waren wel naar, maar die korsetten dragen in mijn puberteit vond ik het vervelendst. Ik was altijd blij als het weer herfst of winter was, dan kon ik weer kleren dragen om die neksteun te bedekken. Er zijn in medische boeken ooit foto's van mij gepubliceerd, met het letsel. Daar ben ik toevallig achter gekomen en dat vond ik heel vervelend. Van mijn elfde tot mijn veertiende vond ik het heel erg. Ik ging me er ook anders door

gedragen. De middelbare school wil ik nóóit meer overdoen. Ik dacht: 'Ik ben klaar, weg hier!' Ik ben gaan overcompenseren in het leren. Daarin kon ik me bewijzen, maar dat is op die leeftijd natuurlijk niet cool. Vooral in de puberteit was het moeilijk, de dingen die je niet durft te doen omdat je anders bent. Ik ging bijvoorbeeld na gym nooit douchen. Ik droogde me af, spoot een luchtje op en hoopte maar dat ik niet stonk.

Maar ik ben blij met wat ik nog kan. Dat is ook wel een geval van overcompensatie. Ik ontwerp zelf mijn badpak, ik let op hoe ik buk en sta. Ik heb dat met alles in het leven, dat ik alles graag mooi maak.

Nu ga ik eens per twee weken naar een fysiotherapeut en word ik opgerekt. Ik ben ook wel meer dan gemiddeld bezig met het zorgen voor mijn lichaam en mijn gezondheid. Ik sport regelmatig. Vroeger zwom ik veel en heb ik alle diploma's gehaald die er maar zijn. Dat was ook goed voor mijn longinhoud; die werd telkens in het ziekenhuis gecontroleerd in verband met de kromming in mijn rug.

Na de middelbare school heeft Tamara de PABO-opleiding gevolgd en vervolgens heeft zij geschiedenis gestudeerd. Beide opleidingen heeft zij afgemaakt. Zij is getrouwd en heeft twee kinderen, is nu onderwijzeres voor tweeënhalve dag per week en doet daarnaast vrijwilligerswerk op school. Ze heeft inmiddels twee masters behaald en is nu *remedial teacher* en dyslexie-specialist. Naast lesgeven in de klas is ze leesspecialist op school en begeleidt ze kinderen met een leesachterstand in kleine groepjes en coördineert alle leesouders. Ze hoopt in de toekomst meer met *remedial teaching* in een eigen praktijk te kunnen doen.

Producent van de kruik aansprakelijk?

Het ongeval met de kruik heeft tot twee procedures geleid, die ieder tot en met de Hoge Raad zijn gevoerd. In de eerste procedure stelde de ziektekostenverzekeraar van Tamara (Gemeente Amsterdam) de producent van de kruik aansprakelijk. De recht-

bank en het hof wijzen de vordering af, kort gezegd, omdat de kruik wel gebrekkig was, maar de fabrikant voldoende controle uitoefende en het gebrek hem niet te verwijten viel. De Hoge Raad vernietigt het hofarrest, omdat het hof beter had moeten onderzoeken of de onderhavige kruik – en niet kruiken van dit type in het algemeen – een zodanig gevaar opleverde dat deze niet in het verkeer had mogen komen en of aannemelijk was dat het niet aan de schuld van de producent was te wijten dat dit wel was gebeurd.⁶ De Hoge Raad verwijst de zaak naar het Hof Amsterdam, dat de vordering van de gemeente toewijst.⁷

De tweede procedure dateert van ruim twintig jaar later. Tijdens haar studie wordt Tamara benaderd door een rechtenstudent die haar komt interviewen voor een onderzoek. Die suggereert haar alsnog een vordering tot schadevergoeding in te stellen tegen de kraamhulporganisatie.⁸ Tamara vertelt:

Mijn motief om een vordering tot schadevergoeding in te stellen was financieel: de angst dat je op latere leeftijd je beroep niet meer kunt uitoefenen en dat je het financieel niet redt. In de praktijk is bijvoorbeeld gebleken dat ik niet zomaar bij iedere zorgverzekeraar terecht kan en ik moet ook meer premie betalen vanwege een verhoogd risico op rugklachten. Misschien komt het wel door de hoger opgeleide omgeving waarin ik verkeerde dat mijn zaak zo is gelopen. (Een kennis van haar ouders was advocaat en heeft de zaak op zich genomen, SDL.) Als we die kennis niet in onze omgeving hadden gehad, was het initiatief waarschijnlijk niet genomen. Zo zitten we toch in zekere zin in een klassenmaatschappij. Mijn vaders argumentatie om de kraamhulporganisatie aansprakelijk te stellen is destijds afgewimpeld en ik voelde me niet schuldig om de procedure alsnog op te pak-

---

6 HR 2 februari 1973, NJ 1973/315, m.nt. H. Beekhuis (Gemeente Amsterdam/Jumbo Pompenfabriek; Lekkende Kruik I).

7 Hof Amsterdam 1 maart 1974, NJ 1974/486.

8 Zie onder meer daarover F. Bruinsma, 'Procederen tot en met de Hoge Raad', NJB 1999, p. 1591-1597. Zie over het aspect van verjaring in deze zaak ook E. Hondius, *Het verjaarde recht*, Diesrede Universiteit Utrecht, 25 maart 1994. De vordering was niet verjaard omdat destijds een verjaringstermijn van 30 jaar gold.

ken. Het geeft ook wel genoegdoening dat de argumentatie van mijn vader destijds klopte.

In deze procedure, die werd gevoerd tegen de werkgeefster van de kraamverzorgster, werd de kraamverzorgster verweten dat zij, in strijd met uitdrukkelijke instructies om alleen kruiken van haar werkgever te gebruiken, de Jumbokruik had gebruikt en deze van tevoren onvoldoende had gecontroleerd. Ook hier wees de rechtbank de vordering af en werd dat oordeel door het hof bekrachtigd. De Hoge Raad oordeelt evenwel wederom anders. Volgens de Hoge Raad heeft het hof onvoldoende rekening gehouden met de aard van de door de kraamverzorgster overtreden instructie:

Wanneer, zoals in dit geval, het veiligheidsvoorschrift wordt overtreden en het gevaar waartegen het de betrokken baby beoogde te beschermen, zich heeft verwezenlijkt, moet worden aangenomen dat daarmee in beginsel aansprakelijkheid voor de schadelijke gevolgen is gegeven en dat de kraamverzorgster (...) daaraan enkel kan ontkomen door te stellen (...) dat voor dit niet in acht nemen voldoende klemmende redenen bestonden, alsmede dat daarbij al die voorzorgsmaatregelen zijn genomen die, naar toenmalig inzicht, waren vereist om te voorkomen dat het aan het gebruik van met heet water gevulde kruiken verbonden ernstige gevaar zich zou verwezenlijken.⁹

Reizen en een hypotheek

Over de uiteindelijk uitbetaalde vergoeding vertelt Tamara:

Wat is betaald, heb ik toen belegd. Dat was nog wel lastig, omdat niemand in mijn omgeving verstand had van geld. Ik heb het bedrag verdeeld over aandelen en renterekeningen. Van de rente heb ik een aantal zomers verre reizen gemaakt. Een deel van het geld heb ik aan onze bruiloft uitgegeven en wat er over is, zit

---

⁹ HR 1 oktober 1993, NJ 1995/182, m.nt. C.J.H. Brunner (Tamara van Uiter/Stichting voor Kraamzorg van de Kruisverenigingen in de Provincie Utrecht; Lekkende Kruik II), rov. 3.6.

in het huis. Dat was nodig om toestemming te krijgen voor onze hypotheek.

Over de betekenis van de schadevergoeding voor haar voegt zij nog toe:

Het is toch wel erg leuk dat ik het geld heb. Het voelt als genoegdoening. Het is ook genoeg. Ik was er niet op uit om veel geld binnen te slepen. Ik was wel berustend, maar als je de kans wordt geboden, dan laat je die niet liggen. Ik had het geluk dat ik het pro deo kon doen, zeven jaar lang. Ik vind het wel lastig dat er weer over geschreven wordt. Ik ben bang dat anderen denken: wat een inhalig type, en dat op kosten van de gemeenschap. Het is wel schrijnend dat een ander met hetzelfde letsel niets heeft gekregen.¹⁰ Het geldbedrag is prettig vanwege de emotionele schade.

Voortschrijdend inzicht

Sinds 1965 is er veel veranderd, niet alleen ten aanzien van het gebruik van kruiken, maar ook ten aanzien van aansprakelijkheid van producenten en met betrekking tot het belang dat wordt gehecht aan het naleven van veiligheidsinstructies.¹¹ ‘Zou eender zijn beslist indien korte(re) tijd na 1965 zou zijn gedagvaard?’ zo vraagt Spier zich af in een kort commentaar op de uitspraak.¹² Hij twijfelt daarover, omdat de uitspraak van de Hoge Raad past in de trend om strenge zorgvuldigheidsnormen te formuleren in gevallen waarin gedragingen tot ernstig letsel kunnen leiden. Zo kan inmiddels worden geconstateerd dat de rechter het oordeel over de naleving of afwijking van veiligheidsinstructies verder

---

¹⁰ Zij doelt kennelijk op de zaak die ten grondslag lag aan HR 7 mei 1976, NJ 1977/63, m.nt. G.J. Scholten (Haasnoot/Stichting Kraamcentrum Noordwijk). In deze uitspraak, die een ander slachtoffer van een lekkende kruik betreft, werd het cassatieberoep tegen afwijzing door het hof van de vordering verworpen.

¹¹ Vgl. art. 6:185 BW.

¹² AV&S 1993, p. 48.

heeft aangescherpt, in het bijzonder wanneer het om de zorg gaat.¹³ Hoewel de rechter – uiteraard – dient te oordelen naar de normen die golden ten tijde van het gedrag waarop de vordering betrekking had, kan een geleidelijke wijziging van inzichten niettemin feitelijk van invloed zijn op het oordeel van de rechter.¹⁴ Zo kan tijdverloop soms gunstig zijn voor de uitkomst van een zaak. Doorgaans vormt dat tijdverloop voor de betrokken partijen een ernstige belasting. In dit geval viel dat mee, omdat Tamara zelf de procedure pas jaren na het ongeval is gestart en op enige afstand kon volgen.

Dat neemt niet weg dat het ongeval nog steeds een plaats inneemt in haar leven en in het gezin waarin zij is opgegroeid:

Mijn ouders willen wel vertellen wat er gebeurd is, maar ik merk dat het voor hen een heel verdrietig moment is geweest. Er wordt snel overheen gepraat. Een interview als dit rakelt het op, ook voor hen. ‘Had ik toen niet anders moeten handelen?’ is dan een voor de hand liggende vraag. Ja, als, als, als...

Ik richt mijn leven niet zo in dat mijn kinderen nooit iets kan overkomen. Ik ben wel heel bewust met kruiken omgegaan. Ik waarschuw ook iedereen in mijn omgeving: je kunt er niet voorzichtig genoeg mee zijn.

Mijn jongere zus en broer hebben er nooit echt last van gehad. Mijn zus heeft wel verteld dat zij altijd de neiging had om mij te beschermen. Als anderen naar mij keken, dan had ze bij voorbaat iets van: ‘Je zegt er niets van!’

De kraamverzorgster heb ik nog wel eens benaderd. Dat was op advies van de advocaat, om te bezien of dat een rechtsgang kon besparen. Ik kwam daar op een zondag. Dat had ik nooit moeten

---

¹³ HR 2 maart 2001, NJ 2001/649 (Protocol).

¹⁴ Zie meer in het algemeen over de betekenis van tijdverloop voor de toe te passen norm W.H. van Boom en J.M. Barendrecht, ‘Gedrag van toen, normen van nu?’, in I. Brand e.a. (red.): *Tijd en onzekerheid*, BW Krant Jaarboek 2000, p. 45 e.v.

doen, want zij was streng gelovig en heeft het altijd gezien als een straf van god dat dit haar op haar 64e nog moest gebeuren. Ze zat toen in een verzorgingshuis en wilde aanvankelijk wel praten, maar na ruggespraak wilde ze geen contact meer. Ze heeft het kennelijk gezien als een aantijging. Het was misschien vanuit juridisch oogpunt een slimme zet, maar vanuit menselijk oogpunt niet.

Voor mijn leven geldt dat het 'ondanks dat' goed is. Ik heb bereikt wat ik wilde: een baan in het onderwijs, een man en twee kinderen. Mijn glas is altijd halfvol. Ik probeer altijd wat moois van het leven te maken.

Een mens *is* niet zijn beperking

EABELE DILLEMA, ALS VIERJARIGE AANGEREDEN DOOR EEN AUTO

Een rietje

Eabele ontvangt mij op 31 maart 2009 in zijn Fokuswoning in Leeuwarden. Hij heeft me via de mail minutieus uitgelegd hoe ik van het station naar zijn huis kom. Hij moet die route *en detail* kennen. Wanneer ik op de bel druk, zwaait even later de voordeur automatisch open. Als ik de hal binnenstap, zwaait ook de volgende deur automatisch open. Ik kom dan in een huiskamer waarin aan het eind een bed staat met daarnaast een grote machine. Vanaf dat bed begroet Eabele mij. De machine is een beademingsapparaat waaraan hij met slangen is verbonden. Hij vraagt of ik koffie wil inschenken (die is net door een verzorgster gezet). Op mijn vraag hoe hij de koffie gebruikt antwoordt hij: *‘Met een rietje graag.’*

Eabele ligt permanent aan een beademingsapparaat. Hij heeft voortdurend last van spasmen en trilt elke paar seconden over zijn gehele lichaam. Hij kan alleen zijn mond en gezicht bewegen en ligt op bed, omdat hij al enige tijd last heeft van slecht herstellende wondjes. Zijn lichaamsspanningen kan hij, zo legt hij uit, niet uiten, omdat hij geen hand- en beenfunctie heeft: hij kan niet (hard)lopen of gooien of iets dergelijks. Ik heb een reeks vragen voorbereid, die ik hem zou willen stellen en ik vraag me af of Eabele wel zo veel aankan, maar Eabele praat vrijuit.

Mijn eerste vraag is waarom juristen hem kennen als Ebele, terwijl hij Eabele blijkt te heten. Dat komt omdat hij vanaf 1970 (toen hem het ongeval overkwam) tot 1994 buiten Friesland heeft gewoond, eerst twee jaar in het ziekenhuis in Groningen en

daarna lange tijd in een beademingscentrum in Scheveningen. Daar konden ze zijn naam niet op zijn Fries uitspreken en daarom maakte hij er maar Ebele van.

1% kans op overleven

Op 30 juli 1970 liep de vierjarige Eabele aan de hand van zijn zevenjarige broer Wietse en samen met zijn vijfjarige zus Sijbrigje door de berm langs de Achterweg in Wouterswoude (Friesland). Sijbrigje stak plotseling de weg over. Kort daarop rukte Eabele zich los uit de hand van zijn broer om haar achterna te gaan. In een volgend ogenblik werd hij geschept door de achteropkomende auto van De Boer, die net een paard en wagen had ingehaald en 55 à 60 km per uur reed. De Boer had, toen hij Sijbrigje zag oversteken, wel het gas losgelaten, maar kon voor de plotseling overstekende Eabele niet meer op tijd remmen. Eabele werd 25 meter meegesleept voordat de auto tot stilstand kwam. Eabele:

Later zei men: dan had je maar op de stoep moeten lopen. Maar er was toen helemaal geen stoep, en die is er nu nog steeds niet. Voor mij, mijn ouders en familie is dat onbegrijpelijk. Ik ben later nog wel eens op de plaats terug geweest, maar met dubbele gevoelens. Als ik naar mijn ouders ga, zie ik tot mijn stomme verbazing dat er nog steeds kinderen spelen op de plaats waar ik ben aangereden. De familie moet daar nog steeds van slikken. Het klopt gewoon niet met je gevoel.

Eabele is met zijn verwondingen opgenomen in het Academisch Ziekenhuis in Groningen. Eabele:

Ze zeiden dat ik 1% kans had op overleven. Dat ene procent, dat was genoeg.

Na twee jaar is Eabele van Groningen naar een beademingscentrum in Scheveningen overgebracht. Daar heeft hij zijn hele jeugd doorgebracht. Eabele:

Van voor het ongeval herinner ik me wel iets. Ik was altijd de minst rustige thuis. Ik deed alles wat je vader je verbiedt. Dat is altijd een beetje gebleven. Later, toen ik een jaar of 10 of 12 was, kwam mijn oudste broertje met een vriendje logeren in Scheveningen. We gingen naar de duinen en toen heb ik met een rolstoel leren traplopen, achterstevoren, van tree tot tree naar beneden. Je wilt kunnen wat andere kinderen ook kunnen en willen. Geweldig! Ik heb me in die zin niet tegen laten houden. Van de stoel was niet al te veel meer over, maar je had het ervoor over.

Ik heb mezelf veel dingen moeten aanleren: lezen, rekenen, computeren. Maar dat moeten velen van jullie ook. Er is niets anders, alleen de situatie is anders. Ik ben pas op mijn elfde of twaalfde naar een mytylschool gegaan. Helaas gaven ze daar les met de gedachte: 'Je komt toch niet veel verder dan zakjes-plakken.' Voordat ik naar de Mytylschool ging, kreeg ik eerst 'thuis' les. Na de Mytylschoolperiode, die mij een behoorlijke conditionele opoffering heeft gekost, kreeg ik weer 'thuis' les en haalde ik mijn diploma Nederlands op mavo-niveau. Het is niet veel, maar toch. Daarna kreeg ik een andere lerares die mij na een paar testjes vertelde: je kunt best naar de havo. Maar ik was het meer dan zat. Tijdens de periode op de Mytylschool moest ik verschrikkelijk lange dagen maken. Dagen van 6.00 tot 20.00 uur uit mijn bed en dat was te lang. Daardoor werd ik conditioneel steeds slechter. Ik hield het niet vol. Ik was klaar met school. Ik heb toen mezelf buiten school om van alles moeten aanleren. In De Schelp (het verzorgingscentrum waar Eabele lange tijd verbleef, SDL) heb ik veel geleerd van de technische dienst. Ik ben eigenlijk niet iemand van de theorie, maar van de praktijk. Hierin worden mensen met een beperking zoals ik vaak onderschat.

In Scheveningen heeft hij in 1989 zijn partner Angelique ontmoet, die er als uitzendkracht werkte. Enige jaren later zijn zij verhuisd naar een Fokuswoning in Leeuwarden. In 2003 heeft Eabele daar door een fout van verzorgingspersoneel van Fokus zijn been gebroken. Door de extra zorg die hij als gevolg daarvan

nodig had, ontstond een gebrek aan privacy. De relatie met Angelique leed daar ernstig onder en zij zijn noodgedwongen gaan 'latten'. Angelique woont nu enkele kilometers verderop. Ze zijn inmiddels uit elkaar gegaan.

Over de invulling van zijn dagen vertelt Eabele:

Als ik eruit ben, uit bed, ben ik vaak in de stad en buiten (Eabele rijdt dan in een geavanceerde rolstoel met mondbesturing, SDL). Als ik op bed lig, doe ik veel aan computeren, muziek luisteren, lezen, meestal in informatieve boeken op elektronicagebied en nu en dan wat zenden op de 11 meter is 27mc. Ik doe ook aan modelbouw, met mijn mond, met van die kleine rotschroeffjes. Ik kan alleen niet lijmen; dat gaat niet met die mondstokjes. Ik maak radiografische modelauto's en wil ook vliegtuigjes bouwen, maar dat moet nog vorm krijgen. Ik heb een vrijwilliger opgeduikeld via internet die me daarbij helpt. Ik doe van alles, maar soms kom ik werkende handjes tekort.

Rechten heeft zeker ook nog wel mijn interesse. In De Schelp zaten twee jongens die rechten studeerden. Zij schrokken zich te pletter toen ze mijn naam zagen in hun studieboeken. Rechten moet je samen doen, want anders is het te droog. Als ik begeleid zou worden, zou ik het graag doen. Ik heb onder andere assistentie nodig in verband met de beademing, maar het lijkt me wel uitdagend.

Verder besteedt Eabele veel tijd aan het organiseren van de zorg die hij nodig heeft en aan de correspondentie daarover met de Fokusinstelling.

Op de vraag of hij veel bezoek krijgt, antwoordt Eabele:

Mmm nee, niet als zodanig, er komt geregeld iemand van Humanitas. Veel mensen die aan de beademing zitten of liggen worden binnengehouden, maar ik wil naar buiten. Ik vertik het om binnen de muren te blijven; dan misschien maar een jaartje eerder de pijp uit. Ieder mens is verantwoordelijk voor haar of zijn

eigen leven; daar hecht ik enorm aan. Iemand die voor mij geraniums meeneemt mag ze weer mee terugnemen. Ik wil ze ook wel in de vensterbank zetten, maar ik geef ze geen water.

Tweemaal naar de Hoge Raad

In april 1972 hebben de ouders van Eabele een schikking getroffen met de aansprakelijkheidsverzekeraar van de automobilist, op grond waarvan f 25 000 is betaald. Het ongeval heeft daarna niettemin aanleiding gegeven tot twee procedures die ieder hebben geresulteerd in een uitspraak van de Hoge Raad.

De eerste uitspraak is geweest in een geschil tussen de ziektekostenverzekeraar van Eabele en de aansprakelijkheidsverzekeraar van de automobilist. De ziektekostenverzekeraar vorderde vergoeding van ruim f 55 000 aan medische kosten. De rechtbank had daarvan ruim f 41 000 toegewezen in verband met aftrek van 25% wegens eigen schuld van Eabele. In hoger beroep oordeelde het hof evenwel dat 75% van de schade wegens eigen schuld voor rekening van Eabele diende te blijven. In het arrest dat bekend is onder de naam ‘Ebele Dillema I’ overwoog de Hoge Raad:

In 's Hof's opvatting wordt uit het oog verloren, dat voor een zeer jeugdig kind het gemotoriseerde verkeer extra risico's meebrengt, welke verband houden met het onvermogen van zulk een kind om een op de gevaren van dat verkeer ingestelde voorzichtigheid te betrachten. Wanneer, gelijk hier, een zeer jeugdig kind wordt aangereden door een autobestuurder, die door onvoorzichtig rijden aan de aanrijding schuld heeft, is het onbillijk de schade die het kind door het ongeval lijdt geheel of ten dele te zijnen laste te laten op de enkele grond dat het ongeval mede het gevolg is van een – aan de leeftijd van het kind eigen – onvoorzichtig verkeersgedrag. Een dergelijke onbillijkheid ware in strijd met de aan art. 1401 BW ten grondslag liggende beginselen.¹⁵

---

¹⁵ HR 30 juni 1978, NJ 1978/685, m.nt. G.J. Scholten (Ebele Dillema I).

Dat resulteerde in toewijzing van de gehele vordering aan Eabeles ziektekostenverzekeraar.

Met deze wetenschap benaderde de advocaat van de ziektekostenverzekeraar de ouders van Eabele met het voorstel om te trachten de in 1972 gesloten vaststellingsovereenkomst aan te tasten wegens dwaling. In deze procedure vorderden de ouders van Eabele f 150 000. De vordering werd door de rechtbank afgewezen en die beslissing werd door het hof bekrachtigd, omdat volgens het hof partijen met de vaststellingsovereenkomst nu juist hadden beoogd een einde te maken aan hun onzekerheid over het recht ter zake van de eigen schuld van Eabele. Daarmee hebben zij de mogelijkheid prijsgegeven om zich op grond van een latere ontwikkeling in de rechtspraak te beroepen op een ten tijde van het aangaan van de vaststellingsovereenkomst bij hen bestaande onjuiste voorstelling over het recht en daarom dient volgens het hof de onjuiste voorstelling voor rekening van Eabele te blijven. De Hoge Raad laat dat oordeel, in het arrest dat bekend is als 'Ebele Dillema II', in stand.¹⁶ Eabele vertelt over de procedure:

Mijn ouders zijn van A tot Z bij de procedure betrokken geweest. Mijn vader heeft er nog steeds moeite mee. Eerst zei men dat de uitkomst 25/75 was. (Eabele bedoelt de schuldverhouding tussen de automobilist en hem, SDL) Wat steekt is dat de advocaat van de tegenpartij een soort bewerkende rol had. Hij zei: 'Ik zou het maar aannemen, want....' De schadevergoeding was toen f 25 000. Mijn ouders zijn toen afgescheept met een schijntje. Mijn vader is nog als zwartepiet afgeschilderd. En de rechter heeft het gepresteerd te vragen: 'Hoe oud denkt u dat uw zoon wordt?' Mijn vader heeft toen gezegd: 'Ik hoop dat hij u overleeft.' En dat is ook gebeurd. Dat soort uitspraken kan niet; dat vraag je niet aan iemand wiens kind is aangereden.

Over het verloop van de procedure heeft Eabele een uitgesproken oordeel:

---

¹⁶ HR 15 november 1985, NJ 1986/228, m.nt. W.C.L. van der Grinten (Ebele Dillema II).

De lange duur en de hoogte van de vergoeding zijn de grootste problemen. Waarom moet het zo gerekt worden? Soms heb ik het idee dat men wacht met uitkeren tot het niet meer nodig is.

Eabele vertelt ook nog het volgende:

Ik ben aangereden door de zoon van de rijkste man uit het dorp. De dag na het ongeluk komt hij aan de deur bij mijn ouders met een rekening van wel f 18,63, want de koplamp van zijn auto was kapot. Mijn vader heeft toen gezegd: 'De schade die wij hebben, zult u nooit kunnen vergoeden.'¹⁷

Op mijn vraag of hij ooit nog contact heeft gehad met de automobilist, antwoordt Eabele:

Nee, dat heb ik best jammer gevonden; ik neem het hem als zodanig niet kwalijk, want het was een ongeluk. Ik zou wel graag hebben geweten wie mij heeft aangereden, en ik zou graag persoonlijk tegen hem hebben gezegd dat ik niet boos ben op hem omdat het een ongeluk was. Hij zit nu volgens mij in een verpleegtehuis. Dat hij niets zou weten van het ongeluk, lijkt mij onwaarschijnlijk, omdat zijn zus destijds werkte in het ziekenhuis waar ik na het ongeluk werd opgenomen. Ik kan me niet voorstellen dat je dat ontgaat.

Een auto rijdt niet op lucht

De ouders van Eabele hebben op grond van de in 1972 gesloten vaststellingsovereenkomst een bedrag van f 25 000 ontvangen voor de door Eabele geleden en te lijden schade. Over de besteding van de schadevergoeding vertelt hij:

Toen ik klein was ging het niet alleen om de toekomst, maar ook om aangepast speelgoed. Dat vreet geld. Je kunt je daar moeilijk een voorstelling van maken. Je wilt net als ieder kind spelen; je

¹⁷ Zie ook F. Bruinsma, *De Hoge Raad van onderen*, Deventer, 2010, p. 91 e.v., waar ook andere betrokkenen aan het woord komen.

wilt alles wat normale – ik zeg maar ‘normale’ – kinderen kunnen, maar dat vergt steeds aanpassingen en uitbreidingen op die aanpassingen. Ook hobby’s kosten veel geld. Ik ben gek van elektronica, en vroeger ook van zenden, maar dat kost geld, vooral omdat alles moet worden aangepast. In de tijd dat Angelique en ik bij elkaar waren hadden we een aangepaste bus. Alleen voor de prijs van de aanpassingen heb je al een bus. En een bus is ook weer duurder in de wegebelasting. Waar ik zelf tegenop loop, of rijdt: je hebt met zoveel regelingen te maken als gehandicapte, daar word je knettergek van. Je moet telkens praten als Brugman om dingen voor elkaar te krijgen.

Eabele vertelt over het nut van smartengeld:

Hoeveel zin heeft smartengeld? Wel degelijk! Je kunt het smartengeld gebruiken. Toen ik in Scheveningen zat, zijn mijn ouders circa 23 jaar iedere zondag op en neer gereden vanuit Driesum (Noord-Friesland, SDL) naar Scheveningen. En een auto rijdt niet op lucht, nou ja, behalve in de banden dan. Ik heb met het smartengeld in de jaren tachtig een Commodore 64-computer gekocht en 27-mc bakkies. Daar ging behoorlijk wat geld in zitten. Ik had een grote ronde tafel van 1,60 meter vol met apparatuur. Ik heb ook nog een deel geleend aan mijn broer die een eigen bedrijf wilde beginnen.¹⁸

Ook over smartengeld voor nabestaanden heeft hij overigens een uitgesproken opvatting:

Stel dat iemand na zijn letsel alsnog zou komen te overlijden, dan moet er smartengeld zijn, als een stukje respect voor de nabestaanden.

Over zijn financiële situatie zegt hij:

Ik heb het behoorlijk ver geschopt. Ik leef van een Wajong-uitkering en dat is geen vetpot. Ik heb geen financiële ondersteuning

---

¹⁸ Zie ook reeds F.B. Bakels, ‘Recht en verdriet’, AA 2005, p. 568-570.

van mijn ouders of broers en zus. Ik ben puur zelfdragend. Het is niet dat ik op een houtje moet bijten, maar een beetje meer lucht was soms wel prettig geweest. Maar ja, er zijn er die het slechter hebben. Ik heb wel telkens aanpassingen nodig. Ik teken graag, maar daarvoor had ik een aangepast mondstokje nodig. Dat moest 500 euro kosten. Over het bedrijf dat het moest maken dacht ik: 'Laat je nakijken, man!' En communicatiemiddelen moeten zo nu en dan ook eens worden vernieuwd. Ook al zitten computers in het ziekenfondspakket, ik wil ze niet, want ik wil een eigen keuze hebben. Wat je krijgt, vind je vaak net niet goed genoeg.

Hij denkt wel eens na over meer zelfstandigheid:

In ieder geval zou ik een leven willen zonder Fokus. Wel met een eigen regie, maar zonder de Fokusregels. Ik heb wel eens nagedacht over andere woonruimte, maar dat komt neer op het volgende. Een huis kopen met een uitkering lukt niet, omdat een uitkering volgens de bank geen inkomen is. Zou je erin slagen een huis te kopen, dan zal dat prijzig zijn, 4 á 5 ton, omdat het moet zijn of worden aangepast voor rolstoelgebruik. Dan zijn er 9 hulpen nodig met een salaris van laten we zeggen 1400 euro per maand. Dat is op jaarbasis al snel 150000 euro aan 'personeel'. Dan moet het huis nog worden onderhouden en er moet in ieder geval altijd 's nachts iemand bij me zijn voor het geval mijn beademingsslang losschiet. Die kosten lopen dan wel heel hoog op.

Beginpunt van een ontwikkeling

De zaak van Eabele Dillema laat, net als die van Tamara, zien dat in het recht in verschillende opzichten sprake is van voortschrijdend inzicht. De belangrijkste bijdrage die zijn zaak aan de rechtsvorming heeft geleverd, is dat jonge kinderen in het verkeer geen eigen schuld tegengeworpen krijgen. De eerste zaak van Eabele vormde een beginpunt van een ontwikkeling die zich in latere rechtspraak heeft voortgezet en waardoor jonge slachtoffers van verkeersongevallen vandaag de dag in een veel betere,

of beter gezegd: in een veel minder ongunstige, juridische positie verkeren.

Er is ook in andere opzichten sprake van voortschrijdend inzicht. Naar de maatstaven van vandaag is het opmerkelijk dat annotator Van der Grinten – in 1986 – in zijn noot onder het arrest Ebele Dillema II het volgende stelt:

De schade die Ebele lijdt, is immateriële schade. Een vordering wegens gederfde inkomsten heeft in een geval als het onderhavige nauwelijks kans van slagen.

En:

Voor Ebele is het uiterst triest dat hij voor zijn leven ongelukkig is. Het leed van Ebele is een zwaar leed. Dank zij ons sociale verzekeringsstelsel is hij echter zeker van een goede verzorging en verpleging. Is toekenning van smartegeld in een zaak als deze dan niet vrij zinloos? Ebele kan volgens mededeling van zijn advocaat alleen zijn hoofd bewegen en voor het ademen is hij aangewezen op een spoliomaat. Welke bestemming zou aan smartegeld moeten worden gegeven? De bedoeling van smartegeld is niet, dat de gelaedeerde bij zijn overlijden een bankrekening nalaat die aan zijn erfgenamen ten goede komt. Het bedrag dat het FBTO aan vader Dillema betaalde – f 25 000 – is zeker niet hoog. Een handig onderhandelaar zou wellicht in 1972 er meer hebben uit weten te slepen. Doch welk profijt zou Ebele hebben van een betaling van een hoger bedrag. Ebele heeft zijn leed te dragen en dit leed is niet te vergoeden; op geld waardeerbare schade lijdt Ebele niet.

(Ook) dat wordt thans over het algemeen anders gezien. De belangenbehartiger die vandaag de dag in een dergelijk geval nalaat namens het slachtoffer een vergoeding te vorderen voor verlies aan arbeidsvermogen, of van anderszins op geld waardeerbare schade in verband met verzorging, maakt stellig een beroepsfout. En de door Van der Grinten geroemde zekerheid van het sociale verzekeringsstelsel is de afgelopen decennia sterk verwaterd. Voor Eebele is het smartengeld allerminst zinloos

gebleken: hij heeft het heel concreet besteed en zal van het geld weinig nalaten. Dat Eabeles leed met geld natuurlijk niet is te vergoeden, neemt niet weg dat de (ook naar de maatstaven van toen, bescheiden) vergoeding voor hem heel betekenisvol is geweest.

Verder blijkt uit deze uitspraken hoe gevaarlijk het is om te oordelen over een toekomst waar men geen weet van heeft: of Eabele werkelijk ongelukkig is, kan alleen hijzelf beoordelen. Ik kreeg die indruk niet. Nadat ik hem het verslag van het interview had gestuurd, wilde hij nog één zinnetje toegevoegd zien:

Een mens is niet zijn beperking, een mens heeft een beperking.

En op mijn vraag of ik een foto van hem mag maken antwoordt hij:

Maar natuurlijk. Als het er maar niet zielig uitziet, want dat ben ik niet.

Over mijn bezoek aan hem zegt hij ten slotte:

Ik waardeer het, want er gaat een leven door na de uitspraak. Je hoopt dat je er mensen mee kunt helpen, een ombuiging kunt bewerkstelligen. Er valt veel te verbeteren, maar van buitenaf zie je het niet.

Ik kan je de boom wel aanwijzen

LARS RURÖDE, ALS KIND SLACHTOFFER VAN EEN ONGEVAL MET EEN MELKMACHINE

Ich bin ein Groninger

Lars ontmoet ik op een regenachtige middag in maart 2009 in zijn woning in Noordlaren, het dorp waar het in 1979 allemaal gebeurde, en waar hij sindsdien is blijven wonen. Als hij de deur van zijn huis opent, zie ik een man in een t-shirt met de tekst 'Ich bin ein Groninger', en een vrolijk gezicht. Hij geeft mij zijn linkerhand. Op de vraag of hij weet dat hij in juridisch Nederland een bekende is, antwoordt hij:

Ja, ik had een klasgenootje dat later rechten is gaan studeren en dat op een gegeven moment belde en zei: weet je dat jij in de studieboeken staat? In de loop der jaren hoorde ik wel vaker dat ik een bekende was in juridisch Nederland. Verder ben ik nog eens geïnterviewd voor een tijdschrift in 2004.¹⁹

Gegrepen door een melkmachine

Lars herinnert zich de omstandigheden van het ongeval nog goed. Hij was toen 10 jaar. Op zaterdag 22 september 1979 ging hij samen met een leeftijdgenootje, Reemt, met boer Vrieling mee op de trekker naar de Noordlaarder Oostpolder om Vrieling te helpen met melken:

Iedere jongen uit het dorp werkte in die tijd bij een boer. Er waren toen nog wel twintig melkveehouders in het dorp; nu is dat er nog één.

---

¹⁹ Zie *Trema* 2004/9.

Achter de trekker bevond zich een aanhanger, met daarop de melktank en een vacuümpomp om de melkleidingen vacuüm te zuigen. Op de vacuümpomp bevond zich een oliereservoir en dat was kapot. Toen Vrieling ging melken, is Lars eerst een kreupele koe gaan voeren en vervolgens is hij het oliereservoir gaan repareren. De vacuümpomp werd aangedreven door een aftakas van de tractor. Toen Lars probeerde het oliereservoir terug te duwen werd zijn overall gegrepen door één van de draaiende onderdelen. Het werd hem toen zwart voor de ogen. De machine heeft hem met grote snelheid rondgeslingerd (de aandrijfwas maakte 540 omwentelingen per minuut), totdat zijn kleding grotendeels van hem af was gescheurd, deze geen weerstand meer bood en hij werd weggeslingerd. Toen hij eenmaal op de grond lag, werd hij op zijn buik wakker, terwijl de koeien aan hem snuffelden. Hij kan zich herinneren dat hij zich zelf op zijn rug heeft gewenteld. Vrieling, die constateerde dat de melkleidingen niet langer vacuüm waren, werd door Reemt geroepen, die zei dat er iets mis was met Lars. Lars had het vreselijk koud en Vrieling heeft enkele jutenzakken over hem heen gelegd. Vrieling is vervolgens onmiddellijk met de trekker naar het dorp gereden. Dat was een heel eind, want zij waren kilometers weg in het veld. Vrieling is daarbij nog dwars door het hek gereden en Reemt moest de koeien in het veld houden, terwijl Lars ze zelf van zich af moest houden. Vrieling kwam onderweg naar het dorp jagers tegen en vertelde hun wat er met Lars was gebeurd. Deze gingen er meteen op af, terwijl één van hen naar het pompstation van waterbedrijf Groningen in Onnen ging om een ambulance te regelen. De jagers legden Lars achter in hun auto en reden hem via een aantal landerijen naar het pompstation, waar de ambulance zou komen. Het ging allemaal maar net goed, want ze kwamen bijna nog vast te zitten. Even nadat zij bij het pompstation waren kwam de ambulance aangereden. Lars moest via een smal bruggetje over een sloot naar de ambulance worden gebracht. Hij weet nog dat hij bij kennis was, want hoewel zij onder politiebegeleiding reden, bleek een kruising niet afgezet en kan hij zich nog herinneren dat de chauffeur daarover vloekte en zijn rijder riep: 'doorrijden!' Toen hij eenmaal in het ziekenhuis in Groningen was aangekomen, is bij Lars 'het licht uitgegaan'.

Wat er daarna gebeurde, is hem later verteld. Er was een heel team artsen aan hem bezig en hij is gedurende wel 14 uur geopereerd. Hij had heel veel bloed verloren en heeft begrepen dat hij het ongeval alleen heeft overleefd, omdat hij toen pas tien jaar was en zijn bloedvaten zich voldoende konden samenknijpen. Zijn rechterarm 'was gehakt', hij had veel gebroken en de hele rest van zijn lichaam 'lag open'. Al met al heeft hij vijf maanden en een week in het ziekenhuis gelegen.

Lars kan zich nog goed herinneren dat hij in december een weekend naar huis mocht. Het was toen feest in het dorp en overal hingen spandoeken om hem welkom te heten. Tijdens de periode in het ziekenhuis kreeg hij van zijn klasgenoten een houten kunstwerk van door ieder uitgezaagde bloemen en een prachtig vel met foto's en beterschapswensen van al zijn klasgenoten. De schoolmeester heeft veel gedaan om zijn terugkomst voor te bereiden. In het ziekenhuis heeft Lars overigens ook het nodige plezier beleefd: hij was de enige die met zijn rolstoel alleen door het ziekenhuis mocht zwerven; hij heeft er twee banden van zijn rolstoel versleten (en veel kattenkwaad uitgehaald).

Toen Lars half maart 1980 definitief naar huis mocht, moest hij nog twee- tot driemaal per week terug naar het ziekenhuis voor ergotherapie gedurende drie of vier jaar. Na verloop van tijd kreeg hij een prothese voor zijn ontbrekende rechterarm, een zogenaamde myo-electronische arm. Hij was destijds de jongste met zo'n arm in Nederland. Hij kon met die arm uiteindelijk zo precies omgaan, dat hij er een rauw ei mee kon oppakken. Toch heeft hij de arm nooit kunnen accepteren:

Toen ik 12 of 13 was en op de mavo zat was de arm een belemmering, met stoeien, met de vrouwtjes en met gym had ik er last van. Van mijn ouders moest ik hem dragen, maar als ik op school kwam deed ik hem af en stopte hem in een tas. Daar stak dan een hand uit, maar iedereen was eraan gewend.

Door het ongeval heeft Lars niet alleen zijn rechterarm verloren, maar heeft hij ook een gat in zijn linkerbeen opgelopen, en dat been is drie centimeter korter dan het rechterbeen. Verder

draagt hij vele littekens, onder meer van het doorliggen in het ziekenhuis.

Terug in het dorp is Lars goed opgevangen:

Het is een kleine gemeenschap en iedereen kent elkaar. Eerst was je Lars met twee arms en na een half jaar was je Lars met één arm. Ik deed gewoon met alles mee. Ik ben een mannetje van gewoon doen. Thuis waren mijn ouders heel streng: 'ik kan het niet' kennen we hier niet; je redt je er maar mee. Na drie jaar was het alsof er niets gebeurd was.

Lars is ook al snel weer bij een boer gaan werken, bij de ouders van zijn kameraad Jan Geert, want werken op het land was zijn lust en zijn leven. Na de lagere school is Lars naar de mavo gegaan en vervolgens naar de middelbare landbouwschool. Voor stages werd dan wel eens gevraagd wat hij kon in verband met zijn handicaps.

*Je kon me beter vragen wat ik niet kon. Ik deed gewoon alles. Het enige wat ik niet kon was met een kruiwagen lopen en koeien melken. Uit een onderzoek door revalidatiecentrum Werken-
rode kwam: Lars kan alles, maar niet spitten.*

Na de middelbare landbouwschool is Lars via zijn advocaat in contact gekomen met een bureau dat hem heeft getest. Hij is toen stage gaan lopen bij de gemeente Zuidlaren als milieucontroleur. Lars:

Het milieu was destijds erg in opkomst. Het was nog lastig, want dan moest je de boeren in de buurt controleren, en die kende ik allemaal. Ik heb wel meegemaakt dat ik niet meer bij hen op het erf mocht komen als controleur, maar hen dan 's avonds voor het loonbedrijf toch kwam helpen. Ik kreeg toen het advies een cursus 'junior milieu-inspecteur' te doen. Dat viel niet mee, want ik wilde weer naar buiten, naar de boer, maar ik heb het toch afgemaakt.

In juli 1993 is Lars junior milieu-inspecteur en medewerker brandpreventie geworden bij de gemeente Zuidlaren. Hij weet nog goed dat hij solliciteerde:

Ik wilde de baan eigenlijk niet, maar kwam toch door de eerste ronde. Het tweede gesprek vond plaats op mijn verjaardag en ik had het advies gekregen me netjes aan te kleden, maar had alleen gympen. Tijdens het gesprek zat ik tegenover de burgemeester die onder de tafel door mijn schoenen kon zien. Na het gesprek zeiden ze: 'Als je weer voor een gesprek wordt uitgenodigd, moet je andere schoenen aan doen.' Maar ik werd wel aangenomen. Ik was er niet blij mee, want nu was ik ambtenaar.

Op de maandagen is Lars toen een cursus brandpreventie gaan doen, want de milieucontrole ging hem steeds meer tegenstaan. Sinds 2002 werkt hij als medewerker brandpreventie en begeleidt hij in dat verband grote projecten. Sinds dat jaar woont hij ook samen met zijn vriendin, die hij kent van vroeger uit het dorp.

De rechtszaak

De procedure tegen (de verzekeraar van) Vrieling werd ondertussen door Lars' vader gevoerd. Hij werd daarbij geholpen door een kennis, een politieagent. Het geschil ging over de vraag of boer Vrieling aansprakelijk was voor het gebrek aan zijn tractor en over de vraag of Lars eigen schuld had aan het ongeval. Volgens de rechtbank was Vrieling niet aansprakelijk, omdat hij niet hoefde te verwachten dat Lars in de nabijheid van de machine zou komen. Het hof nam wel aan dat Vrieling onzorgvuldig had gehandeld, maar besliste dat Lars de helft van zijn schade zelf diende te dragen, omdat deze aan zijn eigen schuld was toe te schrijven. Zowel Vrieling als Lars kwam op tegen dit oordeel. De Hoge Raad stelt Lars (in 1989) in het gelijk:

De (...) omstandigheden aan de zijde van Vrieling laten immers geen andere conclusie toe dan dat hij door onzorgvuldigheid een ernstig gevaar in het leven geroepen heeft, met name voor

zich in de nabijheid bevindende kinderen. Wanneer een dergelijk gevaar zich verwezenlijkt ten aanzien van een kind waarvan in verband met zijn leeftijd slechts een beperkt inzicht in het betreffende gevaar en een beperkt vermogen zich naar dit inzicht te gedragen mag worden verwacht, eist de billijkheid in beginsel dat de door het kind geleden schade ten laste komt van degene die, onzorgvuldig handelend, dit gevaar in het leven heeft geroepen.²⁰

Daarmee was de kous evenwel nog (lang) niet af. Lars vertelt over het vervolg:

Met name voor mijn vader is dat verschrikkelijk geweest. Hij was 30 toen het ongeval plaatsvond en bijna 50 toen de zaak werd afgewikkeld. Ongeveer vier keer per jaar moest hij naar de advocaat. Hij was er altijd ziek van, wel een week van tevoren aan de schijterij. Hij heeft er in het begin wel een eind aan willen maken. De boom kan ik je wel aanwijzen. Maar mijn moeder zei: Als je dat maar uit je hoofd laat, want hoe moet het dan verder met ons? En in het dorp kon gelukkig ook over alles goed worden gepraat. Zo hebben ze nog ontdekt dat er valsheid in geschrifte is gepleegd met foto's. De verzekering heeft ook nog geprobeerd de zaak aan de deur af te kopen. Toen stond er hier iemand met een aanbod van 50 000 gulden aan de deur.

Uiteindelijk is in 1997 betaald.

Een trike

Op de vraag wat hij met de schadevergoeding heeft gedaan antwoordt Lars dat hij er eigenlijk zijn huis van heeft gekocht. Verder heeft hij er een *trike* van gekocht. Het geld heeft hij niet bewaard voor slechtere tijden. Hij spaart wel eens wat, maar niet in verband met zijn letsel. Of de schadevergoeding voldoende is geweest:

---

²⁰ HR 8 december 1989, NJ 1990/778, m.nt. C.J.H. Brunner.

Nee, niets is genoeg. Ik heb wel eens tegen de advocaat gezegd: één of twee miljoen, zou jij daar een arm voor kwijt willen zijn? Natuurlijk niet.

Vijf jaar, maximaal!

De uitspraak in deze zaak vormt in zekere zin een vervolg op de uitspraak in de zaak van Eabele Dillema. Kinderen van vier jaar oud verdienen in het verkeer een bijzondere bescherming. Uit de uitspraak in de zaak van Lars blijkt dat de bescherming van kinderen niet tot deelname aan het verkeer beperkt is.

Over de verdere gevolgen vertelt Lars:

De afwikkeling heeft de relatie met Vrieling niet beïnvloed. Die heeft het wel moeilijk gehad met het ongeval. Het was voor Gert ook een zware tijd, maar hij is niet afgebrand door het dorp. Er zijn nooit haatgevoelens geweest. Hij heeft nog een dochter verloren door een verkeersongeval en is later naar Groningen gegaan. Ook Reemt heeft het er wel moeilijk mee gehad. Die woont nu in Eelde en is leraar. Na de lagere school zijn de contacten met Reemt verwaterd.

Op de vraag hoe hij alles heeft beleefd antwoordt Lars dat hij er geen trauma aan heeft overgehouden en dat ook nooit heeft gehad:

Ik heb nooit in een dip gezeten. Vanaf 1979 is dit mijn leven. Anders had ik nu op zo'n trekker gezeten (er rijdt een trekker voor het raam langs, SDL), maar nu zit ik met slecht weer binnen. Ik heb wel eens wakker gelegen en gedacht: waarom is dit mij overkomen, maar ik ben gezond en gelukkig. Ik ben wel eens bang hoe dat later gaat, want je doet alles met links en ik loop krom. Hoe gaat dat met de botten, met slijtage? Soms ben ik ook bang voor extra schade. Jaren geleden had ik een klein botje in mijn linkerhand gebroken en toen kon ik direct helemaal niets meer.

Lars denkt dat het voor zijn ouders en voor zijn zusje Kirsten het ergste is geweest:

Zij dachten dat ik doodging. En voor mijn vader was de procedure een ramp. Alle aandacht ging naar mij. Kirsten was in die tijd – ze was vijf toen het gebeurde – veel bij opa en oma en heeft een stukje van haar ouders gemist. Dat heeft tot haar 15^e of 16^e gespeeld. Het heeft onze relatie niet beïnvloed, wij waren kop en kont, zoals ze dat hier zeggen.

Over de vraag wat beter had gekund heeft Lars een uitgesproken oordeel:

Het proces. Achttien jaar, dat is onmenselijk. Vijf jaar, maximaal!

Er gebeurt niks voor niks

LIES CIJSOUW-SOMMEIJER, HAAR MAN OVERLEED AAN KANKER DOOR
BLOOTSTELLING AAN ASBEST

Op de koffie in Middelburg

Door haar latere advocaat, Lydia Charlier, word ik erop geattendeerd dat mevrouw Cijssouw wellicht iemand zou zijn om te worden geïnterviewd. Die blijkt daartoe inderdaad graag bereid. Ik spreek haar in januari 2011 in Middelburg.

Buikvlieskanker door asbest

De echtgenoot van Lies, Bram Cijssouw, heeft van september 1949 tot maart 1967 bij scheepsbouwer De Schelde gewerkt, aanvankelijk als scheepsbeschieter, later als arbeidsanalist. Tijdens zijn werk bij De Schelde is hij veelvuldig met asbest in aanraking gekomen. Tegen de zomer van 1988 hebben zich bij hem algemene klachten (zoals rugklachten) geopenbaard en op 9 januari 1989 is hij overleden aan de gevolgen van mesothelioom (buikvlieskanker), een ziekte die typisch met de blootstelling aan asbest in verband wordt gebracht. Bram was toen 53 jaar. Lies vertelt:

Ik was toen 50 en onze oudste dochter, Elise, zou net gaan samenwonen en de jongste, Monique, begon net aan een particuliere opleiding. Veertien dagen nadat Bram ziek werd, kregen we het bericht van mesothelioom. Elise is toen nog getrouwd. Bram wilde dat graag, want ongetrouwd samenwonen, dat hoorde volgens hem niet. Het was een dure tijd, ook omdat de ziekte extra kosten met zich meebracht.

Tien jaar

Al aan het eind van 1988, nog tijdens het leven van Bram Cijssouw, is De Schelde aansprakelijk gesteld. Over het starten van de juridische procedure vertelt Lies:

We werden benaderd door iemand van de vakbond met de vraag of wij een procedure wilden starten. Onze buurman en Coen Hendriks waren actief in de vakbond en er was bij de vakbond kennelijk al over gesproken om het aan te pakken. Mijn dochter Monique en ik dachten toen: je moet hier toch iemand voor kunnen aanspreken? Ik was zelf verschrikkelijk boos, want ze hebben mensen gewoon met asbest laten werken, terwijl er al heel wat bekend was over de schadelijkheid ervan. Er kwam een wat oudere meneer om de intake te doen en die zei toen dat het wel eens tien jaar kon duren voordat er een uitspraak zou zijn. We hebben daar toen vreselijk om moeten lachen, niet wetende dat het echt zo zou gaan. Bram wilde meewerken, maar hij zag al dat hij het niet zou kunnen afmaken. Ik heb toen beloofd het te volbrengen. Ik voelde onrecht en daar kan ik niet zo goed tegen.

Tweemaal naar de Hoge Raad

Dat het wel tien jaar zou kunnen duren, bleek een juiste inschatting. In de zaak van Bram Cijssouw tegen De Schelde is tweemaal om een oordeel van de Hoge Raad gevraagd.²¹

In de eerste zaak had de rechtbank de vordering afgewezen, in essentie, omdat onvoldoende zeker was dat Bram de fatale asbestvezel had ingeademd in een periode waarin voor De Schelde duidelijk moet zijn geweest dat daardoor mesothelioom zou kunnen worden veroorzaakt. Aangenomen werd dat pas vanaf de jaren '60 het verband tussen blootstelling aan asbest en mesothelioom bekend was en dat dus pas vanaf die periode aan de

---

²¹ HR 25 juni 1993, NJ 1993/686 m.nt. P.A. Stein (Erven Cijssouw/De Schelde I) en HR 2 oktober 1998, NJ 1999/683 m.nt. J.B.M. Vranken (De Schelde/Erven Cijssouw II).

werkgever een verwijt kon worden gemaakt dat hij zijn werknemers onvoldoende beschermde, terwijl in het geval van Cijssouw een aanzienlijke kans bestond dat hij de fatale asbestvezel in de periode voor 1960 had ingeademd en hij niet kon bewijzen dat hij de fatale asbest na 1960 had ingeademd. Tegelijkertijd werd aangenomen dat al wel eerder een verband was gelegd tussen blootstelling aan asbest en andere ziekten, zoals asbestose, met het oog waarop ook veiligheidsmaatregelen hadden moeten worden getroffen om werknemers te beschermen. De Hoge Raad ‘stapelt’ de risico’s als het ware:

Indien, zoals hier veronderstellenderwijs als uitgangspunt dient (...), De Schelde in de periode 1949-1967 te kort is geschoten in haar verplichting om al die veiligheidsmaatregelen te nemen welke waren vereist met het oog op de haar bekende gevaren van het werken met asbest en dit verzuim de kans dat Cijssouw een tot een mesothelioom leidend asbestkristal zou binnenkrijgen, in aanmerkelijke mate heeft verhoogd, is De Schelde ingevolge art. 1638x voor de daaruit voortvloeiende schade aansprakelijk, ook al heeft die nalatigheid geleid tot de verwezenlijking van een haar toen niet bekend gevaar (mesothelioom).²²

Ten aanzien van de vraag of Cijssouw moest bewijzen dat hij de fatale asbestvezel had binnengekregen in een periode waarin door de werkgever een zorgplicht was geschonden oordeelt de Hoge Raad:

Het strookt niet met de strekking van art. 1638x, dat immers beoogt werknemers bescherming te bieden tegen aan hun werkzaamheden verbonden gevaren, een dergelijke eis te stellen en het risico dat niet kan worden bewezen dat die eis vervuld is, ten laste van de werknemer te brengen. Bedoelde strekking brengt daarentegen mede dat onder de omstandigheden als hiervoor aangegeven, De Schelde zich niet erop kan beroepen dat Cijssouw, die gedurende de gehele duur van zijn dienstverband

---

²² HR 25 juni 1993, NJ 1993/686 m.nt. P.A. Stein (Erven Cijssouw/De Schelde I), rov. 3.6.

*is blootgesteld aan asbeststof, het fatale asbestkristal mogelijk heeft binnengekregen in een eerdere periode van zijn dienstverband, toen haar van het ontbreken van dergelijke maatregelen geen verwijt viel te maken.*²³

Daarmee was de kous nog niet af, omdat de rechtbank er volgens de Hoge Raad ten onrechte veronderstellenderwijs vanuit was gegaan dat De Schelde was tekortgeschoten in haar verplichting om veiligheidsmaatregelen te nemen op de grond dat zodra het gevaar in de medische wetenschap bekend was de werkgever maatregelen had moeten nemen tegen blootstelling. In de tweede procedure ging het om de vraag of De Schelde inderdaad niet de juiste veiligheidsmaatregelen had genomen. De Schelde had onder meer aangevoerd dat het in de betrokken periode niet verboden, maar juist gebruikelijk en maatschappelijk aanvaard was om met asbest te werken, dat de overheid het gebruik van asbest zelfs voorschreef en dat in andere vergelijkbare bedrijven ook geen veiligheidsmaatregelen werden getroffen. Het hof oordeelde niettemin dat De Schelde aansprakelijk was omdat zij niet de vereiste veiligheidsmaatregelen had genomen. Het hof leidde dat mede af uit een fors aantal getuigenverklaringen over de werk-omstandigheden bij De Schelde. De Hoge Raad laat dat oordeel in stand:

De vraag of De Schelde in strijd met art. 1638x heeft gehandeld, moet worden beantwoord naar de in de betrokken periode geldende normen die, wanneer zoals hier het geval is wettelijke normen ontbreken of onvoldoende zijn uitgewerkt, mede worden bepaald door de toen geldende maatschappelijke opvattingen. (...) Dat het werken met asbest gebruikelijk en maatschappelijk aanvaard was, betekent immers nog niet dat een werkgever mag afzien van het treffen van de vereiste veiligheidsmaatregelen met het oog op de daaraan verbonden gevaren die hem bekend zijn of behoren te zijn. Nu het gaat om wat de betrokken werkgever bekend is of moet zijn, is evenmin van doorslaggevende

---

²³ HR 25 juni 1993, NJ 1993/686 m.nt. P.A. Stein (Erven Cijssouw/De Schelde I), rov. 3.10.

betekenis dat in andere vergelijkbare bedrijven deze veiligheidsmaatregelen ook niet zijn getroffen (...).

En zo kregen de nabestaanden van Bram Cijssouw na op de kop af tien jaar gelijk.

Koffie uit een gewoon kopje

Lies heeft de procedures op de voet gevolgd:

De processen in Middelburg heb ik steeds zelf bijgewoond. Coen Hendriks, van de vakbond, ging steeds met me mee als er een zitting was in Middelburg. Ik mocht er niet mijn eigen verhaal doen. De advocaat van de tegenpartij zei soms onware dingen, bijvoorbeeld dat mijn man bij de marine had gezeten en dus op schepen had gewerkt, maar hij was ziekenverpleger en is nooit verder geweest dan Doorn.

Op de vraag hoe de verhouding met de voormalige werkgever van haar man zich ontwikkelde vertelt Lies dat Bram in die tijd al 21 jaar bij De Schelde weg was en ook geen contact meer had met collega's. Lies:

Lydia (Lydia Charlier, hun latere advocaat) heeft later nog wel gesproken met andere slachtoffers. Ook in de loop van het proces hadden we geen contact met De Schelde, maar toen het hele proces klaar was, heeft de toenmalige directeur van De Schelde gevraagd of hij langs mocht komen met een maatschappelijk werker. Ik heb hem toen koffie gegeven uit een gewoon kopje, niet van het zondagse servies. Dat was een goed gesprek. Toen ik 60 werd heb ik van De Schelde nog een gouden armbandje met bedeltjes gekregen. En als ik later hoorde van anderen dat ze ziek waren geworden, kon ik voor hen altijd bij De Schelde aankloppen. Voor Bram was De Schelde verleden tijd, maar voor de mensen die er nog werkten was er hulp nodig. Wij hebben vroeger ons eerste kindje verloren toen hij vijf dagen oud was. Toen kwam er een maatschappelijk werkster om te praten, maar toen Bram ziek was, kwam er niemand. Zeeuwen praten er overigens

niet snel over. Van de 300 leden van de patiëntenvereniging (Asbestslachtoffer Vereniging Nederland) komen er maar drie uit Zeeland. Bram's vader zei ook: je hoort je werkgever niet aan te spreken. Drie jaar later kreeg hij zelf de ziekte overigens ook.

Over de lange duur van het proces vertelt Lies:

Dat het allemaal zo lang duurde, daar kon ik wel mee leven, want ik was er zeker van dat eraan werd gewerkt. Ook als we zouden hebben verloren was het voor mij zinvol geweest, want dan had ik alles gedaan wat ik kon. Het was bovendien niet alleen voor mij, maar ook voor alle anderen, want er moet één zijn die ermee begint.

Eurodisney

Tijdens de procedures is er een voorschot betaald en na de tweede uitspraak van de Hoge Raad is de rest betaald. De directie van De Schelde wilde het zo snel mogelijk afgehandeld hebben. Lies:

Omdat Bram nog zo jong was hebben we wat extra gekregen. De kosten van de procedures zijn door de vakbond gedragen. Het geld is gedeeld met onze kinderen. Zij hebben ook heel erg met de procedure meegeleefd. Van de eerste uitbetaling ben ik met de kinderen en de eerste twee kleinkinderen naar Eurodisney in Parijs gegaan, maar dan met alles erop en eraan. Ze hebben het er nu nog over. Verder is het aan van alles besteed, maar vergeet niet dat toen Bram overleed, mijn inkomen met f 600 per maand achteruit ging.

Voor hen had de schadevergoeding deels een symbolische betekenis:

Het geld had voor ons niet zo'n bijzondere betekenis, meer het recht: dat De Schelde moest toegeven dat ze fout geweest waren. Dat was voor mij de grootste genoegdoening. Of het teveel of te weinig was? Achteraf had het meer kunnen zijn. Als het oudere mensen zijn is het goed, maar als je studerende kinderen hebt, is

dat kostbaar. En ik merk het ook in mijn pensioen: ik krijg geen volledig pensioen en ik heb zelf niets opgebouwd, omdat ik in de zorg zat en toen je trouwde moest je stoppen met werken. Dat ging toen zo.

Zou de genoegdoening ook zonder schadevergoeding kunnen?

Ja, maar vergeet niet dat er bij ons ook schade was, bijvoorbeeld door inkomensverlies.

Een hele zaal vol mensen

Voor Lies heeft de procedure meer gebracht dan alleen een oordeel over de schadevergoeding. Zij vertelt:

Terugkijkend zou ik niets anders hebben gedaan. Ik vind het heel mooi dat het instituut (Instituut Asbestslachtoffers, IAS) er is gekomen. Dat speelde toen in dezelfde tijd. Vorig jaar was het jubileum en Machiel (Machiel van der Woude, directeur IAS) zei toen: 'Je moet komen, want jij bent één van de mensen die heeft geholpen dat het er kwam.'

Het heeft ook veel betekend voor mijn eigen leven. Toen Bram overleed was ik oppasmoeder, bij ons aan huis. Mijn vader was kachelsmid en ik heb zelf alleen huishoudschool gedaan. Ik ben in die tijd helemaal veranderd. Vanaf het moment dat Bram ziek werd en we zijn gaan procederen is er een knop omgegaan. Ik ben veel meer voor mezelf gaan opkomen. Ik ben toen ook op verschillende manieren actief geworden, als voorleesmoeder op school, in het buurthuis en later in het bestuur daarvan, en nu zit ik al 22 jaar in het bestuur van de Asbestslachtoffer Vereniging Nederland. Ik heb bij het jubileum zelfs een hele zaal vol mensen toegesproken. Zo heeft het me ook gevormd. Alles komt in je leven zoals het moet; er gebeurt niks voor niks. Ik ben niet kerkelijk (wel Nederlands hervormd van oorsprong), maar ik geloof wel in iets. Waarom komt ieder voorjaar alles weer tot bloei? Er moet toch iets zijn... Verder ben ik oma van drie kleine kindjes en twee grote, een groter rijkdom bestaat niet.

Je wilt bewijzen dat je normaal bent

HANNEKE KRUIDHOF, LIEP ALS 11-JARIGE OP SCHOOL ERNSTIGE BRANDWONDEN OP

Littekenoperatie

In juni 2009 fiets ik van Enschede naar Losser. Mijn aankomst bij de familie Kruidhof geeft aanleiding tot enige verwondering: niet alleen is er verbazing over het feit dat ik op de fiets kom; ik blijf ook nog een aardig woordje Fries te kunnen spreken, hoorbaar de moedertaal van de ouders Kruidhof. Ik word onthaald met een lunch. Hanneke is tijdelijk bij haar ouders thuis, omdat zij onlangs opnieuw een littekenoperatie heeft ondergaan. Ze draagt zichtbare littekens in haar hals en op haar arm. Inmiddels is zij apotheker. Uit haar studietijd weet zij dat haar zaak in de bundel zat van verplichte rechtspraak voor rechtenstudenten, maar waarom de uitspraak bijzonder was weet zij niet. Nadat ik heb geprobeerd dat uit te leggen, spreek ik eerst met Hanneke over haar ervaringen. Vervolgens voegt haar vader zich bij ons en ten slotte ook haar moeder.

Koffie- en theedienst

Op 17 mei 1990 had de toen elfjarige Hanneke als leerling van groep 7 van de openbare basisschool De Imenhof in Losser samen met haar klasgenote Marieke koffie- en theedienst. Zij had aangeboden in te vallen voor een andere leerling, die verhinderd was. De dienst hield in dat de leerlingen voorafgaand aan het speelkwartier koffie en thee mochten zetten voor de leerkrachten. Toezicht daarop was er niet. Nadat een ketel op één van de voorste pitten van het gasfornuis was geplaatst en het gas was aangestoken, heeft Hanneke geprobeerd iets te pakken uit het kastje boven het gasfornuis. Daarbij heeft haar

T-shirt vlam gevat. In een poging het vuur te blussen opende zij de kraan. Daaruit kwam geen water want juist op dat moment was het water afgesloten omdat elders in het gebouw een kleuter een tapkraan had opengedraaid waardoor het water het klaslokaal inspoot. Hanneke is daarop de keuken uitgerend en is opgevangen door een stagiaire en een leerkracht, die het vuur heeft weten te doven en resten van haar T-shirt heeft verwijderd. Hanneke is vervolgens in een auto naar de huisarts gebracht en van daar, via het Medisch Spectrum Twente, vervoerd naar het brandwondencentrum in Beverwijk. Hanneke:

Mijn broer hoorde van de gebeurtenis op het schoolplein. Hij heeft toen met zijn grootste vriend en zijn ergste vijand op de rand van de zandbak gezeten. Niemand wist wat hij ermee aan moest.

In Beverwijk heeft zij de eerste drie à vier weken in het brandwondencentrum zelf doorgebracht. Ze lag er naast iemand die zich in verband met gezinsproblemen zelf in brand had gestoken. Dat vonden haar ouders een te zware belasting voor haar. Daarna is Hanneke naar een andere afdeling overgebracht. Haar vader is in die periode iedere dag op en neer gereden van Losser naar Beverwijk. Uiteindelijk mocht zij eerder uit het brandwondencentrum naar huis, omdat haar ouders haar konden verzorgen. In de volgende jaren heeft Hanneke vele operaties ondergaan en ook ten tijde van het interview was zij net weer geopereerd aan haar littekens. Hanneke vertelt:

De brandplekken gingen na verloop van tijd dicht, maar door het trekken van de huid liep ik krom. Daarom was er plastische chirurgie nodig, zodat ik mijn arm kon strekken en mijn hoofd recht kon houden. Verder was er jeuk, jeuk en nog eens jeuk. Ik weet niet hoe vaak ik geopereerd ben. In de beginjaren was dat met regelmaat: iedere schoolvakantie – de herfstvakantie, de kerstvakantie, de voorjaarsvakantie en de zomervakantie – was er wel een operatie of een controle. Nu moet er nog een operatie aan mijn hals en schouder plaatsvinden in verband met functi-

onele beperkingen. Voor mij is het aantal operaties geen triomf die ik koester.

Tijdens mijn studie vond ik de operaties te belastend. Ik heb de verdere operaties toen uitgesteld, want ik wilde ook wel eens vrij in de vakantie. Dit is de eerste operatie weer in tien jaar. Het is ook psychisch belastend. Ik heb daarvoor hulp gezocht, bij een psycholoog uit het brandwondencentrum en later ook in Groningen. Soms heb je hulp nodig om op het goede spoor te komen. Nu herken ik dat beter. Dat zijn gevolgen waar niemand rekening mee houdt. Voor het ongeval deed ik bijvoorbeeld aan judo. Dat kon ik niet meer en het heeft heel lang geduurd voordat ik het weer geprobeerd heb.

De belasting van alle gebeurtenissen was voor het hele gezin groot. Hanneke's moeder:

In Beverwijk zeiden ze: als uw relatie goed is, dan gaat het goed, maar anders gaat u uit elkaar, want nu komt het er echt op aan. Nou, bij ons zit het dus goed.

Haar vader:

We hadden het geluk dat we elkaar niets te verwijten hadden. Je wordt van een 11-jarige ineens volwassen. Je komt alleen nog in aanraking met volwassenen, kinderen durven niet meer langs te komen. Je slaat de pubertijd over. Het doet je zeer als ouder om dat te zien. Je bent een te groot deel van de tijd bezig met overleven, terwijl het leven dan een speeltuin moet zijn: dollen, uitgaan, contacten met jongens. Je wilt het graag anders zien en dat doet pijn.

Moeder:

Andere meisjes maken in die periode andere dingen mee. Ze staan uren voor de spiegel en maken zich zorgen over het kleinste puistje.

Hanneke:

Je kijkt met verwondering naar anderen: waar maken ze zich druk om? Het heeft invloed op wie je bent. Er ontstond een scheefgroei tussen mij en mijn leeftijdgenoten. Je wilt bewijzen dat je normaal bent, maar je snapt elkaar gewoon niet.

Toen zij enigszins hersteld was, heeft Hanneke op dezelfde school het laatste jaar afgemaakt. Er is toen eerst iemand van het brandwondencentrum langs geweest op school om uitleg te geven voordat zij terugkwam. Haar vader vertelt:

Het advies van Beverwijk was om zo veel mogelijk terug te keren in de oude omgeving, met dezelfde school, dezelfde vriendinnen, alles zo veel mogelijk hetzelfde.

Hanneke vult aan:

De school heeft, zeker in het begin, erg zijn best gedaan.

Haar vader:

De leerkrachten mochten van de verzekeraar geen uitspraken doen over het ongeval. Ze kwamen wel langs, maar we hadden het gevoel dat ze toch niet echt vrijuit durfden te spreken. Dat moet voor hun eigen verwerking ook wel moeilijk geweest zijn. We moesten uiteindelijk kiezen wie we aansprakelijk wilden stellen. We hebben toen bewust niet voor de leerkrachten, maar voor de gemeente gekozen.

Daarna heeft Hanneke in zes jaar het VWO gedaan en is zij farmacie gaan studeren in Groningen. Vervolgens is zij gaan werken als apotheker, eerst in Ravenstein en vervolgens in Middelburg. Daar is zij nu beherend apotheker en stuurt zij een team van tien mensen aan. Hanneke:

Ik kan niet goed tegen een baas boven mij, ik ben nu eenmaal een vrijbouter.

De ouders van Hanneke hebben namens haar de Gemeente Losser, waaronder de basisschool viel, aansprakelijk gesteld voor de door haar geleden schade. Rechtbank en hof oordeelden de gemeente aansprakelijk; het hof wees ook een vergoeding toe ter zake van uitgespaarde kosten van professionele hulp. Bij de Hoge Raad gaat het met name om de vergoeding voor de tijd die de ouders hebben besteed aan de verpleging en verzorging van Hanneke en voor de tijd gemoeid met de vele bezoeken aan het brandwondencentrum aan de andere kant van het land. De kwestie is juridisch complex omdat ter zake van de bestede tijd niet kan worden gesproken van concreet gemaakte kosten (is er dan wel schade?) en omdat de vraag is wie deze schade eigenlijk lijdt: Hanneke of haar ouders?²⁴ De Hoge Raad geeft een principieel oordeel:

Wanneer iemand ten gevolge van een gebeurtenis waarvoor een ander aansprakelijk is ernstig letsel oploopt, waarvan het herstel niet alleen ziekenhuisopname en medische ingrepen vergt, maar ook intensieve en langdurige verpleging en verzorging thuis, is de aansprakelijke van de aanvang af verplicht de gekwetste in staat te stellen zich van die noodzakelijke verpleging en verzorging te voorzien. Indien het dan, zoals in het onderhavige geval, gaat om een gewond kind waarvan de ouders op redelijke gronden zelf de voor genezing en herstel van het kind noodzakelijke verpleging en verzorging op zich nemen in plaats van deze taken aan professionele, voor hun diensten gehonoreerde hulpverleners toe te vertrouwen, voldoen de ouders in natura aan een verplichting die primair rust op de aansprakelijke. De redelijkheid brengt in een dergelijk geval mee dat het de rechter vrijstaat bij het beantwoorden van de vraag of het kind vermogensschade heeft geleden en op welk bedrag deze schade kan worden begroot, te abstraheren van de omstandigheden dat die taken in feite niet door dergelijke hulpverleners worden ver-

---

²⁴ Met name naar het hier toepasselijke recht van vóór 1992 was dit relevant, omdat art. 1407 BW (oud) alleen een vordering van de gekwetste zelf kende.

vuld, dat de ouders jegens het kind geen aanspraak op geldelijke beloning voor hun inspanningen kunnen doen gelden, en dat zij – zoals hier – in staat zijn die taken te vervullen zonder daardoor inkomsten te derven. (...) Opmerking verdient nog dat de rechter bij deze wijze van begroten geen hogere vergoeding ter zake van verpleging en verzorging zal mogen toewijzen dan het geschatte bedrag van de bespaarde kosten van professionele hulp.²⁵

Ten aanzien van de tijd besteed aan het bezoeken van Hanneke in Beverwijk oordeelt de Hoge Raad:

Het verlies van vakantiedagen van de ouders door de tijd die gemoeid was met hun bezoeken aan het kind tijdens verblijf in het ziekenhuis, kan niet op één lijn worden gesteld met de hiervoor besproken schadepost, nu het niet aannemelijk is dat professionele – betaalde – hulpverleners worden ingeschakeld voor ziekenhuisbezoek ingeval de ouders niet in de gelegenheid zijn zelf het kind te bezoeken. De heilzame invloed van bezoeken op het genezingsproces moet worden toegeschreven aan de persoonlijke band tussen het kind en de ouders. Het verlies van vakantiedagen kan derhalve, hoezeer het ook als een vorm van vermogensschade valt aan te merken, niet als door Johanna geleden schade worden aangemerkt.

Over de schaderegeling vertelt Hanneke's vader:

Een groot probleem was de onzekerheid aan het begin. Als de verzekeringsmaatschappij de aansprakelijkheid eerder had erkend en richtlijnen had gegeven ten aanzien van de kosten die we mochten maken, dan was ons veel leed bespaard gebleven. Ik ben de eerste vijf weken op en neer gereden naar Beverwijk, omdat we in onzekerheid waren over welke kosten zouden worden vergoed. Ik wist niet of ik in een hotel mocht verblijven.

Haar moeder, die gedurende vele jaren de administratie van de schade heeft gevoerd, vult aan:

---

²⁵ HR 28 mei 1999, NJ 1999/564, m.nt. A.R. Bloembergen (Lossers/De Vries), rov. 3.3.2.

Op de behandeling van het slachtoffer door de verzekeraar zou een sanctie moeten staan. Ze hebben zich in het begin verkeerd opgesteld, daardoor is het zo gelopen. Ze hadden ons direct moeten informeren over de kosten die we mochten maken, bijvoorbeeld of we een hotel mochten nemen in Beverwijk. Het hoeft echt geen Hilton te zijn, maar wij wisten gewoon helemaal niets. Ook verder is het niveau van juristen me wel tegengevallen: je moet ze op de voet volgen en alles nalezen. We hebben hier wel eens aan tafel gezeten met de verzekeraar en de belangenbehartiger en toen stonden ze te kijken hoe goed we ons hadden voorbereid. Onze belangenbehartiger zei dat hij het nog nooit had meegemaakt dat mensen zo veel deden uit pure verontwaardiging. Mijn zus zegt: je bent van een lam in een leeuw veranderd. Maar dat was nodig. Als je recht hebt op schadevergoeding, dan moet je het niet laten schieten. Je hebt het geld nodig.

Hanneke:

Mijn ouders hebben alles gedaan. Mijn moeder heeft een uitstekend juridisch gevoel. Zij heeft altijd alles zorgvuldig gevolgd en gedocumenteerd. Toen ik 18 was, werkte ik bij een notaris en hebben we vastgelegd dat mijn ouders de zaak zouden blijven afwikkelen. We hebben er vooral tijdens de afwas heel vaak over gesproken. Het was ook een stukje verwerking. Maar de advocaten hebben er waarschijnlijk een veelvoud aan overgehouden van wat wij aan schadevergoeding hebben gekregen.

Haar vader:

We hebben heel wat schoenen versleten. Dan gingen we weer een stuk lopen om met elkaar te overleggen. Het is eigenlijk niet eerlijk: wie de vermogens heeft krijgt schadevergoeding, en wie dat niet heeft krijgt niks. Wat het procederen betreft: we konden niet anders. We werden er steeds in betrokken. We zijn blij dat de uitkomsten ook voor andere slachtoffers wat betekenen. Wij hebben zelf bijvoorbeeld ook wel eens plezier gehad van anderen die geprocedeerd hebben over bodemverontreiniging. We hebben steeds het belang van Hanneke voor ogen gehad. Het verlies is

buiten onze schuld ontstaan en we wilden de extra kosten vergoed hebben, niet alle tijd en energie die we erin hebben gestoken.

Op de beurs

Over de vergoeding vertelt Hanneke:

Het smartengeld is intact. Nou ja, het staat op de beurs. Het is voor mij belangrijk dat het er is. Het geeft me een bepaalde zekerheid. Verder zijn gemaakte kosten vergoed, bijvoorbeeld meerkosten van kleding, reiskosten, lidmaatschap van de Vereniging van Mensen met Brandwonden en reiskosten naar hun bijeenkomsten, de kosten van een extra studiejaar, een airco in mijn auto, maar een airco voor thuis moet ik nog bevechten.

Veranderde inzichten

Net als in de zaken van Tamara en Eabele kan ook met betrekking tot de zaak van Hanneke Kruidhof in verschillende opzichten worden gesproken van veranderde inzichten. In de eerste plaats vormt de uitspraak van de Hoge Raad een formele erkenning van het feit dat niet alleen het slachtoffer zelf, maar ook diens omgeving door een ongeval wordt getroffen. De uitspraak heeft bovendien een weg gebaad voor verschillende andere gevallen waarin een vergoeding is toegekend ter zake van tijd besteed aan verzorging of huishoudelijke hulp die door een ongeval noodzakelijk werd.²⁶

Deze zaak laat ook zien dat heel anders met een schadeafwikkeling kan worden omgegaan. Hanneke heeft de zaak bewust nog niet afgesloten. Haar vader licht dat toe:

Veel van de kosten die we gehad hebben waren aan het begin totaal niet te voorzien. Ook nu is er nog veel onzekerheid. Hanneke moet nog een operatie ondergaan en dan zou een medische

---

²⁶ Zie bijv. HR 5 december 2008, NJ 2009/387 m.nt. J.B.M. Vranken (Stichting Ziekenhuis Rijnstate/R.).

eindtoestand zijn bereikt, maar hoe moet je omgaan met de risico's voor de toekomst?

Hanneke vult aan:

Ik ben niet vrij om een eigen bedrijf te beginnen. Ik krijg arbeidsongeschiktheid niet verzekerd. Toen ik een hypotheek wilde, moest ik vanwege mijn letsel vier extra kantjes invullen omdat ik wel eens voor een verzekering geweigerd ben. Ik heb goed nagedacht waar ik mijn basispakket voor zorg wilde verzekeren. Ik heb dat bewust niet gedaan bij mijn werkgever, ook al was dat goedkoper, omdat ik niet het risico wil lopen dat ik, als ik mijn baan kwijtraak, geen aanvullende verzekering meer krijg.

En:

Alles kost ook veel tijd en energie. Ik moet bijvoorbeeld in mijn werk de ruimte voor operaties bevechten. Het lukt wel, maar je moet er extra voor werken. Niets is vanzelfsprekend.

Ik dacht: ze wachten tot ze dood is

DENNIS EN MARIEKE MOLENAAR, OUDERS VAN KELLY DIE WERD GEBOREN MET ERNSTIGE HANDICAPS ALS GEVOLG VAN EEN CHROMOSOMALE AFWIJKING DIE DOOR DE VERLOSKUNDIGE NIET WAS ONDERKEND

Frustratie

Toen ik in het voorjaar van 2010 voor een gezelschap van juristen een lezing hield over enkele interviews die ik eerder had afgenomen, kwam er na afloop iemand naar me toe die zich voorstelde als Petra Maaswinkel. Ze vertelde dat zij de ouders van Kelly bijstond bij de afwikkeling van hun schade. Ze zei dat hun zaak nog niet was afgewikkeld, maar dat, als dat wel zo zou zijn, ze misschien wel zouden willen worden geïnterviewd. In 2012 zocht zij opnieuw contact. Er was een schikking bereikt, de ouders zaten vol vraagtekens en frustratie en zij dacht dat een gesprek met mij wellicht behulpzaam zou kunnen zijn bij de verwerking. In juni en september 2012 bezocht ik hen in hun woonark in Leiden.

U moet bij mij kijken!

Marieke is op 24 januari 1994 bevallen van Kelly. Ze herinnert zich nog goed dat Petra Maaswinkel, destijds kinderarts in het ziekenhuis, de moeder bezocht die naast haar lag en die ook net was bevallen. Marieke:

Ik dacht: 'U moet bij mij kijken', want ik had het gevoel dat er met Kelly iets niet klopte. Na een aantal weken bleek er een ruisje en Petra heeft toen meegekeken met de cardioloog. Maar ook de voeten waren niet goed, en er was een navelbreuk. En toen kwam de vraag op: komt er in de familie wat voor? Petra heeft toen de afdeling genetica gebeld en daar is alles uitgezocht: er was een chromosomale afwijking.

Uiteindelijk bleek Kelly zowel fysiek als mentaal zeer ernstig gehandicapt. In een brief van één van de artsen uit 1996, toen Kelly tweeëneenhalf was, wordt over haar situatie onder meer vermeld dat zij ernstig geretardeerd is en motorisch functioneert op het niveau van een kind van 12 maanden. Ze heeft autistische trekken, leeft in haar eigen wereld, herkent haar ouders niet, spreekt nog niet en eet nog steeds babyvoeding. Vanwege een afwijking aan haar voeten, waaraan zij niet kon worden geope-reerd vanwege een luchtweginfectie, kan zij niet lopen. Ze lijdt aan ontstoken amandelen en mist gehoorgangen, ziet scheel en lijdt aan een aandoening aan beide ogen. Haar lengte en gewicht zijn onvoldoende, haar hart functioneert niet optimaal en ze lijdt aan obstipatie. In de afgelopen jaren is zij negen keer opgenomen geweest wegens ontoestbaar huilen en het lijkt erop dat zij met huilen reageert op lichamenlijk onwelbevinden.

Kelly was later bij Petra onder controle. Over haar betrokkenheid vertelt Petra:

Ik heb toen gezegd: als ik kan helpen, laat het dan weten. Genetica en ik hebben ook gewoon aan de rechtszaak meegewerkt. En later, toen de brief van de verzekeringsarts kwam dat Kelly niet oud zou worden, heeft Marieke mij gebeld en ben ik er weer bij betrokken. Inmiddels werk ik niet meer bij het ziekenhuis en woon ik in het Oosten van het land, maar ik ben op verzoek van Dennis en Marieke altijd bij de afwikkeling betrokken gebleven.

Onrechtmatig leven

Dennis en Marieke hadden al snel door dat er een fout was gemaakt. Dennis:

De chef de clinique van verloskunde zei direct: 'Hier heb je de status, maak er maar een rechtszaak van.' Het hoofd van de afdeling draaide dat later een beetje terug, omdat ze daar van de verzekeraar niets over mochten zeggen. Als de chef de clinique niet had gezegd 'maak er maar een rechtszaak van', maar als ze excuses hadden gemaakt en Kelly een teddybeer hadden

gegeven, dan waren we nooit aan een rechtszaak begonnen. Wij wilden later ook telkens na elke uitspraak van de rechter stoppen, maar de verzekeraar wilde steeds maar doorgaan.

Juridisch was het om verschillende redenen een complexe zaak. De vraag of er een fout was gemaakt, was niet het grootste obstakel: de verloskundige had niet goed gereageerd op de evidente signalen voor genetische afwijkingen en had nader onderzoek moeten doen en met een klinisch geneticus moeten overleggen. Veel ingewikkelder waren de vervolgvragen: waaruit bestaat nu de schade die voor vergoeding in aanmerking komt? Hoe moet worden vergeleken met de situatie waarin de fout niet was gemaakt? Als bij het onderzoek de zeer ernstige afwijkingen aan het licht waren gekomen en (naar gelet op de ernst van de afwijkingen aannemelijk was) tot abortus was besloten, waren de handicaps voorkomen, maar was ook Kelly er niet geweest. De juridische problematiek, die internationaal omstreden is, wordt aangeduid als *'wrongful life'*.²⁷

De rechtbank oordeelde in 2000 dat het ziekenhuis aansprakelijk was voor de fout van de verloskundige en wees een vergoeding toe voor de kosten van opvoeding van Kelly en voor de extra kosten als gevolg van de handicaps van Kelly. Ook wees zij smartengeld toe aan de moeder, maar niet aan de vader en evenmin aan Kelly. Het ziekenhuis ging vervolgens in hoger beroep, maar het hof wees in 2003 uiteindelijk meer toe dan de rechtbank had gedaan, waaronder smartengeld voor Kelly. Het ziekenhuis ging daarop in cassatie, maar de Hoge Raad deed er nog een schepje bovenop: ook de vader had recht op smartengeld. Over de omstreden vordering van Kelly overwoog hij principieel:

Op zichzelf is juist dat de omvang van de schade die Kelly lijdt niet nauwkeurig kan worden vastgesteld. Aan het niet-bestaan kan immers geen bepaalbare waarde worden toegekend, zodat

---

²⁷ In Nederland werd er in 2004, nog voor de uitspraak van de Hoge Raad, het lustrumcongres van de Katholieke Universiteit Nijmegen aan gewijd. Zie S.C.J.J. Kortmann en B.C.J. Hamel (red.), *Wrongful birth en wrongful life*, Deventer: Kluwer 2004.

het niet mogelijk is het niet-bestaan vermogensrechtelijk te vergelijken met het bestaan. Hieruit volgt echter niet dat de door Kelly gevorderde schade (...) rechtens niet voor vergoeding in aanmerking komt. De rechter dient immers ingevolge art. 6:97 BW de schade te begroten op de wijze die het meest met de aard ervan in overeenstemming is. In een geval als het onderhavige brengt de aard van de schade mee dat alle kosten die worden gemaakt voor opvoeding en verzorging van Kelly en ter bestrijding van de gevolgen van haar handicaps, in hun geheel voor vergoeding in aanmerking komen. Alleen op deze wijze kan immers een vergoeding worden gegeven voor de gevolgen van de gemaakte fout. Door van die bevoegdheid gebruik te maken, ontkent de rechter niet de menselijke waardigheid van het gehandicapt geboren kind en doet hij daaraan evenmin tekort. De toewijzing van de onderhavige vordering is immers niet gebaseerd op het oordeel dat het gehandicapte bestaan van Kelly lager moet worden gewaardeerd dan haar niet-bestaan, maar op het feit dat (...) moet worden aangenomen dat het LUMC en de verloskundige onrechtmatig jegens haar hebben gehandeld door tekort te schieten in de nakoming van de zorgplicht die zij ook jegens de nog ongebornen vrucht hadden. Door het LUMC en de verloskundige op die grond schadeplichtig jegens Kelly te achten, wordt aan de menselijke waardigheid van Kelly niet tekortgedaan, maar wordt zij juist in staat gesteld, voor zover betaling van een geldsbedrag dat kan bewerkstelligen, zoveel mogelijk een menswaardig bestaan te leiden. Kelly zou veeleer tekortgedaan worden indien zij niet alleen door die fout een gehandicapt leven moet leiden, maar bovendien van elke schadevergoeding verstoken zou blijven op grond van een argument dat is gebaseerd op de situatie – het niet-bestaan – die zich zou hebben voorgedaan indien de moeder van haar keuzerecht gebruik had kunnen maken, maar die als gevolg van de gemaakte fout niet is ingetreden.²⁸

Dennis herinnert zich de dag van die uitspraak, 18 maart 2005, nog goed:

---

²⁸ HR 18 maart 2005, NJ 2006/606 m.nt. J.B.M. Vranken, (Baby Kelly), rov. 4.15.

Op die dag waren we heel blij. Maar dat heeft niet lang geduurd, hooguit een week of twee. De verzekeraar wilde vervolgens schikken zonder een schadestaatprocedure. Eigenlijk hebben we er nog steeds spijt van dat we dat zo hebben gedaan.

Petra vult aan:

Dat is ook een van de redenen om erover te vertellen: om te zorgen dat anderen dit nooit hoeven mee te maken.

Want met het succes bij de Hoge Raad was de zaak nog lang niet afgewikkeld; dat heeft nog ruim zeven jaar geduurd.

Trein naar Leiden

Na de uitspraak van de Hoge Raad is er een lange periode gevolgd met onderzoeken, bijvoorbeeld naar de levensverwachting van Kelly. Er hebben zich drie verzekeringsartsen over die kwestie gebogen. Marieke:

Er kwam dan een brief van de verzekeringsarts en dat was heel confronterend. Ook kwam er een rapport van de verzekeraar, terwijl ze Kelly nog nooit hadden gezien. Wat ik heel moeilijk vond was dat in de rapporten de zaak 'Voorval 24 januari 1994' (de geboortedatum van Kelly, SDL) heette. Ik zeg: 'Het is een mens!' Bovendien moesten we ons in alles verdedigen: alles wat wij zeiden werd in twijfel getrokken. Ik ging daardoor ook denken: 'Heb ik het zelf wel goed gedaan? Had ik in het ziekenhuis niet meer moeten aandringen op onderzoek?' Maar ja, zo ben ik niet. Nou ja, zo was ik niet, want door alles wat er is gebeurd ben ik wel veel wantrouwend geworden, zeker naar artsen.

Dennis:

Ik dacht: ze wachten tot ze dood is, dan hoeven ze niet te betalen. We hebben toen zelf uitgerekend wat de schade was tot en met het 15^e levensjaar van Kelly. Kloppenburg (hun advocaat, SDL) deed de kwestie van het smartengeld. In november 2008

zei de verzekeraar ineens: 'U moet een pgb aanvragen.' In januari 2009 volgde er een schandalig laag bod. In maart 2009 hebben we uiteindelijk de schade tot en met het 15e levensjaar geschikt. In augustus 2009 hebben we tegen elkaar gezegd: we stoppen met alles, want iedereen laat je vallen. We hadden de verzekeraar gevraagd een voorstel te doen voor afkoop van de schade tot het 60ste jaar. Er zou waarschijnlijk sneller iets zijn bereikt als we voor periodieke uitkering hadden gekozen, maar het probleem daarvan was dat er geen goed voorbeeld was. De situatie van Kelly is uniek, maar de schadebehandelaars zoeken naar zekerheden die niet bestaan. Hoe lang blijft de Wajong nog bestaan? Hoe lang blijft het pgb? De schadebehandelaars zijn boekhouders, maar veel is nu eenmaal onzeker. Wij wilden op een gegeven moment afkoop, want we wilden van de verzekeraar af. Ons hele leven werd erdoor beheerst; ze stonden steeds over onze schouder mee te kijken. We willen in elk geval geen polis van deze verzekeraar.

In augustus 2009 kwam er iemand van de verzekeraar langs. Dennis:

Die sprak over 'voortvarend' en er zou op korte termijn een voorstel voor een lump sum komen. In november 2009 hebben we nog eens met hem aan tafel gezeten. Alles kon, er was bewondering voor hoe wij ermee om gingen en er was een sfeer van schouderklopjes. We hebben toen ook getallen afgesproken, maar op de uiteindelijke rechtszitting zei hij dat het alleen een kennismakingsgesprek was geweest. Ik heb toen gezegd: als je bij mij aan de keukentafel zit, zeg je dit, en nu zeg je dat. Dat kan natuurlijk niet. Eén van de rechters was daarin nog wel geïnteresseerd.

Hij vervolgt:

Vanaf het eerste begin van de schadeafwikkeling was er de belofte dat er een nieuwe woonboot zou komen omdat de oude niet geschikt was om er op een goede manier met Kelly in te leven. Pas eind 2008 kwam er een 'onafhankelijk iemand' om dat te

beoordelen, maar die gaf zijn kaartje en toen bleek hij van een vroeger onderdeel van de verzekeraar te zijn. Er kwam toen een bedrag uit dat de kosten niet dekte. Er kon wel een verdieping op de huidige boot, zeiden ze. Sinds 2005 zeggen we elk jaar met oud en nieuw: ‘Volgend jaar komt er een nieuwe boot.’

In 2011 deed Dennis een laatste bod. Toen pas bleek dat het ziekenhuis in 1994 voor een maximumbedrag verzekerd was. Dennis:

Als de verzekeraar ons in augustus 2009, toen we afscheid namen van Kloppenburg, had verteld ‘zoveel is er nog over van de verzekerde som’, dan waren we daar wel uit gekomen, maar hij wilde kennelijk alleen maar vertragen. Voor ons is dit allemaal eigenlijk niet goed begrijpelijk. Er was een verzekerde som. In feite is dat wat er na tien jaar procederen tot de Hoge Raad en na nog eens zeven jaar strijd over de schadevergoeding ongeveer is betaald, inclusief de kosten van onze rechtsbijstand. De verzekeraar moet een vermogen aan kosten hebben gemaakt aan rechtsbijstand en interne uren, terwijl wij nooit – afgezien van de laatste periode waarin een nieuwe schadebehandelaar was betrokken – hebben ingezet op een hoger bedrag dan wat nu de verzekerde som bleek te zijn. Als ze dat direct, of nadat we bij de Hoge Raad gelijk hadden gekregen, hadden betaald, dan hadden ze zich heel veel kosten en ons heel veel ellende kunnen besparen. Zouden zij erop gegokt hebben dat Kelly zou overlijden en dat ze dan goedkoper uit waren? Voor ons is dit allemaal gissen; begrijpen kunnen we het niet.

Het proces van onderhandelen is voor Dennis en Marieke zwaar geweest. Marieke vertelt:

Wij moesten altijd maar alles toelaten. We hebben wel drie schadeadviseurs over de vloer gehad en ook nog mensen van de verzekeraar. En Trivium onderzocht wat Kelly vanwege haar handicaps nodig had. Toen we bij Kloppenburg waren, zei de schadebehandelaar van de verzekeraar op een gegeven moment ‘Wilt u nu weggaan.’, want dan kon hij met Kloppenburg verder

praten over geld. Maar wij lieten ons niet wegsturen, want het ging over ons kind! En toen we in 2007 met een schadebehandelaar van de verzekeraar in de wachtkamer bij Kloppenburg zaten en vertelden over onze eerste vakantie naar Curaçao, zei hij: 'Nou, ik ben wel jaloers op u'. En de schadebehandelaar die na hem kwam wilde bijvoorbeeld weten wanneer onze oudste dochter op zichzelf ging wonen. Hij heeft ook foto's genomen, van de boot, maar Kelly stond er ook op. Dat vonden we heel ongemakkelijk. Hij vertelde verder dat hij ook de zaak van het Koninginnedagdrama behandelde en vertelde daarover een heel treurig verhaal en zat er zowat bij te snikken. Maar wat hebben wij daarmee te maken? En hij maakte vervolgens een rapport, alsof er nog nooit een rapport gemaakt was.

Dennis vult aan:

Onechtheid hebben we veel gezien bij de mensen, maar onoprechtheid is veel erger dan hardheid. Alle onderhandelingen waren moeilijk. Voor ons was ook wel moeilijk dat de onderzoeken allemaal zo lang duurden, maar dat wij dan steeds snel moesten reageren. Telkens als je een brief kreeg, was je weer van de kaart. We zijn er 18 jaar mee bezig geweest. De tijd tussen 2005 en 2012 is verloren tijd geweest. Ik zei weleens: het is alsof je in de trein naar Leiden zit en telkens als je vlakbij bent, dat ie dan weer de andere kant op gaat.

De schikking

Uiteindelijk heeft in juni 2012 een zitting bij de Rechtbank Den Haag plaatsgevonden. De zaak was aangebracht als deelgeschil, maar de rechtbank vond het geen deelgeschil omdat er teveel geschilpunten waren. Toch wilde zij wel de zitting houden om te kijken of partijen er samen uit konden komen. Uiteindelijk is daar een schikking getroffen. Kelly was zelf ook bij de zitting aanwezig.

Marieke, Dennis en Petra hebben de zitting als heel ongelukkig beleefd. Petra:

De hele zitting klopte volgens ons niet. We kregen de indruk dat ze ons maar geldwolven vonden en we hadden de indruk dat de rechters op de hand van de verzekeraar waren. De sfeer bij de rechters was: gaan we straks bij de verzekeraar een glaasje drinken, of gaan we samen tennissen? Het leek wel alsof het voorbesproken was. De voorzitter vonden we nogal arrogant. Die zei: 'Wij in Den Haag weten alles over letselschade.' Nou, dan zou je toch verwachten dat ze een beetje gevoel hebben voor het proces dat Marieke en Dennis hebben doorgemaakt. Wij wilden een belastinggarantie in verband met de vergoeding voor verzorgingskosten, maar de rechtbank begreep niet waar we het over hadden. De rechter zei dat we over de zorgvergoeding geen belasting hoefden te betalen. Daar hadden ze nog noooooit – ik hoor het haar nog zeggen – van gehoord. Nou, dat blijkt dus anders te liggen. De verzekeraar wilde wel een garantie geven, maar dan ging er drie ton van de vergoeding af.

Dennis vult aan:

Het was een schooljuffrouw die ons wilde corrigeren. Wij hebben nooit het onderste uit de kan gewild, maar we wilden wel hebben waar we recht op hadden. We hadden de indruk dat de rechter bang was voor Amerikaanse toestanden. Ze zeiden ook al aan het begin van de zitting dat we niet zouden krijgen wat we vroegen. Wat de Hoge Raad heeft gedaan, dat durfde de rechtbank niet. De rechter zei ook nog tegen mij: 'U werkt nu niet, maar u bent niet afgekeurd, dus als dit straks allemaal voorbij is, kunt u gewoon weer aan het werk.' Maar zo werkt dat niet, wij hebben levenslang.

Ik heb uiteindelijk gezegd: 'Ik moet het slikken, want anders ben ik slechter af.' En de rechter zei: 'Ik zou dat maar doen.' Het werd ons gewoon door de strot gedouwd.

Hij vervolgt:

Ik heb eigenlijk spijt dat ik na de zitting ben weggelopen en de man van de verzekeraar geen hand heb gegeven en hem niet heb

gevraagd of hij hier nu een goed gevoel aan over had gehouden. Het was mooi dat we hem tijdens de zitting op de vingers hebben kunnen tikken. Je wilt verteld hebben dat je niet netjes bent behandeld. Al die vertragingstactieken, dan weer paaien, dan weer een nieuwe man op het dossier. Je wilt eigenlijk een bepaald gebaar: 'Hier heb je 10000 euro en ga er lekker van op vakantie.' Ik had nog wel een briefje van het ziekenhuis of de verzekeraar verwacht, om er een streep onder te zetten na deze 18 jaar, maar we hebben niets meer van ze gehoord. Dat steekt toch.

Na 18 jaar een badkamer

Na een aantal voorschotten en nadat eerder het smartengeld en de schade tot en met het 15^e levensjaar van Kelly was afgewikkeld is de zaak in juni 2012 definitief geschikt. Het ging daarbij om een bedrag voor een nieuwe woonark, een aanvulling op de Wajong-uitkering tot het minimumloon, kosten van verzorging en begeleiding (40 uur per week) en compensatie voor als het pgb voor de helft wegvalt. Dennis:

Het is een mooie regeling. Vincent (de man van Petra, accountant, SDL) heeft het uitgerekend. Het zou genoeg moeten zijn. Het klopt alleen niet dat wij uiteindelijk de kosten van de advocaat moeten betalen.

Van het eerste voorschot is onder meer een nieuw bootje gekocht. De oude boot moest door de omstandigheden weg toen Kelly net geboren was, maar toen zij wat ouder was bleek zij heel veel plezier aan het varen te beleven. Van de eerste voorschotten is verder de eerste advocaat, Kloppenburg, betaald. Van het smartengeldbedrag, dat eerder is afgewikkeld, gaat het gezin jaarlijks naar Curaçao, waar Kelly graag zwemtherapie met dolfijnen volgt. Van de uiteindelijke vergoeding wordt een bedrag besteed aan vervanging van de woonboot, waarin aanpassingen voor Kelly nodig zijn. De inrichting van Kelly's kamer zal uit het smartengeld worden betaald. Het plan is om het restant in een levensverzekering voor Kelly te steken die jaarlijks een bedrag zal uitkeren, maar dat blijkt nog niet zo eenvoudig. Dennis:

Ik zou wel willen weten hoe anderen met zo'n bedrag omgaan. Hoe doe je dat fiscaal en zo, want dat blijkt allemaal toch heel ingewikkeld te zijn. En het komt natuurlijk wel allemaal heel erg laat. De boot, en vooral de badkamer, had al lang verbouwd moeten zijn. We leven er nu al 18 jaar in met een ernstig gehandicapt kind en nu komt pas het geld. De noodzakelijke aanpassingen komen veel te laat.

En Kelly...

Marieke vertelt:

Zij is 42 kilo en niet zo groot, maar ze is makkelijk tevreden. Ze kijkt nu regelmatig filmpjes terug van de vakantie in Curaçao en wordt dan helemaal vrolijk. We hadden nooit verwacht dat ze zo zou worden. De eerste zes jaar heeft ze dag en nacht gehuild. Ze is toen ook opgenomen geweest en naar een logeerhuis geweest. Het was niet vol te houden. Toen ze met een jaar of zes ging lopen en andere voeding kreeg, ging het beter. In juli 2007 heeft ze slokdarmproblemen gehad. Dat was een moeilijke periode, want je zag haar magerder worden, maar niemand wist wat er aan de hand was.

Nu gaat Kelly overdag naar de dagopvang en eens in de vier weken van vrijdag tot zondag en in de bouwvak 11 of 12 dagen naar een logeerwoning. Ze kan inmiddels ook naar grotere evenementen, zoals een theater of een film. Marieke:

Wat wel moeilijk is, is als er andere mensen komen, andere verzorgers, stagiaires en zo. Dan is ze helemaal in tranen. Ze is natuurlijk eigenlijk een peuter van drie en dat zien mensen soms niet.

Voor Marieke blijft het moeilijk om vertrouwen te hebben. Van het begin af aan had zij het gevoel dat er iets met Kelly niet in orde was. Marieke:

Mijn vertrouwen is voor het leven aangetast. Als er ook maar iets is, dan schrik ik. Op een gegeven moment werd Kelly onder-

zocht en toen zei de assistent-arts: 'Misschien heeft ze wel leukemie.' Dat vond ik toen heel ongelukkig, want ik had al zoveel moeite met vertrouwen.

Marieke heeft niet het gevoel dat Marcella, de viereneenhalf jaar oudere zus van Kelly, door de situatie iets tekort is gekomen.
Dennis:

We hebben haar eerder een beetje verwend.

Het blijft altijd bij je

BEN KOOIKER, WERD ALS TAXICHAUFFEUR SLACHTOFFER VAN EEN AANRIJDING DOOR EEN TREIN

Aanrijding met een voertuig

Het interview vindt plaats in maart 2013 bij de familie Kooiker thuis in Rijssen. Het viel nog niet mee om daar tijdig te komen, want op de heenweg was de trein vertraagd, vanwege een aanrijding met een voertuig tussen Apeldoorn en Deventer. Aanwezig zijn Ben Kooiker, zijn vrouw Gerrie, hun dochter Sylvana en hun belangenbehartiger Yme Drost. Ik hoef bijna niets te vragen, want het gezin vertelt uit zichzelf. Ben is moeilijk te verstaan. Dat komt deels door zijn accent, maar vooral door het hersenletsel dat hij door het ongeval heeft opgelopen. Hij is ook snel ontroerd en zit tijdens het gesprek vaak met tranen in de ogen.

Verlamd en agressief

Ben werd op 7 oktober 1994 s 'avonds om 19.00 uur aangerezen door een trein. Gerrie vertelt:

Het is nu 19 jaar geleden, Ben was 39. We zaten in de pyjama voor de televisie te kijken, toen de politie aan de deur kwam. Ik dacht nog: 'Maar ik heb toch niks gedaan.' Toen vertelden ze dat Ben was aangerezen door een trein. Ik heb direct mijn vader en moeder en zwager gebeld en ben met de politie mee gegaan naar het ziekenhuis. De kinderen zijn met 'oma Minnie', een buurvrouw, naar huis gegaan.

Sylvana, toen 11, vervolgt:

Ik weet nog dat ik s 'avonds bij oma Minnie thuis in bed lag en dat ik met mijn broertje Benjamin (toen 9) praatte over wat er aan de hand was. Wij wisten eigenlijk niet goed wat dat was, een treinongeval, en we hebben toen wat liggen raden naar wat je daarvan kon krijgen.

Ben is naar het ziekenhuis in Almelo gebracht en is 10 dagen in coma gehouden. Hij is van Almelo naar Hengelo vervoerd, en later weer terug naar Almelo. Hij had een klaplong, gaatjes in zijn longen, gebroken ribben, een hersenkneuzing en nog veel meer andere klachten. Sylvana:

Ik durfde er eerst niet heen. Toen ik na vijf dagen in het ziekenhuis kwam, wist ik niet wat ik zag. En hij kon niet praten, maar telkens als hij mij en mijn broertje zag, begon hij te huilen.

Later ging Ben voor revalidatie naar Het Roessingh, want hij kon niet lopen en niet praten. Daar werd hij heel agressief van. In Het Roessingh was de verzorging uitstekend. Gerrie:

We konden er altijd terecht, ook tijdens de Kerst. We hebben er toen nog een kerstdiner gegeten. Het was wel telkens een hele opgave om er te komen, met de kinderen en zonder rijbewijs.

In februari 1995 is Ben ontslagen uit Het Roessingh. Hij is rechts gedeeltelijk verlamd en heeft hersenletsel opgelopen. Fietsen gaat niet meer. Hij kan zich slecht concentreren, is snel vermoeid, erg vergeetachtig en hij spreekt moeilijk verstaanbaar. Lopen kan hij nog wel, autorijden ook. Ben:

Als ze me dat zouden afnemen, zou ik ermee ophouden. Als ze me zouden vragen weer op een taxi te rijden, zou ik het onmiddellijk doen. Het is het mooiste wat er is. Een man van 39 hoort te werken. Maar het kan natuurlijk niet meer. Ik ben wel eens aangehouden door de politie en toen dachten ze dat ik dronken

was, vanwege de manier waarop ik praat. Toen moest ik over een witte streep lopen.

Over de verandering die het letsel teweeg bracht vertelt Gerrie:

Ik heb gewoon een andere man teruggekregen en de kinderen een andere vader. Ben is niet meer de man die ik had, verstandelijk, qua karakter en conditie. Ben was er ook agressief door: telkens als ik binnenkwam, riep hij: 'Rot op!' En de kinderen hebben een echte vader gemist. Ik heb zelf ook al heel lang psychische klachten, depressiviteit, en ben daarvoor een aantal keren opgenomen geweest.

Sylvana vult aan:

Eenmaal thuis was hij best agressief. Hij was ineens een groot klein kind dat alles opnieuw moest leren. Hij had letsel en mijn moeder was psychisch niet in orde, dus ik ging het gezin overnemen. Toen ik 11 was, wist ik alles wat er in en uit ging. Toen ik 13 was, ben ik het huis uitgegaan. Ik was zo wijs dat ik bepaalde dingen niet meer pikte. Ik denk wel dat het me beïnvloed heeft. Ik heb toen ook wel verkeerde dingen gedaan, experimenteren met drugs en zo, maar dat was niks voor mij. En ik heb een relatie gehad met een oudere man. Misschien zocht ik daarin toch wel een vader. Op mijn 16^e kreeg ik een klap van alles. Ik ben toen psychiatrisch opgenomen en heb jaren therapie gevolgd. Mijn broer Benjamin is veel meer een binnenvetter, maar ook altijd heel nuchter. Ik heb hem toen vaak in bescherming genomen. Als er gedoe was, ging Benjamin weg. Ik ging er altijd vol in. Vriendjes en vriendinnetjes kwamen hier nooit over de vloer. Het is wel eens gebeurd dat er iemand meekwam en dat mijn moeder op de grond lag en mijn vader eropin lag te beuken. Nu is dat allemaal vergeten en vergeven. Als ik hem s 'morgens zie lopen, met zijn hondje langs de rotonde, dan schiet ik vol en denk ik: 'Daar loopt hij dan toch mooi maar.' Ik hoop dat hij honderd wordt. Het mooie is dat mijn kinderen opa niet anders kennen. Wat wij in het gezin hebben gemist, maken ze nu als opa en oma goed.

Gerrie:

Daar ben ik heel verdrietig van. Jullie hebben er ook niet om gevraagd.

Sylvana:

Het gezin is er uiteindelijk sterker van geworden.

Ben:

Ja, hechter.

Sylvana:

Ik ben daar wel trots op. We weten wat het is om wat mee te maken in het leven. En mijn vader klaagt nooit. Daar heb ik wel bewondering voor.

Ben:

Mijn vrouw en kinderen zitten er meer mee dan ik.

Sylvana:

Je blijft altijd bezorgd en houdt hem in de gaten. Als hij de telefoon niet opneemt, ga je je toch zorgen maken.

Ben:

Het wordt wel iets minder, maar het blijft altijd bij je.

Psychotherapeut als schadebehandelaar

De letselschadezaak had een merkwaardig begin. Gerrie:

Ik weet niet meer precies hoe het begon. Ik ben op een gegeven moment met een schoenendoos met papieren naar iemand toe ge-

gaan. Ik was bij hem gekomen op advies van een maatschappelijk werker. De man had een adviesbureau voor psychotherapie en hij wilde de letselschadezaak ook wel voor ons doen. Later begrepen we van Van Brussel (hun assurantietussenpersoon, SDL) dat het niet goed zat. Die heeft ons toen naar Drost verwezen. Toen bleek dat er een probleem was omdat we een veel te hoog voorschot hadden gekregen en we vroegen ons af hoe we dat ooit moesten terugbetalen. Dat gaf veel stress. Drost heeft het toen opgepakt en die heeft het heel goed gedaan. We hebben nooit iets hoeven terugbetalen. We willen nog steeds eens met hem uit eten.

Drost licht toe dat de man van het adviesbureau de ongevallenverzekeraar van het taxibedrijf had benaderd en dat zij waren gaan onderhandelen alsof het ging om een aansprakelijkheidsverzekering. Het – kennelijk wederzijdse – gebrek aan juridisch inzicht had eigenlijk geleid tot een te hoge uitkering op basis van de sommenverzekering en daarover was vervolgens een geschil ontstaan.

De rechtszaak ging uiteindelijk over de vraag of de werkgever, die geen schuld had aan het ontstaan van het ongeval, vanwege de bijzondere risico's die werknemers in het verkeer lopen, toch aansprakelijk is voor de gevolgen daarvan. Na een aanloop van een fors aantal jaren²⁹ neemt de Hoge Raad daarover in februari 2008 een principiële beslissing:

De aan het gemotoriseerde verkeer verbonden, door velen met grote regelmaat gelopen, risico's van ongevallen hebben mettertijd geleid tot een goede verzekerbaarheid van deze risico's tegen betaalbare premies. In het licht hiervan moet, in het verlengde van hetgeen is overwogen in de arresten van 2001 en 2002, worden geoordeeld dat de werkgever uit hoofde van zijn verplichting zich als een goed werkgever te gedragen, gehouden is zorg te dragen voor een behoorlijke verzekering van werknemers wier werkzaamheden ertoe kunnen leiden dat zij als bestuurder van een motorvoertuig betrokken raken bij een verkeersongeval.

---

²⁹ Het begon eigenlijk allemaal met HR 16 oktober 1992, NJ 1993/264 m.nt. P.A. Stein (Bruinsma/Schuitmaker).

De omvang van deze verplichting zal van geval tot geval nader vastgesteld moeten worden met inachtneming van alle omstandigheden, waarbij in het bijzonder betekenis toekomt aan de in de betrokken tijd bestaande verzekeringsmogelijkheden – waarbij mede van belang is of verzekering kan worden verkregen tegen een premie waarvan betaling in redelijkheid van de werkgever kan worden gevergd – en de heersende maatschappelijke opvattingen omtrent de vraag voor welke schade (zowel naar aard als naar omvang) een behoorlijke verzekering dekking dient te verlenen. De verzekering behoeft in elk geval geen dekking te verlenen voor schade die het gevolg is van opzet of bewuste roekeloosheid van de werknemer.

In het bijzonder wanneer voor de werkzaamheden gebruik wordt gemaakt van een eigen auto van de werknemer, kan aan de verplichting ook voldaan worden door de werknemer financieel in staat te stellen om voor een behoorlijke verzekering zorg te dragen, mits hierover in de verhouding tussen de werkgever en de werknemer voldoende duidelijkheid wordt verschaft.

Indien de werkgever is tekortgeschoten in zijn verplichting zorg te dragen voor een behoorlijke verzekering als hiervoor bedoeld, is hij jegens de werknemer aansprakelijk voorzover deze door die tekortkoming schade heeft geleden.³⁰

Over de inhoud en het verloop van de rechtszaken weten ze niet veel te vertellen, wel dat het verweer dat Ben eigen schuld aan het ongeval zou hebben, diepe sporen heeft nagelaten. Gerrie:

Ze zijn nooit langs geweest in het ziekenhuis, helemaal nooit. De collega's mochten ook niet komen. Ze hebben altijd gezegd dat Ben zich opzettelijk voor de trein had gegooid. We kregen wel een bloemstuk op de intensive care. Dat heb ik zo de prullenbak in gegooid.

---

³⁰ HR 1 februari 2008, NJ 2009/331 (Kooiker/Taxicentrale Nijverdal), rov. 3.4.1.

Sylvana:

Voor ons was dat heel moeilijk. Je gaat dan toch twijfelen: zou hij een einde aan zijn leven hebben willen maken? De baas heeft geen idee wat het met ons heeft gedaan. Later heb ik nog wel eens een bus van zijn bedrijf zien staan en gedacht: zal ik mijn sleutel er even langs halen?

Ben:

Als ik met hen (hij bedoelt de eigenaren van het bedrijf, SDL) in één ruimte zou zitten, heb je het heel moeilijk met me.

Als het ongeval later was gebeurd...

Enige tijd na de uitspraak van de Hoge Raad is de zaak geschikt. Gerrie:

Uiteindelijk wilden we van de zaak af. De stress, de onzekerheid, telkens die brieven, en maar wachten. Veertien jaar lang. En toen is de zaak geschikt, voor 35 000 euro.

Drost licht toe dat daarvan 30 000 euro werd betaald door de assurantietussenpersoon van het taxibedrijf en 5 000 euro door het taxibedrijf zelf. Dat was er niet voor verzekerd. In een e-mailwisseling, voorafgaand aan het interview met Ben Kooiker, licht Coen de Koning (de advocaat die hem bijstond) toe:

Hoewel de HR een baanbrekend arrest schreef, heeft cliënt er minder aan gehad. Ik heb niet doorgeprocedeerd, maar geschikt, omdat ik aan zag komen dat rechters de verzekeringsplicht ten tijde van zijn ongeval niet aan zouden nemen. Dat is later juist gebleken.³¹ De vergoeding is daarom relatief laag gebleven.

---

³¹ Hij doelt op een uitspraak in een vergelijkbare zaak (Hof 's-Hertogenbosch 28 september 2010, LJN BN9585) waarin de rechter op basis van een deskundigenbericht oordeelde dat er in de desbetreffende periode geen behoorlijke verzekering voor een taxichauffeur beschikbaar was.

Ben is zich daarvan bewust:

Als het ongeval later was gebeurd, hadden we veel meer gekregen, werd er gezegd. Uiteindelijk kan het geld er niet tegenop. Het is een druppel op een gloeiend hete plaat. Het is besteed aan het huis, aan de kinderen, aan een auto en om schulden af te lossen, want die waren er in de loop van de jaren wel ontstaan.

Gerrie vertelt:

Verder is er geen geld meer. Als Ben straks in een rolstoel zit, moeten we het huis uit, want daarmee kan hij dit huis niet in. Het is ook moeilijk, omdat Ben niet meer met geld kan omgaan. Toen ik laatst in het ziekenhuis lag, heeft hij voor wel 1 000 euro gepind en hij weet niet meer waar het is gebleven.

Terugkijkend

Terugkijkend zegt Gerrie:

Het ergste is dat je een totaal andere man of vader terugkrijgt. En die procedure: de onzekerheid, afwachten, veertien jaar lang. Ik sta onder behandeling, en dan moet je dit allemaal zelf doen.

Sylvana voegt toe:

Het beste is dat we ondanks alles zo hecht zijn. Vooral Benjamin en mij heeft het gevormd. Je komt niet uit een veilig gezin, maar je kunt dat je eigen kinderen wel bewust meegeven.

Ben beaamt dat:

Ja, ik ben trots op mijn kinderen, én op mijn kleinkinderen.

De rechtszaak was het tweede ongeluk

TEHILA KOBLENZ, SLACHTOFFER VAN EEN AANRIJDING DOOR EEN TRAM

Promotie

Tehila Koblenz spreek ik in juni 2010 in Amsterdam. We hebben de afspraak even uitgesteld omdat het voorjaar stond in het teken van haar promotie in de scheikunde. Aan het begin van het gesprek laat ze me weten dat ze na ongeveer een half uur even moet stoppen om rust te nemen, omdat ze sinds het ongeval concentratieproblemen heeft en anders hoofdpijn krijgt. Op mijn vraag of zij weet waarom haar zaak tot de Hoge Raad is gevoerd zegt ze:

Ik wist dat mijn zaak ook voor het recht belangrijk was, maar ik ben daar niet zo mee bezig geweest. Je wordt goed afgeschermd door de advocaten.

Geschept door een tram

In de zomer van 1995 was Tehila, toen achttien, met haar moeder op vakantie in Nederland. Ze is half Nederlands en in Amsterdam geboren, maar op haar achtste is zij met haar moeder naar Israël verhuisd. In die zomer volgde ze een zelfstudiecursus Nederlands aan de Universiteit van Amsterdam. Op 29 augustus 1995 werd ze in Amsterdam, op weg naar het Rijksmuseum, bij het oversteken van de Weteringschans op een kruising aangereiden door een tram. Tehila:

Als gevolg van de klap raakte ik in coma. Mijn situatie was levensbedreigend waardoor zelfs een traumahelikopter is gekomen. De politie wist door mijn UvA-pasje mijn moeder te achter-

halen. Van het ongeval zelf en van de eerste weken daarna kan ik mij niets herinneren maar ik heb wel herinneringen van vroeger, tot één of twee dagen voor het ongeluk.

Door het ongeluk heeft zij ernstig hersenletsel opgelopen: een schedelfractuur, bloedingen in de hersenen, gezwollen hersenen, bloedverlies uit het rechteroor. Daarnaast had ze haar rechter sleutelbeen gebroken waardoor ook haar rechter schouderblad beschadigd is. Zij is eerst opgenomen op een *intensive care* afdeling en later overgeplaatst naar de *special care* afdeling van neurochirurgie. Tehila:

De eerste weken na het ongeluk lag ik in een soort 'slaap coma'. Ik had in de eerste weken na het ongeval geen korte termijn geheugen waardoor ik mijn omgeving en bezoekers steeds opnieuw opmerkte, zo is mij later verteld. Ik heb één maand in het ziekenhuis gelegen. Later is mij verteld dat het op het randje van leven en dood was. Ik heb net geen hersenoperatie gehad en heb heel veel geluk gehad. Artsen vinden het opmerkelijk hoe goed ik ben hersteld na zo'n zwaar hersenletsel, het is bijna onbegrijpelijk. Ik heb nog steeds dagelijks last van allerlei medische klachten. Voorbeelden zijn hoofdpijn, pijn in mijn rug, nek, rechter schouder en rechter schouderblad, evenwichtsstoornis, duizeligheid in allerlei situaties, moeite met langdurig concentreren, weinig uithoudingsvermogen, vermoeidheid, helemaal niks kunnen ruiken waardoor ik ook minder kan proeven.

Een paar weken nadat zij uit het ziekenhuis was ontslagen is zij teruggekeerd naar Israël. Daar viel het niet mee:

Terug in Israël was het heel moeilijk. Ik was afhankelijk van mijn moeder, was heel slap en kon me niet zelfstandig op straat begeven. Ik moest veel artsen bezoeken en de bureaucratie van de sociale dienst ondergaan. Ik kreeg fysiotherapie en liep bij een psycholoog maar of ik echte revalidatie kon krijgen en wat voor revalidatie het zou zijn was onduidelijk. Op school zat ik op VWO-niveau, speelde ik dwarsfluit in een orkest en daarnaast

werkte ik. Vroeger had ik een druk sociaal leven maar door het ongeval kwam ik in een sociaal isolement terecht. Mijn hele leven stond op zijn kop. Wat moest ik nu? Al mijn vrienden gingen verder, maar mijn toekomst was heel onzeker. Gelukkig heb ik mijn Nederlandse vriend, nu mijn man, toen ontmoet en acht maanden na mijn terugkeer naar Israël ben ik naar Nederland verhuisd om met hem samen te gaan wonen.

In Nederland heeft haar partner haar begeleid bij de revalidatie. Ze heeft hier ergotherapie gevolgd. Tehila:

Ik moest onder andere leren omgaan met evenwichtsproblemen en met vermoeidheid. Het sociale isolement is heel erg als je achttien bent en je eigen leven op wil bouwen. Dus je moet er zelf voor vechten en leren om met je beperkingen om te gaan. Mijn man heeft me hierbij heel veel geholpen.

In 1997 is zij scheikunde gaan studeren aan de Universiteit van Amsterdam en daarna is ze er promotieonderzoek gaan doen. Tehila vertelt:

Naast mijn studie heb ik niet gewerkt of zo omdat het veel te zwaar voor me was. Ik had ook extra studietijd nodig en kreeg bijvoorbeeld extra tijd bij het maken van tentamens. Zonder de steun van anderen was me dat nooit gelukt. In 2003, een half jaar na mijn afstuderen, ben ik gaan promoveren in de scheikunde aan de UvA. Ik ben vorige maand gepromoveerd. Ook tijdens mijn promotie onderzoek had ik last van medische klachten en toch is het me gelukt om te promoveren door me volledig op mijn promotie te richten.

De gemeente als *black box*

Tehila's moeder heeft in de periode na het ongeval waarin ze nog in Nederland waren contact gezocht met een advocaat. Ze vertelt dat in de eerste jaren al haar woede was gericht op de trambestuurder en het GVB:

De trambestuurder beweerde tijdens een getuigenverhoor dat ik hem zag aankomen, dat we oogcontact hadden maar dat ik gewoon door bleef lopen, terwijl alle andere getuigen beweerden dat ik helemaal niet naar de tram keek. Begin 1997 in de rechtbank tijdens het getuigenverhoor ontmoette ik voor het eerst de trambestuurder. Hij heeft me de hand geschud en dat was alles. Dat was voor mij heel emotioneel. Trouwens, het GVB heeft mijn moeder benaderd terwijl ik in het ziekenhuis lag en voor mijn leven vocht. Op dat moment had mijn moeder betere dingen te doen. Daarna heb ik nooit meer excuses of wat dan ook van het GVB gekregen. Dus in de zomer van 1997 heb ik op eigen initiatief een gesprek gehad met de trambestuurder en zijn chef om erover heen te komen. Later beweerde de advocaat van het GVB tijdens de rechtszaak bij de rechter nog dat het hun initiatief was geweest! Ik heb toen ook zijn kant van het verhaal gehoord en kon toen langzaam dat deel achter me laten. Je accepteert. Je wilt verder met je leven. Dat was – als ik nu terugkijk – het keerpunt waarna mijn emoties op de rechtszaak zijn gericht. Je procedeert tegen de gemeente en dat is een soort black box; je weet niet wie de beslissingen neemt.

De juridische strijd ging om de vraag of een deel van de schade, en zo ja welk deel, was te wijten aan eigen schuld van Tehila omdat zij onvoorzichtig zou zijn overgestoken. De rechtbank oordeelde dat zij voor 20% eigen schuld had; het hof wees het beroep van het GVB op eigen schuld af, in essentie omdat het de fout van de trambestuurder ernstiger, en de risico's die trams in het verkeer meebrengen groot vond. De Hoge Raad vond die motivering niet juist, omdat het risico van trams ('Betriebsgefahr') al volledig is verdisconteerd in de vaste billijkheidscorrectie ('50%-regel') en dus niet nog eens daarbuiten mag meewegen.³² Tehila ziet het vooral als juridische fijnslipjerij:

Je vraagt je af waarom ze blijven procederen. Ik kon me bij de eerste uitspraak wel neerleggen: 80% schuld van die trambe-

---

³² HR 8 september 2005, NJ 2005/286 (Gemeente Amsterdam/Koblentz).

stuurder en 20% schuld van mij. Denkt niemand aan mij? Aan de persoon achter de rechtszaak waar het allemaal om gaat? Achteraf na vier rechtszaken heeft de rechter toch bepaald dat het inderdaad 80%/20% schuld is.

Slachtoffer van de schadestaat

Met de uitspraak over de schuldverdeling was de zaak nog lang niet voorbij. De discussie over de schadeomvang begon toen pas. Tehila beschrijft de invloed daarvan op haar leven:

Al vijftien jaar wordt mijn persoonlijk leven beïnvloed door de rechtszaak. Ik beleef daardoor alles steeds opnieuw, emoties zoals angsten, depressieve gevoelens, onzekerheden. Ik moet al genoeg vechten om met mijn medische beperkingen te kunnen leven, waarom moet dit ook nog, en dan op zo'n manier? Voor een gesprek met een schadebehandelaar lig ik twee weken wakker. Ook van het medisch onderzoek was ik een week van slag. Aan de ene kant ben ik heel hard aan het vechten om er iets van te maken, aan de andere kant ben ik telkens van slag door de procedures.

Niet alleen de herinnering aan het ongeval en de besloomingen van de schaderegeling vond zij belastend, het feit dat de ontwikkeling van haar leven relevant was voor de schadestaat hinderde haar ook:

Weet je wat ook zo moeilijk is met het ongeluk? Je wilt jezelf ontwikkelen, maar je hebt de schadestaat. Als het je lukt om dingen te bereiken in je leven, denk je direct dat ze zullen denken: 'Oh, ze heeft dus niets nodig.' Er worden zoveel rapporten over je geschreven. Het is alsof je twee levens hebt. De onzekerheid... Nog een rechtszaak, meelesen, nog een rapport. En soms hoor je er een half jaar niks van. Dan ben je bezig om je leven op de rails te krijgen en dan komt het weer. Je wacht eigenlijk steeds tot de zaak over is. Dan kan het leven pas beginnen. Dat komt misschien ook door mijn karakter omdat ik gevoelig ben. Je hebt al geaccepteerd dat je beperkingen hebt. Daar vecht je zelf

tegen, maar de rechtszaak vergt steeds belangrijke beslissingen. Ik vraag me wel eens af hoe mijn leven zonder deze zaak d'r uit zou zien. Aan de andere kant: zonder het voorschot op de schadevergoeding had ik bijvoorbeeld mijn promotie onderzoek niet kunnen afmaken. Maar ik ken het einde nog niet van dit verhaal. Met mijn promotie was het op een gegeven moment zover: het is af. Dat zou ik ook wel met mijn rechtszaak willen. Ik heb gelukkig de allerbeste advocaten in alle opzichten die mij ook veel steunen. Als ik hen niet had...

Ten tijde van het interview is Tehila op zoek naar een nieuwe baan. Daarbij wordt zij opnieuw geconfronteerd met de gevolgen van het ongeval.

Op dit moment ben ik op zoek naar een baan. Ook al wil ik graag carrière maken, ik realiseer me wel dat het niet makkelijk is om een baan te vinden die bij mijn medische beperkingen past. Mijn advocaten hebben al eerder voorgesteld dat ik hierbij hulp zou krijgen van een arbeidsdeskundige en dat de wederpartij het zou financieren. Daar moet weer een rapport voor komen. Ik heb dat voor mijn promotie twee maanden laten liggen; ik kon dat emotioneel niet aan. De schadestaat is nog niet klaar. Ze willen weten hoeveel ik kan werken. Dat is moeilijk. Ik ben wel gepromoveerd, maar dat is me gelukt omdat mijn man me thuis veel ondersteunt en ik had een aangepaste en rustige werkplek en ik heb al mijn hobby's en vrije tijd ervoor opgeofferd. Tijdens de verdediging van je proefschrift sta je daar als de professionele Tehila Koblenz. Dat is de persoon die ik wil zijn. Ik wil niet de zielige zijn die op de schaderegeling wacht. Tijdens mijn promotie onderzoek ben ik wel eens over mijn grenzen gegaan. Dan is het te laat. Omgaan met grenzen is mijn tweede natuur geworden. Je gaat alles een dag van tevoren regelen en plannen zodat het te doen is voor je. Anderen merken dat niet op en denken dan dat alles goed met je gaat.

Niet alleen in professioneel opzicht, maar ook verder achtervolgt de schaderegeling haar:

De rechtszaak is helemaal verweven met je leven. Voor de schade staat moest ik aangeven hoeveel kinderen ik zonder ongeval zou hebben willen hebben, en hoeveel nu. Laat me! Ik weet helemaal niet of ik dat aan kan. Waar bemoeien jullie je mee?! Waarom ben ik over alles verantwoording schuldig? Ik snap het natuurlijk wel: het schadevergoedingsbedrag moet ergens op gebaseerd zijn. Maar het is zo privé, zelfs nog tussen mij en mezelf! Misschien wordt dit mijn breekpunt. Ik weet het niet. Ik heb wel een droom om een huis te kopen, maar wil niet dat mijn leven ervan af gaat hangen. Als ik niks meer zou krijgen, hoop ik dat ik genoeg kan verdienen om in deze flat te kunnen blijven wonen.

Na elf jaar een wasdroger en een nieuwe computer

Inmiddels heeft Tehila een paar voorschotten ontvangen; het eerste kwam in 2006, elf jaar na het ongeval. Zij vertelt:

Dat is heel raar: je krijgt ineens zo'n bedrag op je bankrekening; ik ben helemaal niet gewend om geld te hebben. Het had natuurlijk allemaal veel eerder moeten komen. In plaats van geld te krijgen om te overleven heb ik in de eerste elf jaar juist heel veel kosten gehad aan de rechtszaak, advocaten, de rechtbank. Ik heb pas sinds tweeënehalf jaar hulp in huis, een schoonmaakster. Van het eerste voorschot hebben we dit appartement een beetje opgeknapt en ingericht, zodat het niet langer een studentenwoning is. Het is voor mij belangrijk dat het thuis fijn is. En we hebben bijvoorbeeld een wasdroger en een nieuwe computer gekocht.

Maar het geeft haar nog geen gevoel van vrijheid:

Ik voel me een beetje onzeker over het geld. Mijn advocaten zeggen: je moet je leven er zo mee inrichten als je zonder het ongeval zou hebben gedaan. Ik gebruik het geld om in mijn levensonderhoud te voorzien. Ik heb mijn vierdaagse werkweek-salaris tijdens mijn promotie en de tijdelijke ww-uitkering, die ik ontving toen mijn contract bij de UvA afliep, aangevuld met geld uit het voorschot. De laatste twee jaar leef ik er helemaal van.

De promotie was natuurlijk ook een dure gebeurtenis, met een feest, en die boekjes. Andere promovendi die hun onderzoek nog niet af hebben na vier jaar gaan daarnaast werken, maar ik kon er niet nog een project of baan bij hebben. Nu wil ik er nog twee maanden van leven en hoop daarna zo snel mogelijk een baan te vinden. Ik vraag mezelf wel af: moet ik iemand permissie vragen voor de dingen die ik doe? Met andere woorden: moet ik verantwoording afleggen voor al mijn keuzes? Die onzekerheid blijft. Had ik zuiniger moeten zijn op dat geld? Je hebt niemand om je heen die dit ook heeft meegemaakt. En ik ben het liefst niet afhankelijk. Als ik straks een eindbedrag krijg, hoe moet ik dan omgaan met dat geld? Ik denk zoals ik het nu doe: elke maand het salaris aanvullen voor de tijd die je niet kunt werken. Toch, het geld dat je krijgt kan de moeilijke jaren niet compenseren, maar het kan wel zekerheid voor de toekomst bieden.

Het tweede ongeluk

Op de vraag hoe het letsel haar leven en toekomstbeeld beïnvloedt, antwoordt Tehila:

Vragen naar de toekomst is voor mij vervelend, want voor die schaderapporten moet ik er ook steeds iets over zeggen. De gevolgen van het letsel zijn al jaren hetzelfde, bijvoorbeeld dat ik op dit moment op de achtergrond hoofdpijn heb. Daar heb ik me wel bij neergelegd. Wat je hebt, dat heb je. Ik accepteer het. Maar wie weet kan ik op een dag weer ruiken. Ik wil mezelf graag los zien van het ongeval. Ik wil absoluut niet afhankelijk zijn van een uitkering. Ik wil carrière maken en misschien één kind, als dat te doen is.

Ze vervolgt:

Het allerergste wat me is overkomen, is het ongeluk. De rechtszaak was het tweede ongeluk. Maar ik heb ook veel goede dingen meegemaakt. Ik heb mijn man ontmoet, ik ben gepromoveerd. Het ongeluk heeft me ook heel veel inzicht en levenservaring gebracht. Ik ben ergens wel dezelfde persoon, maar... om

van het leven intens te kunnen genieten, moet je ook weten wat pijn is.

Toch afgerond

In 2013 laat Tehila me in een e-mailwisseling weten dat de zaak eindelijk is afgerond:

Het ongelooflijke is gebeurd: in mei 2012, na bijna zeventien jaar, is de afwikkeling afgehandeld en ik heb de schadevergoeding ontvangen. Voor mijn gevoel begint mijn leven nu pas echt... Voor mijn gevoel had ik het hele verhaal rond de rechtszaken voor mezelf afgesloten. En toen ik je mail kreeg kwam alles weer boven, best wel confronterend. Maar goed, nog meer leuk nieuws is dat we een huis hebben gekocht en over een maand gaan verhuizen.

'Geluk gehad'

MENNO DE KUYER, PILOOT DIE HET SLACHTOFFER WERD VAN EEN TAXI-ONGEVAL IN ABIDJAN

Menno is iemand die zo actief mogelijk in het leven staat en mede met hulp van zijn schadevergoeding zo goed mogelijk "mee doet". Hij heeft wel mijn respect.

Aldus John Beer, de advocaat die de schade van Menno de Kuijer regelde en die mij suggereerde hem te interviewen. Ik tref Menno in het voorjaar van 2010 in zijn appartement in het centrum van Amsterdam. Hij zit in een lichte woonkamer in een rolstoel. Hij kan alleen zijn hoofd en gezicht bewegen.

'Tja, dit is Afrika'

Menno de Kuijer werkte al elf jaar als piloot, aanvankelijk voor Martinair, later voor KLM. In juli 1998 maakte hij een vlucht van Amsterdam naar Abidjan, Ivoorkust. Vanwege de lengte van de vlucht bleef hij daar enkele dagen over. Over het ongeval vertelt hij:

Het gebeurde op 10 juli 1998. Ik was er met mijn vriendinnetje, dat ik toen net kende, en we namen samen een taxi. De chauffeur was, zo begreep ik later, pas drie dagen in Abidjan. Onderweg op de snelweg is hij in slaap gevallen en raakte de taxi van de weg. De taxichauffeur is door het ongeval direct overleden. Mijn vriendin liep ernstige verwondingen op, onder meer bekkenletsel, en ik heb er een hoge dwarslaesie aan overgehouden. Het ongeval kan ik me nog heel goed herinneren. Ik heb er geen trauma aan overgehouden. Toen ik bij kennis kwam, zag ik dat omstanders mijn portemonnee al hadden, en ik dacht: 'Tja, dit is Afrika.' Later bleek dat ze geld zochten om de ambulance te

kunnen betalen. Ik had een lucky escape, want er stopte een bemiddelde Afrikaanse vrouw die het ongeval had gezien en zij stapte uit. Ze zag mijn KLM-pas en nam de regie over. Ze heeft ervoor gezorgd dat ik in het goede ziekenhuis terechtkwam. Ik wist gelijk dat het fout zat. Ik heb haar laten voelen tot waar ik gevoel had en dat was niet best. Vervolgens ben ik langzaam buiten bewustzijn geraakt.

Menno is in het ziekenhuis in Abidjan geopereerd. De KLM heeft zijn twee broers naar Abidjan gestuurd en ervoor gezorgd dat hij snel naar Nederland terug kon. Hij is toen naar het VU-ziekenhuis overgebracht. Menno:

En daarna viel alles mee: als je uit een Afrikaans ziekenhuis in het VU-ziekenhuis komt, ben je heel blij.

Hij heeft vervolgens vijf weken in het VU-ziekenhuis gelegen en won snel aan kracht, maar wist ook al gauw dat er geen herstel zou komen. Menno:

Ik dacht: ik moet zo snel mogelijk de knop omzetten naar wat ik nog wel kan. Die slag heb ik in de VU al gemaakt. Daarna ben ik naar het revalidatiecentrum aan de Overtoom gegaan. Ik had veel vrienden in de stad en familie die mij goed opvingen. De revalidatie duurde twaalf maanden en bestond vooral uit wachten op voorzieningen, want er was niet veel te revalideren.

Over het vervolg vertelt hij:

In september 1999 ben ik verhuisd naar de Looiersgracht. Ik heb daar korte tijd gewerkt met de thuiszorg, maar dat schoot niet op: ik moest alles precies op tijd doen als er hulp was. Op tijd naar bed, et cetera, en elke week kwam er een nieuw gezicht. Ik heb toen een persoonsgebonden budget aangevraagd en ben zelf zorg gaan inkopen. Dat was al geregeld voordat ik de rechtszaak won. Ik wilde zoveel mogelijk zelfstandigheid. Alle middelen zijn er wel, maar het is heel moeilijk om er toegang toe te krijgen. Er is veel willekeur in de toewijzing van voorzieningen en bij weige-

ring moet je goed de weg kennen. De gronden voor een weigering mogen worden herzien en dat duurt eindelijk. Uiteindelijk win je dan wel. Ik heb gelukkig vrienden die jurist zijn. Dat heeft wel geholpen.

Een goed werkgever?

Begin 2000 is Menno weer bij de KLM gaan werken, op kantoor. Menno:

Dat was wel dubbel. Eerst was er steun van de KLM, zeker in het begin. Er was toen heel veel aandacht voor mij. De president-directeur kwam langs en zo. Maar ik heb me goed gerealiseerd: straks is er weer iets anders dat hun aandacht vraagt. KLM had ook goede contacten bij het UWV, maar het is altijd zo geweest dat het KLM niks kostte. Er is toen ook nooit een financiële schikking aangeboden. Ik had als vlieger overigens een goed invaliditeitspensioen en was dus niet armlastig, maar ik ben gaan rondkijken voor deskundigheid. Ik ben lid van de Vereniging van Nederlandse Verkeersvliegers (VNV) en die wilden de kosten van een procedure wel op zich nemen. Er is toen advies ingewonnen bij Hester Uhlenbroek van Boekel de Nerée. Zij heeft de zaak kritisch bekeken en had wel haar bedenkingen. Intussen ben ik bij KLM blijven werken, tot aan de uitspraak van de Hoge Raad viereneenhalf jaar later en ik ben ook gewoon doorgegaan met leven.

Bij de procedure is Menno heel nauw betrokken geweest. Hij vertelt:

Bij de kantonrechter hebben we de zaak verloren, op alle punten. Toen hebben de VNV-juristen, Hester Uhlenbroek en vrienden van mij ernaar gekeken. We vonden ook wel iets zitten in de tegenargumenten, maar we hebben toch besloten tot hoger beroep. Tijdens de zitting bij het hof had ik er een goed gevoel over. De rechters stelden goede vragen. De uitspraak was ook ferm.

Bij de Hoge Raad ging het om de vraag of KLM als werkgever aansprakelijk was voor de schade die Menno door het taxion-

geval tijdens de wachttijd in Ivoorkust had opgelopen. Volgens het hof had KLM de risico's tot een minimum moeten beperken, de gevolgen van zich niettemin toch realiserende risico's voor haar rekening moeten nemen en haar werknemers effectief moeten waarschuwen voor de risico's die zij tijdens het overblijven liepen. De Hoge Raad laat dat oordeel in stand en beperkt zich tot een vrij afstandelijke beoordeling van de cassatieklachten, die vooral betrekking hadden op de vraag of de werkgever had kunnen volstaan met het voorzien in een behoorlijke verzekering.³³ Zie ik het goed, dan vormt het arrest de opmaat voor de beslissing in 2008 om op grond van goed werkgeverschap een verplichting voor de werkgever aan te nemen om te voorzien in een behoorlijke verzekering voor risico's die zij in verband met het werk in het verkeer lopen.

Menno vertelt over de procedure:

KLM heeft intussen het maximale gedaan om de zaak te vertragen. Ik had goede contacten met het hoofd pz van KLM, maar ik hoorde pas op de laatste dag van de cassatietermijn dat KLM in cassatie ging. Al dat tijd rekken heeft overigens in mijn voordeel gewerkt. In 1999 had mijn zaak juridisch moeilijker gelegen. Ik heb het ook nooit een sympathieke zaak gevonden. Ik begrijp het juridisch wel, maar tegen een werknemer procedeer je niet. Het schikkingsaanbod dat ik in het begin in mijn hoofd had was f 150 000. Ik dacht aan extra kosten van fysiotherapie en aan een aangepaste auto. Het invaliditeitspensioen was volgens mij voor inkomensverlies. Maar KLM heeft nooit een schikkingsvoorstel gedaan. KLM heeft zich ook nooit afgevraagd over welke schade het eigenlijk ging. Dat is altijd buiten beeld gebleven. Voor de VNV was het een principekwestie: het ging om iedereen die voor de zaak naar het buitenland reist. En voor de verzekeraars is het eigenlijk een gouden uitspraak geweest: ze hebben de schade al lang terugverdiend met nieuwe producten.

---

³³ HR 18 maart 2005, NJ 2009/328 (KLM/De Kuijer).

Voor KLM kwam de hofuitspraak totaal onverwacht. Ik ben de volgende dag naar kantoor gegaan. De chef feliciteerde mij met de uitspraak, maar hij vond dat we een paar dingen moesten bespreken, bijvoorbeeld over wat er zou gebeuren als er in het kantoor brand uitbrak, want we zaten driehoog en dan zou ik niet gered kunnen worden. Hij wilde dat ik daarover een verklaring tekende. Dat moet een emotionele reactie zijn geweest.

Over de schaderegeling vertelt hij:

Toen de uitspraak van de Hoge Raad kwam, ben ik gestopt met werken, want de verhouding ging nu om geld. Ik had ook tot aan de Hoge Raad bewezen dat zij geen goed werkgever waren.

Het winnen van de zaak was wel heel erg leuk. Daarna was er even onzekerheid: wat nu? Maar een vriendin van mij is goed bekend in de letselschadepraktijk en zei: ‘Je moet naar John Beer.’ Met John heb ik goed samengewerkt. Hij heeft me aan het begin uitgelegd hoe de zaak zou gaan lopen, en zo is het ook gegaan. Toen is er een berekening gemaakt en begon er een kat-en-muis-spel. Dat was soms frustrerend. Dan werd er toegezegd om te betalen, maar dat werd dan toch weer niet gedaan. Ik dacht soms: ‘Extra slijtage van kleding, waar hebben we het over?’ En de argumenten van de tegenpartij waren vaak tenenkrommend. Maar ik heb dat altijd gezien als een soort spel. Ik begreep al snel hoe dat rollenspel in elkaar steekt. Tijdens het proces dacht ik vaak: ‘De snelheid moet anders.’ Achteraf relativeer je dat, want de juridische strijd kost tijd, ook voor jezelf. De schadeafwikkeling had wel veel sneller gekund. Het was teveel een alles-of-niets zaak. Het is alles geworden en ik ben heel tevreden met de uitkomst, maar we hadden natuurlijk eigenlijk moeten schikken.

Uiteindelijk is er geschikt voor meer dan twintig maal het schikingsaanbod dat Menno in gedachten had, met behoud van het invaliditeitspensioen. Het inkomen van Menno stond vast. Het was hoogconjunctuur in de luchtvaart en gelet op zijn senioriteit kon zijn loopbaan zonder ongeval zo worden uitgetekend.

Er speelde nog de vraag of hij na zijn pensioen nog drie jaar bij Singapore Airlines zou vliegen. Menno:

Eén op de vier doet dat en dus heb ik 25% gekregen. Dat vond ik wel een goede methode.

Het verlies aan inkomen leidde in totaal tot 1,2 miljoen euro. De rest is een begroting van de extra kosten door zijn handicaps, zoals aanpassingen van zijn auto, extra reiskosten en smartengeld. Menno:

Ik heb aanvankelijk financieel beheer laten doen door Theodoor Gillissen, maar heb vervolgens begeleiding gezocht bij vrienden in de financiële wereld. Bij de kapitalisatie van de schade was het uitgangspunt 6% rendement en 3% inflatie. Als je terugkijkt is dat eigenlijk heel gek, maar de verzekeraar wilde van de schade af. Er is uitgekeerd in 2006, maar dat was eigenlijk heel ongunstig, want de uitkering houdt geen rekening met beleggingsrisico. Een periodieke afwikkeling is nooit ter sprake geweest. Wij wilden wel een clause voor wijzigingen in de sociale zekerheid opnemen, maar daar wilde de verzekering niet aan. De eigen bijdrage is nu overigens al veel hoger dan toen. We hadden daarvoor een reservering willen opnemen, maar het is maar goed dat we er niet over zijn gaan procederen, want dan was het berekeningsmodel voor mijn inkomen in de luchtvaart inmiddels anders geweest.

Het persoonsgebonden budget van Menno gaat naar een stichting. Die heeft zeven mensen in dienst: twee geneeskundestudenten, twee au pairs, twee studentchauffeurs en een verpleegster. De administratie wordt gedaan door een accountant.

Geluk gehad

Naar zijn huidige leven kijkt Menno met een praktische blik:

Je denkt wel eens (hij doelt op de hoogte van zijn dwarslaesie, SDL) 'eentje lager en ik had mijn arm kunnen bewegen', maar

ik denk dan ook ‘eentje hoger en ik had aan de beademing gelegen’. Nu reis ik veel en dat zou te risicovol zijn als ik aan de beademing lag. Zonder de schadevergoeding had ik dit appartement niet kunnen kopen, maar als ik was blijven vliegen, had ik het ook kunnen kopen.

...en met een verrassende nuchterheid:

Mijn leven is goed, prima. Dat was het ervoor ook al. Mijn leven, hoe ik in het leven sta, is niet anders dan voor het ongeval. Er is niet meer boosheid of zwartgalligheid. Je moet je op de mogelijkheden gaan richten: vroeger kon ik een 747 vliegen, ik kan nu nog steeds naar Zuid Frankrijk. In de VU keek ik naar de Tour de France via de televisie en ik dacht: ‘Daar kom ik nooit meer.’ Maar een jaar later was ik weer in Frankrijk. Ik heb die instelling altijd gehad, maar die eigenschap komt nu onder een vergrootglas te liggen. Ik heb een huis in Slovenië en woon daar drie maanden per jaar en een of tweemaal per jaar maak ik een lange reis, naar Bangkok, Miami of Kaapstad. Collega’s vliegen dan met me mee. Ik werk nog een beetje voor een goede doelenstichting van KLM en voor de rest heb ik veel contact met mijn vrienden. Eigenlijk is er niks veranderd: als je als piloot intercontinentaal vliegt, vlieg je veertig keer per jaar. Verder hing ik in de stad rond. Ik doe nu eigenlijk hetzelfde. Ik zie wel dat ik in de toekomst kwetsbaarder ben. Ik ben nog een paar keer naar Mombassa geweest, maar ik heb een keer een longontsteking in Slovenië gehad en dacht toen: ‘Ik moet een beetje gaan oppassen.’

Hij is zich ook anderszins bewust van zijn beperkingen:

Een gezin of kinderen heb ik niet. Die keuze heb ik bewust gemaakt. Het kan, maar het leven, en de zorg, draait om mij. Zonder ongeval was dat anders gelopen, misschien met een scheiding ertussen (Menno knipoogt), dat hoort bij het vak.

Hij ziet ook helder wat de schadevergoeding voor hem betekent:

Ik realiseer me dat ik geluk heb. Ik had de perfecte leeftijd om dit op te lopen. Ik had wat vermogen, een vriendenkring en een netwerk opgebouwd. Dat is heel anders dan wanneer je als 17-jarige in een net iets te ondiep zwembad duikt. Als ik weg wil bel ik een van mijn student-chauffeurs die mijn auto voorrijdt, terwijl zo'n jongen moet wachten tot het stadsmobiel komt. Dat realiseer ik me nu eens te meer. Ook hier heb je – om het cynisch te zeggen – succesvolle invaliden.

Binnen drie seconden was alles veranderd

MIEKE VAN OSS, LIEP EEN DWARSLAESIE OP DOOR EEN VAL UIT EEN HANGMAT

Ik kan je geen hand geven

Op 22 april 2013 rijd ik met Frits Toorians, de belangenbehartiger die haar juridische bijstand verleende, van Tilburg mee naar Volkel. Als hij op de bel van de rijtjeswoning drukt en zijn naam zegt, gaat de deur automatisch open. In de woonkamer zit Mieke in haar rolstoel: *'Ik kan je geen hand geven, maar jij mij wel'*, zegt ze.

Zeven nekwervels gebroken

Mieke heeft haar letsel opgelopen doordat de gemetselde pilaar, waaraan zij in de tuin een hangmat had opgehangen, afbrak. Ze herinnert zich het ongeval nog goed:

Het was op woensdag 13 juli 2005. Ik was ontspannen, het was lekker weer en we hadden zin in onze vakantie. Binnen drie seconden was alles veranderd. Ik ben met mijn zoontje van toen net vier in de hangmat gaan liggen en ik zag de pilaar komen. Ik heb met mijn knieën mijn zoontje uit de hangmat gegooid. Ik ben even buiten bewustzijn geweest en kwam bij omdat mijn zoontje mij riep. Ik heb hem toen gevraagd hulp te halen. Ik wist al direct dat het mis was. Mijn zoontje stond bij de burens op de deur te kloppen, want hij kon nog niet bij de bel. Ik dacht dat ik niet kon bewegen omdat de pilaar op mij lag. Dat klopte niet, ik ben door de touwen van de hangmat heel lelijk terechtgekomen. De pilaar lag helemaal niet op mij. Dat staat overal (zij doelt op haar juridische dossier, SDL) verkeerd.

Met spoed is zij naar het Radboudziekenhuis in Nijmegen gebracht. Daar is haar nek vastgezet in een frame. Later is ze geopereerd en is alles met schroefjes vastgezet. Mieke:

Ik heb geluk dat er niet een extra wervel is gebroken, want dan had ik aan de beademing gelegen. Pijn had ik niet; ik was in een soort shock. Vanaf mijn schouders tot mijn tenen heb ik nooit meer iets gevoeld. Ik voel als iemand me aanraakt wel druk op mijn lijf, maar niet wáár. Als ik mijn teen tussen de deur zou hebben, zou mijn lijf reageren met spasmen, hoofdpijn of koorts, maar ik zou niet weten dat mijn teen gebroken was.

Zij vervolgt:

Marco en ik zijn in het ziekenhuis getrouwd. We hadden al het plan om te trouwen in februari 2006, als we tien jaar bij elkaar zouden zijn. Vanuit het ziekenhuis werd ook gezegd: 'Wat zou je in ieder geval nog willen doen?' Men wist niet of ik het zou overleven. Men zei toen al: 'Je zult nooit méér bewegen dan nu.' Trouwen zou ook praktisch zijn. Het was toen wel heel bijzonder. Ook wel een beetje een moment van, we gaan er samen wat van maken.

Daarna is zij gaan revalideren:

Ik dacht: 'Er valt toch niks te revalideren.' Maar dat was niet waar. Ik had kracht nodig om in een stoel te zitten en moest bewustzijn van mijn lichaam krijgen. Daarnaast hebben we keihard aan het psychische stuk gewerkt. Dat was misschien nog wel het zwaarste.

Pas toen zij eenmaal thuis was, begon de gemeente met de aanpassing van de woning. Mieke:

Alsof ze dachten dat ik altijd onderweg in de ziekenauto nog kon bezwijken. Het was idioot, alles hier beneden in de woonkamer. Terwijl mijn kinderen aan tafel zaten te eten, lag ik te poepen.

Aan de woonkamer is een aanbouw gebouwd met een slaapkamer voor Mieke. Ze vertelt:

De aanbouw werd alleen voor mij gebouwd, niet voor Marco. Dat die naast mij wilde liggen was niet relevant. Mijn broer heeft toen wel veel gedaan om het allemaal in goede banen te leiden.

Mieke zit nu in een rolstoel die zij bestuurt met haar hoofd. Met haar kin kan zij via een keuzemenu via een scherm de intercom, voordeur, tv, telefoon, lampen en deuren bedienen. Mieke:

Het is geweldig, ... totdat de stroom uitvalt.

Voor iets te drinken heeft ze persoonlijke zorg nodig. Ze is de halve of hele ochtend kwijt aan zorg. De rest van de dag deelt zij zelf in, met de kinderen, ergens op de koffie gaan of boodschappen doen. Mieke:

Vanaf het ongeluk begon er een tweede leven; het is onvergelykbaar met wat er was. Je bent getrouwd, met twee kinderen en je relatie komt onder megadruk. Het eerste jaar overleef je, in het derde jaar beleef je in wat voor procedure je zit en het vijfde jaar heb je de scheidingspapieren ondertekend. Je zou het anders willen, maar het lukt zelden.

Blij dat het niet iemands schuld was

Mieke is door een agent, die bij de nasleep van het ongeval was, gesuggereerd te kijken of ze via een verzekering ergens recht op had. Haar rechtsbijstandverzekering wees het al heel snel af. Mieke:

Ze hebben hun eigen onderzoek gedaan en gezegd dat de pilaar ongeschikt was om een hangmat aan te hangen, 'eigen schuld, dikke bult'. Via mijn broer zijn we bij Pals beland. Pals zei uiteindelijk: 'Je stevent op een procedure af.' Maar dan moest ik, voor mijn gevoel, mijn eigen man aansprakelijk stellen. Dat wilde ik niet.

Frits licht toe dat het bij art. 6:174 BW, de grondslag waarop de aansprakelijkheid werd gebaseerd, gaat om de vraag of een opstal, een gebouw, gebrekkig is of niet, en niet om de vraag aan wiens schuld dat gebrek is te wijten. Mieke:

Maar gevoelsmatig is het toch lastig. Frits en mijn broer en Marco hebben erin gestampt dat het niet ging om schuld. Ik wilde niemand de schuld geven. Ook de vorige eigenaars van het huis wilde ik niet aanspreken. Ik vroeg me alleen af of ik zelf schuld had, maar dat is natuurlijk klets, want aan die paal was niets te zien. Ik ben blij dat ik het niet door iemands schuld heb gekregen. Dan zit je met heel andere gevoelens. Die gevoelens heb ik niet gehad, want die maken mensen heel bitter. Ik heb me er nu sneller bij neer kunnen leggen dat het is wat het is, maar natuurlijk ben ik wel eens boos om de situatie.

Ze vervolgt:

Het werd voor mij steeds helderder dat we de verzekeraar aanspreken en niet Marco als persoon. Als we Marco zelf hadden moeten aanspreken, waren we er nooit aan begonnen. Er was ook wel gewaarschuwd: 'Dit gaat heel veel oproepen in de verzekeringswereld.' En mijn broer zei: 'Weet waar je aan begint, met de praat in het dorp en zo.' Er is eerst nog een schikkingsaanbod geweest, maar we wilden een statement maken: er zit een gat in de wet. Marco is er altijd heel nuchter in geweest: 'Je bent gek als je het niet doet.' Hij heeft zich nooit aangevallen gevoeld, maar heeft het juist ondersteund.

Over de eerste zitting vertelt zij:

De rechter in de rechtbank was trouwens flabbergasted. Ze was, veel meer dan ik verwachtte, ook geïnteresseerd in de mens. Er was vijf minuten voor de verzekeraar en drie kwartier voor mij. Maar van de rechter mocht Marco niet naast mij zitten; hij moest bij zijn verzekeraar zitten.

De rechtbank wees de vordering van Mieke, die was gericht tegen (de aansprakelijkheidsverzekeraar van) haar man voor 50% toe, omdat haar man als medebezitter van de gebrekkige pilaar waaraan de hangmat was opgehangen verantwoordelijk was voor dat gebrek. Vanwege het principiële karakter van de zaak werd sprongcassatie ingesteld en de Hoge Raad liet het oordeel van de rechtbank in stand:

De kernvraag is of het recht bescherming behoort te verlenen aan degene die, hoewel de aansprakelijkheid van art. 6:174 niet is gebaseerd op overtreding van enigerlei gedragsnorm, zelf in zekere zin medeverantwoordelijk geacht kan worden voor de gebrekkige opstal. Bij de geschetste stand van zaken, waarbij de wetgever de door Van Oss bepleite aansprakelijkheid niet heeft uitgesloten, hangt de te maken keuze af van wat naar maatschappelijke opvattingen, in aanmerking genomen de belangen van de benadeelde, de bezitter en de aansprakelijkheidsverzekeraar, het meest redelijk moet worden geacht als reikwijdte van art. 6:174. Die keuze valt uit ten gunste van het standpunt Van Oss.³⁴

Over de procedure vertelt Mieke:

De weg ernaartoe, de stap van we gaan die procedure aan tot en met de hele afwikkeling, die ik echt zwaar vond, is het waard geweest. Maar ik ben ook stront eigenwijs. Ik wil onafhankelijk zijn en het allemaal zelf oplossen. En juist mij overkomt iets waardoor ik zo afhankelijk ben.

Tanden in het tafelblad

Over de vergoeding die zij uiteindelijk heeft ontvangen vertelt Mieke:

Zonder het geld hadden we het nooit gered. Gehandicapt zijn is heel duur. Ik heb het geld zo besteed dat ik er zo min mogelijk

---

³⁴ HR 8 oktober 2010, NJ 2011/465 m.nt. T. Hartlief (Hangmat), rov. 4.3.4.

aan kan komen, zo dat het voor de kinderen is, voor later. We hebben het in de steentjes gestopt. Het alternatief was een verzorgingstehuis geweest, maar mijn kinderen zitten er niet op te wachten om 'bij mama op bezoek te gaan'. En ik heb een thuis. Als ik hier uit moet, wordt het huis verkocht en wordt dat geld apart gezet voor de kinderen voor later. Als we dat niet zo hadden gedaan, had ik in een verzorgingstehuis gezeten. Dan had ik vijf jaar geleden euthanasie laten plegen. Door de schadevergoeding kan ik hier wonen. Ik heb Marco uit het huis kunnen kopen. We redden het. Er kan nog net een beetje jus op de aardappelen, maar ik kan echt geen zes keer per jaar op vakantie. We zijn een redelijk normaal gescheiden gezin met co-ouderschap. In een verzorgingstehuis had dat nooit gekund. Geld maakt niet gelukkig, maar gelukkig maken ze wel geld. Het heeft in dit geval een gezin bij elkaar te houden. Als ik naar een verzorgingstehuis moet, zal ik alles moeten inleveren. Ik zal me dan met mijn tanden in het tafelblad verzetten. Thuis wonen gun je iedereen.

Kwaliteit van leven

Over haar huidige leven vertelt Mieke:

Ik ben heel gelukkig hoe ik op dit moment leef. Het is jammer dat we gescheiden zijn, maar beter dan met iemand die hier ongelukkig is. De communicatie is weer veel beter, veel minder irritatie. Marco leidt zijn leven en is gelukkig en ik ben ook gelukkig. Dat je je eigen leven kunt leiden en je kinderen kunt opvoeden. Ik zie dat als een stukje vrijheid. Het is nog steeds een uitdaging om uit het leven te halen wat erin zit. Of dat nu een rechtszaak is of een werkstuk over de cavia samen met mijn zoon. Wat is kwaliteit van leven? Dat je s 'avonds in bed kunt terugdenken aan leuke dingen. Dat je kunt lachen. Ik heb nog twee jaar als vrijwilliger gewerkt bij mijn oude werkgever in een commissie. Als dit allemaal achter de rug is, pak ik wel weer wat op. Ik zou, als de kinderen het huis uit zijn, bijvoorbeeld wel pleegouder in de weekenden willen zijn. Waarom niet?

Mieke vertelt over haar pas verschenen boek.³⁵ Anderhalve week geleden heeft ze haar boek gepresenteerd. Ze heeft aan het UWV opgave gedaan van de wellicht te verwachten opbrengst van de verkoop van het boek en het UWV heeft haar direct in verband met haar Wia-uitkering telefonisch laten weten dat ze vanwege haar nieuwe carrière arbeidsgeschikt zal worden verklaard. Mieke:

Het UWV zegt: 'Je kunt nu in je eigen onderhoud voorzien.' Ze weigeren gewoon er voor langs te komen. Ze komen niet eens kijken hoe ik hier zit. Ik probeer daar nog werk van te maken. Het CIZ wilde ook al niet over de vloer komen, voor de indicatie. De zorg is bovendien verdeeld in taken. Je moet het handig combineren, anders heb je voor elk taakje een ander over de vloer. Ik word nog steeds iedere dag met iets anders geconfronteerd; telkens moet ik achter iets nieuws aan. Er zijn veel dagelijkse dingetjes die je tegenkomt omdat je gehandicapt bent. Daarom heeft mijn boek ook zo lang geduurd.

En ten slotte:

Ik lever in. Ik krijg niet meer terug, maar dat hebben we allemaal als we ouder worden, alleen bij mij een beetje sneller. Ik hoop dat ik relatief gezond en gelukkig oud mag worden.

---

³⁵ M. van Oss, *Pak me dan... als je kan!, Een dwarslaesie voor het leven. Leven met een dwarslaesie*, Soest: Boekscout.nl 2013.

Enkele afrondende observaties

Plaatjes van arresten

Onder juristen zijn de hiervoor beschreven zaken vooral bekend vanwege de rechtsregels die eruit zijn voortgevloeid. Het zijn bijna allemaal *leading cases*, uitspraken van de Hoge Raad waarmee het recht verder is gebracht, doorgaans ten gunste van slachtoffers. Het zijn vanuit juridisch oogpunt stuk voor stuk ‘verrukkelijke arresten’ en ze zijn of waren daarom verplichte lesstof voor juristen in het aansprakelijkheidsrecht.³⁶ De hiervoor opgetekende vertellingen bieden in zekere zin een ‘plaatje’ bij de uitspraken: de mensen wier namen bij juristen zo bekend zijn, krijgen als het ware een gezicht. Dat is natuurlijk ‘leuk’ voor juristen, maar dat was niet het doel van de geïnterviewden. Voor hen was een belangrijk motief om aan het interview deel te nemen de wens om anderen te laten leren van de ervaringen die zij hebben opgedaan, te laten zien wat de juridische procedure en alles wat daarmee samenhangt voor hen heeft betekend. Hun doel was ook om juristen voor te houden hoe de gewoonten en vanzelfsprekendheden uit hun vak overkomen op de mensen die ermee worden geconfronteerd, en om wie het – ook in het recht – eigenlijk zou moeten gaan.

Lang heb ik gearzeld of ik aan deze inkijkjes in de levens van de geïnterviewden nog iets zou toevoegen; zij spreken immers voor zich. Daar komt bij dat het doen van algemene uitspraken aan de hand van deze individuele gevallen niet alleen vanuit wetenschappelijk oogpunt bedenkelijk is – het gaat immers om een niet

---

³⁶ Vgl. T. Hartlief, ‘Gevangen in een verrukkelijk arrest’, *NJB* 2009/41.

willekeurig geselecteerde specifieke en kleine groep – maar ook dat het de betrokkenen vrijwel per definitie tekort zou doen: zij zouden zich in die algemene uitspraken mogelijk helemaal niet herkennen. Toch nodigen de getuigenissen uit tot een korte slot-beschouwing, al was het maar om uiting te geven aan wat ze bij mijzelf hebben opgeroepen. Ik pretendeer dus geen wetenschappelijk verantwoorde verhandeling te houden, maar verwoord alleen enkele persoonlijke observaties. Vaak monden die overigens slechts uit in het opwerpen van vragen die bij mij door de vertellingen zijn gerezen.

Het proces als katalysator

Als jurist is men geneigd de personen in kwestie te zien vanuit het perspectief van de rechtsvraag, als aandragers van een interessante en belangrijke juridische kwestie. Voor de geïnterviewden zelf is het perspectief natuurlijk omgekeerd: in hun levensverhaal is de rechtsvraag doorgaans een volstrekt ondergeschikt, en vaak zelfs onbekend, min of meer toevallig element. Niettemin is het juridische proces van aansprakelijkheid en afwikkeling van schade voor vrijwel iedereen een belangrijk onderdeel van hun verhalen. Dat komt natuurlijk omdat daarop in de interviews is ingezoomd, maar het betrokken zijn in een aansprakelijkheidsprocedure heeft voor hen ook verschillende functies vervuld in hun leven na het ongeval. Soms levert het een bijdrage aan hun herstel, althans aan verwerking van het gebeurde, als onderdeel van een soort rouwproces.³⁷ Soms lijkt het vooral een stoorzender in de voortgang van hun verdere leven. En soms lijkt het een kapstok voor frustratie over het ongeval en het letsel waaraan vervolgens van alles lijkt te worden opgehangen. Het aansprake-

---

³⁷ Zie voor uitgebreid onderzoek naar deze functies R.M.E. Huver, K.A.P.C. van Wees, A.J. Akkermans & N.A. Elbers, *Slachtoffers en aansprakelijkheid. Een onderzoek naar behoeften, verwachtingen en ervaringen van slachtoffers en hun naasten met betrekking tot het civiele aansprakelijkheidsrecht, Deel I, Terreinverkenning*, Den Haag: WODC 2007 en A.J. Akkermans, J.E. Hulst, E.A.M. Claassen, A. ten Boom, N.A. Elbers, K.A.P.C. van Wees & D.J. Bruinvels, *Slachtoffers en aansprakelijkheid. Een onderzoek naar behoeften, verwachtingen en ervaringen van slachtoffers en hun naasten met betrekking tot het civiele aansprakelijkheidsrecht, Deel II, Affectieschade*, Den Haag: WODC 2008.

lijkheidsrecht biedt daarvoor de mogelijkheid, omdat er een dader, althans een ‘tegenpartij’, is op wie verwijten kunnen worden gericht. Soms krijgt een instituut, zoals een verzekeraar, die rol aangemeten. Men zou enerzijds kunnen zeggen dat het een voordeel is om een beroep te kunnen doen op het aansprakelijkheidsrecht (financiële compensatie, een bijdrage aan verwerking³⁸), maar er schuilt anderzijds ook een risico in van secundaire victimisatie, van het verstrikt raken en blijven steken in een schuldmodel.³⁹ Treffend vond ik in dit verband de opmerking van Mieke van Oss: *‘Ik ben blij dat ik het niet door iemands schuld heb gekregen, dan zit je met heel andere gevoelens. Die gevoelens heb ik gelukkig niet gehad, want die maken mensen heel bitter.’* Het zou interessant zijn om te onderzoeken hoe slachtoffers van letsel die geen beroep kunnen doen op het aansprakelijkheidsrecht daarmee omgaan. Hebben zij minder frustraties? Of richten zij hun aandacht en frustraties op zorginstellingen of op instituties van sociale zekerheid? En zijn er dan verschillen in ‘coping’?

Het is overigens ook denkbaar dat door het innemen van een positie in een conflict vertekening ontstaat: waren verzekeraars werkelijk aan het traineren? Waren rechters partijdig? Ik heb dat niet onderzocht; dat was ook niet mijn doel, maar de nuancering verdient wel opmerking, waarmee ik overigens niets wil afdoen aan de beleving van de situatie door de betrokkenen.

Persoonlijke ontwikkeling

Voor alle geïnterviewden waren het ongeval, het letsel en de schadevergoedingsprocedure ‘*life events*’ die betekenis hebben

³⁸ Zie over de ‘kansen’ die het aansprakelijkheidsproces voor slachtoffers biedt uitvoerig R.M.E. Huver, K.A.P.C. van Wees, A.J. Akkermans & N.A. Elbers, *Slachtoffers en aansprakelijkheid, een onderzoek naar behoeften, verwachtingen en ervaringen van slachtoffers en hun naasten met betrekking tot het civiele aansprakelijkheidsrecht, Deel I, Terreinverkenning, Den Haag: WODC 2007.*

³⁹ Zie daarover naar aanleiding van een deel van deze interviews S.D. Lindenbergh & P. Mascini, ‘Schurende dilemma’s in het aansprakelijkheidsrecht; de spanning tussen financiële en relationele compensatie’, in: W.H. van Boom e.a. (red.), *Capita civilologie, Handboek empirie en privaatrecht, Den Haag 2013.* Zie hierover voorts recent N.A. Elbers, *Empowerment of injured claimants (diss. Amsterdam, VU) 2013.*

gehad voor hun eigen ontwikkeling. Soms had het fysieke letsel heel direct grote gevolgen voor de ontwikkeling. Denk aan Eabele Dillema, die vertelt hoe zijn letsel praktische gevolgen heeft voor het volgen van onderwijs. Vaak gaat het meer over de wijze waarop men als gevolg van het ongeval en het letsel in het leven is komen te staan. Soms is dat pijnlijk; denk aan Hanneke Kruidhof, die vertelt hoe zij in haar puberjaren moeite had om aansluiting te vinden bij de belevingswereld van haar leeftijdgenootjes. Soms is het ironisch (Mieke van Oss: *'Ik wil onafhankelijk zijn en het allemaal zelf oplossen. En juist mij overkomt iets waardoor ik zo afhankelijk ben.'*), soms heel nuchter (Menno de Kuijer vertelt hoe zijn eigenschap om zich op zijn mogelijkheden te concentreren onder een vergrootglas is komen te liggen), en soms ronduit indrukwekkend (Eabele Dillema: *'Een mens is niet zijn beperking; een mens heeft een beperking.'*) Het heeft hen allemaal, zo zou men kunnen zeggen, wijzer gemaakt.

Een ongeval krijg je nooit alleen

De interviews illustreren ook hoe de naaste omgeving betrokken raakt in de gevolgen van een ongeval. Dat is in zekere zin een zegen, omdat daaraan veel steun is te ontleen, maar het heeft ook een andere kant. De getuigenissen laten zien dat telkens ook de gezinnen van de slachtoffers worden getroffen. Dat betekent dat het ongeval niet alleen van betekenis is voor de persoonlijke ontwikkeling van het slachtoffer zelf, maar ook voor die van zijn naasten. En dat kan betekenen dat de banden hechter worden, maar ook dat de gevolgen van het letsel meebrengen dat relaties verslechteren en banden worden verbroken. Treffend vond ik de ontvankelijkheid van de geïnterviewden voor dit aspect. Ik denk aan Lars en Tamara, die vertelden over hun zus, die respectievelijk 'veel bij opa en oma was' of het voor de ander opnam ('*Je zegt er niets van!*'), maar ook aan het gezin Kruidhof, waarin de zaak telkens werd besproken tijdens de afwas waarna ze dan lange wandelingen maakten. Ik denk natuurlijk ook aan Mieke van Oss, die na het ongeval eerst trouwde maar na enkele jaren toch ging scheiden omdat het huwelijk door de gevolgen van het

letsel te zwaar werd belast. Ontroerend vond ik de ‘evaluerende dialoog’ van het gezin Kooiker waarin zij uitspreken hoe zij door het ongeval nader tot elkaar zijn gekomen.

De gevolgen van het ongeval raken niet alleen de banden met anderen, maar hebben vaak ook gevolgen voor de eigen ontwikkeling van naasten. Dat werd heel helder verwoord door mevrouw Kruidhof, die vertelde hoe zij zich had gestort op de juridische begeleiding en de boekhouding van het schadeproces en hoe zij daardoor ‘van een lam in een leeuwin’ was veranderd. Het werd ook benadrukt door Lies Cijssouw, die vertelde dat er door de ziekte van haar man bij haar ‘een knop is omgegaan’ waardoor zij zich ontpopte tot voorvechtster van asbestslachtoffers en zij zichzelf uiteindelijk zag spreken voor een zaal vol mensen. Ze herkende daarin een diepere betekenis van de gebeurtenissen voor haarzelf: *‘Alles komt in je leven zoals het moet; er gebeurt niks voor niks.’*

De juiste mensen kennen ... en doorzetten

Opmerkelijk vond ik hoe vaak het starten van een juridische procedure eigenlijk afhankelijk bleek van het kennen van de juiste mensen. In de zaken van Lars en Mieke heeft een politieagent een belangrijke rol gespeeld. Tamara werd bijgestaan door een kennis van haar ouders die advocaat was. Zij spreekt in dit verband van een klassenmaatschappij. En Menno de Kuijer illustreert treffend hoe niet alleen het civiele aansprakelijkheidsrecht, maar ook de voorzieningen in het kader van de sociale zekerheid alleen via deskundige juristen kunnen worden ontsloten.

Alle verhalen laten bovendien zien dat procederen tot en met de Hoge Raad een lange adem vergt, in het bijzonder voor particulieren met letsel. (Vader Kruidhof: *‘Het is eigenlijk niet eerlijk: wie vermogens heeft krijgt schadevergoeding, en wie dat niet heeft, krijgt niks.’*) De emotionele belasting en de onzekerheid die daarmee gepaard gaan voor het slachtoffer en diens omgeving zijn niet te overschatten. De woorden van Lars Ruröde

over de invloed van het proces op het leven van met name zijn vader spreken bijvoorbeeld boekdelen. Niet alleen de duur van een procedure, ook de aard van de activiteiten en personen waarmee men is geconfronteerd zijn belastend: een brief over de schadestaat, een (zoveelste) bespreking met een schade-expert, maar ook een bespreking met de eigen advocaat zijn gebeurtenissen waarvan juristen de belasting voor ‘gewone mensen’ plegen te onderschatten. Vasthoudendheid, uithoudingsvermogen, een hechte gezinsband en een goed sociaal netwerk lijken belangrijke succesfactoren voor het volbrengen van een juridische procedure.

Daarmee is overigens niet gezegd dat de aanhouder de juridische strijd altijd wint en ook niet dat met het succes bij de Hoge Raad het pleit is beslecht. Wie wint bij de Hoge Raad, weet dat bijvoorbeeld uiteindelijk niet steeds in klinkende munt om te zetten. Illustratief is in de eerste plaats de zaak van Eabele Dillema, waarin de ziektekostenverzekeraar succesvol bleek, maar Eabele zelf niet. Schrijnend is ook het geval van Ben Kooiker, die zelf nauwelijks vruchten heeft kunnen plukken van de door de Hoge Raad in zijn zaak uitgezette lijn van werknemersbescherming: bij nader inzien moest worden geconstateerd dat voor hem destijds waarschijnlijk geen behoorlijke verzekering beschikbaar was. En soms duurt het na de uitspraak van de Hoge Raad nog vele jaren voordat overeenstemming is bereikt over de schadevergoeding. De zaken van Lars, Tehila en Kelly vormen hiervan schrijnende voorbeelden.

Dit alles leert natuurlijk ook iets over de ‘selectie’ die deze geïnterviewden vormen: zij – of hun ouders – hebben de juiste hulp gevonden, zij zijn de doorzetters, ze zijn er in elk geval zo doorheen gekomen dat zij in staat en bereid zijn om verslag te doen van hun ervaringen. Zij waren ‘succesvol’, ook al betekent dat nog niet dat hun rechtsgang een ‘*successtory*’ is. Wat leert dat eigenlijk over de betekenis van het aansprakelijkheidsrecht voor wie niet in staat is eraan te beginnen of het vol te houden, voor wie het niet zo ver weet te brengen? Ik volsta hier met het opwerpen van de vraag.

Tijd blijkt vaak een vijand, maar soms ook een bondgenoot. Voor vrijwel iedereen vormde de duur van het proces een zware belasting. Sommigen, bijvoorbeeld Menno de Kuijer, waren in staat dat te relativëren: *‘Tijdens het proces dacht ik vaak: “De snelheid moet anders.” Achteraf relativeer je dat, want de juridische strijd kost tijd, ook voor jezelf.’*

Fascinerend is het – althans voor een jurist – om te zien hoe soms het verstrijken van de tijd in het voordeel van de zaak kan werken. Illustratief is de zaak van Tamara van Uiter, waarvan Spier suggereert dat er, wanneer zij direct na het ongeval zou hebben geprocedeerd, wel eens een ander oordeel uit had kunnen zijn gerold. Een ander markant voorbeeld vormt de zaak van Menno de Kuijer: tien jaar eerder was daarover waarschijnlijk anders beslist omdat de werkgeversaansprakelijkheid nog niet zo ver was ontwikkeld. Drie jaar later zou er vermoedelijk ook anders zijn beslist, omdat de Hoge Raad in 2008 (in de zaak van Ben Kooiker) heeft gekozen voor het model van een behoorlijke verzekering, wat geen vergoeding van de volledige schade garandeert, maar ‘slechts’ hetgeen een dergelijke verzekering zou hebben gedekt. Onder dat nieuwe regiem was er niet bij benadering vergoed wat Menno nu heeft ontvangen. Hij procedeerde dus in zekere zin op de top van een golf in de rechtsontwikkeling. Toch hoeft ook dat geen succes te betekenen. Ironisch genoeg leert de zaak van Ben Kooiker dat: de Hoge Raad besliste weliswaar in zijn voordeel, maar daarmee was hij er nog niet, omdat hij aannemelijk moest maken welke verzekering zijn werkgever ten tijde van het ongeval (1993) ten behoeve van hem had kunnen afsluiten. Omdat dat waarschijnlijk niet zou lukken (voor taxichauffeurs was bijvoorbeeld volgens een recente rechterlijke uitspraak geen dekking te verkrijgen), is zijn zaak voor een bescheiden bedrag geschikt.

Vanuit het perspectief van rechtsontwikkeling is dit natuurlijk allemaal verklaarbaar, maar de voorbeelden laten wel zien dat de betrokken personen, ook in het recht, aan toeval zijn overgeleverd.

In het verleden behaalde resultaten...

In zekere zin speelt tijd ook nog in een ander opzicht een belangrijke rol. En daarmee bedoel ik het tijdstip in het leven waarop iemand een ongeval overkomt. Het meest treffend wordt dat beschreven door Menno de Kuijer: *'Ik had de perfecte leeftijd om dit op te lopen. Ik had wat vermogen, een vriendenkring en een netwerk opgebouwd.'* En dat niet alleen: hij had ook een bestendige loopbaan waarvan het vervolg zich betrekkelijk eenvoudig tot aan zijn pensioen liet voorspellen. Bezien we wat dat in zijn geval heeft betekend, dan blijken in het aansprakelijkheidsrecht in het verleden behaalde resultaten wel degelijk iets te leren over de – veronderstelde – toekomst zonder het ongeval. In zijn situatie speelde bovendien een rol dat de schade werd vastgesteld in een periode van hoogconjunctuur, waardoor zijn beroepsvooruitzichten uitstekend waren. Hoe anders is dat voor kinderen en jongeren die nog in het geheel geen *track record* hebben op het arbeidzame vlak. Dat wordt heel indringend verteld door Tehila Koblenz, die als het ware gevangen dreigde te raken in haar eigen schadeplaatje: *'Weet je wat ook zo moeilijk is met het ongeluk? Je wilt jezelf ontwikkelen, maar je hebt de schadestaat. Als het je lukt om dingen te bereiken in je leven, denk je direct dat ze zullen denken: 'Oh, ze heeft dus niets nodig.' (...) Het is alsof je twee levens hebt. (...) Je wacht eigenlijk steeds tot de zaak over is. Dan kan het leven pas beginnen.'*

Vanuit juridisch oogpunt is dit goed te verklaren, omdat schade het verschil is tussen de toestand met het letsel en de toestand zoals die er vermoedelijk zonder het letsel zou hebben uitgezien. Deze voorbeelden illustreren evenwel krachtig wat dat voor consequenties kan hebben, niet alleen voor het resultaat, maar ook voor de beleving van het proces van schaderegeling als zodanig.

(Andere) intrinsieke eigenaardigheden

Naast de hiervoor geschetste relevantie van in het verleden behaalde resultaten komen uit de vertellingen meer eigenaardigheden van het aansprakelijkheidsrecht naar voren.

Een wrang element van het aansprakelijkheidsrecht wordt geïllustreerd door de zaak van Kelly. Haar vader suggereerde dat de wederpartij wachtte tot ze zou zijn overleden. Eabele suggereert hetzelfde. In dat geval zou de juridische schade er – inderdaad – heel anders uit hebben gezien, omdat de looptijd van die schade wordt bepaald door de (verwachte) levensduur. Met de dood eindigt in zo'n geval eigenlijk de schade: bij overlijden bestaat alleen recht op vergoeding van derving van levensonderhoud waarin de overledene placht te voorzien en van kosten van lijkbezorging.⁴⁰ Dat is juridisch volstrekt logisch, maar het kan wel perverse consequenties hebben.

Verder is er natuurlijk een levensgroot verschil tussen mensen die wel, en mensen die geen beroep kunnen doen op het aansprakelijkheidsrecht.⁴¹ De geïnterviewden hebben allemaal een vordering via het aansprakelijkheidsrecht geldend kunnen maken (zij het niet telkens even succesvol), maar soms was dat min of meer toevallig. (Tamara: *'Het is wel schrijnend dat een ander met hetzelfde letsel niets heeft gekregen.'*) Het verschil tussen wel of geen aanspraak hebben is soms flinterdun (de zaken van Eabele Dillema en Mieke van Oss illustreren dat), maar het onderscheid in financiële voorzieningen is groot (en wordt door het teruglopen van sociale voorzieningen steeds groter). De zaak van Kelly laat dat zien: in haar geval kon een verloskundige een verwijt gemaakt worden, maar vaker worden gehandicapte kinderen geboren zonder dat daarvan iemand een juridisch verwijt treft.⁴² Men is dan aangewezen op voorzieningen van sociale zekerheid. Dat verschil is groot. Het is intrinsiek aan het model van het aansprakelijkheidsrecht, maar het springt wel in het oog.⁴³

⁴⁰ Vgl. art. 6:108 BW.

⁴¹ Zie daarover uitvoerig T. Hartlief, *Ieder draagt zijn eigen schade (oratie Leiden, Deventer 1997)*.

⁴² In Frankrijk was dat mede aanleiding om in dergelijke gevallen een vordering in het aansprakelijkheidsrecht niet toe te staan, maar te voorzien in een bijzondere vorm van sociale zekerheid voor alle gehandicapt geboren kinderen (*Loi Perruche*).

⁴³ Zie over deze thematiek indringend P.S. Atyah, *The damages lottery*, Oxford: Hart 1997.

De betekenis van de vergoeding

Mijn aanvankelijke onderzoeksvraag – hoe verhoudt het in een concreet geval gevoerde schadevergoedingsdebat zich tot de uiteindelijke schade die de benadeelde lijdt, hoe ‘past’ de vergoeding op de schade? – is met deze vertellingen bij lange na niet beantwoord. Daarvoor gaven de interviews onvoldoende inzicht in het over de schade inhoudelijk gevoerde debat.

114

ENKELE AFRONDENDE OBSERVATIES

Toch valt er wel iets te leren over de betekenis van de vergoedingen voor de slachtoffers. Zij hechten er allemaal grote waarde aan, zowel in financiële als in meer symbolische zin (Tamara: *‘Het voelt als genoegdoening,’* Lies: *‘Het geld had voor ons niet zo’n bijzondere betekenis, meer het recht,’* Hanneke: *‘Het is voor mij belangrijk dat het er is. Het geeft me een bepaalde zekerheid.’*). Veel geïnterviewden investeerden het bedrag, mede ingegeven door onzekerheid over wat het letsel hun in de toekomst zal brengen, in hun huis. Daarnaast werd het besteed aan ‘compenserende’ plezierige activiteiten (Tamara: reizen, Lars: een *trike*, Lies: met de (klein)kinderen naar Eurodisney, Kelly: zwemmen met dolfijnen).

Voor verschillende slachtoffers speelde een rol dat zij geen ‘verstand van geld’ hadden en dat het vinden van een goede investering die recht doet aan hun schade daarom moeilijk was. Nu is investeren met het oog op rendement naar zijn aard moeilijk (Hanneke: *‘Het smartengeld is nog intact. Nou ja, het staat op de beurs...’*), maar wanneer men van de opbrengst werkelijk afhankelijk is, dringt zich wel een probleem op. Daarbij speelt nog iets anders: verschillende geïnterviewden (Hanneke, Menno, Mieke) zagen zich geconfronteerd met een teruglopende dekking van sociale zekerheid. Dat is een ontwikkeling waarin in het verleden vaak niet is voorzien. Daarbij speelt bovendien een rol dat wie in het verleden zijn letselschade uitkering heeft gespaard, nu kan worden geconfronteerd met regelingen die rekening houden met eigen vermogen. Al met al roept dat de vraag op of het klassieke model van *lump sum*-uitkeringen geen heroverweging verdient. Dat trekt immers wel een zware wissel op een onzekere

toekomst. Het lijkt bovendien tevens in de weg te staan aan een vlotte afwikkeling en aan een tijdige vergoeding van direct nodige voorzieningen. Is een begroting op jaarlijkse uitkeringen, ook al rond men de zaak dan telkens niet af, soms niet toch beter?

Vanuit juridisch oogpunt een 'slimme zet'

Sommige interviews illustreren hoe juridisch denken en doen kunnen botsen met wat vanuit menselijk oogpunt valt te verkiezen. Tekenend is het voorbeeld van Tamara van Uitert die op advies van haar advocaat de kraamverzorgster op haar oude dag opzocht om te bezien of haar dat een rechtsgang kon besparen, en waarover zij zelf vertelt: *'Ik kwam daar op een zondag. Dat had ik nooit moeten doen, want zij was streng gelovig en heeft het altijd gezien als een straf van God dat dit haar op haar 64e nog moest gebeuren. Ze zat toen in een verzorgingshuis en wilde aanvankelijk wel praten, maar na ruggespraak wilde ze geen contact meer. Ze heeft het kennelijk gezien als een aantijging. Het was misschien vanuit juridisch oogpunt een slimme zet, maar vanuit menselijk oogpunt niet.'*

Ook in procedures kunnen gemakkelijk juridische stappen worden gezet die voor betrokkenen – wellicht onbedoeld – vergaande gevolgen hebben. Zo werd tegen Ben Kooiker een eigenschuldverweer gevoerd dat diepe sporen heeft getrokken in het gezin (Dochter Sylvana: *'Je gaat dan toch twijfelen: zou hij een einde aan zijn leven hebben willen maken?'*). En vanuit juridisch oogpunt is begrijpelijk dat een rechter geïnteresseerd is in de looptijd van een schade, maar de vraag aan een ouder hoe oud hij denkt dat zijn kind met het letsel zal worden, is natuurlijk onmenselijk. Ook het woordgebruik in dossiers kan makkelijk ronduit kwetsend zijn: 'Voorval 24 januari 1994' is voor de ouders wel een bijzonder pijnlijke aanduiding van de geboortedatum van hun dochter Kelly.

Ten slotte kunnen juristen met de beste bedoelingen een oordeel vellen over een bepaalde situatie (vaak *moeten* ze dat ook), maar als het om de interpretatie van de toestand van mensen gaat is

behoedzaamheid geboden. Ik denk aan de – vast goedbedoelde – interpretatie van de situatie van Eabele Dillema door Van der Grinten. Het zou juristen tot voorzichtigheid en bescheidenheid mogen manen. Hopelijk dragen de vertellingen daaraan een steentje bij.

Ten slotte

Ten slotte nog dit. Dit boekje heb ik kunnen samenstellen bij de gratie van de bereidwilligheid van de geïnterviewden. Zij hebben mij een kijkje in hun leven gegund en stonden toe dat met een breder publiek te delen. Dat betekent allerm minst dat zij graag publieke figuren zijn en met hun leed en ervaringen te koop lopen. Voor hen betekende vertellen over het ongeval en het proces vaak een herbeleving van een reeks gebeurtenissen waaraan zij liever niet worden herinnerd. Ik zou de lezer daarom willen vragen met deze informatie prudent om te gaan en de mensen waarom het hier gaat met rust te laten.

Dank

Dank komt natuurlijk in de eerste plaats toe aan de slachtoffers en hun naasten die bereid waren om aan dit onderzoek mee te werken en om mij zo gastvrij te ontvangen. Zonder hun bereidheid en openhartigheid had ik dit nooit kunnen schrijven. Naast de geïnterviewde personen dank ik ook de volgende personen die mij behulpzaam geweest bij dit onderzoek: Floris Bakels, John Beer, Harry Blok, Willem van Boom, Willem Braams, Lydia Charlier, Yme Drost, Ton Hartlief, Arvin Kolder, Coen de Koning, Maarten Kroeze, Marc Loth, Peter Mascini, Han Raasveld, Toine Raasveld, Kirsten Ruröde, Stefan Sagel, Frits Toorians, Maarten Tromp en Rolinka Wijne.

